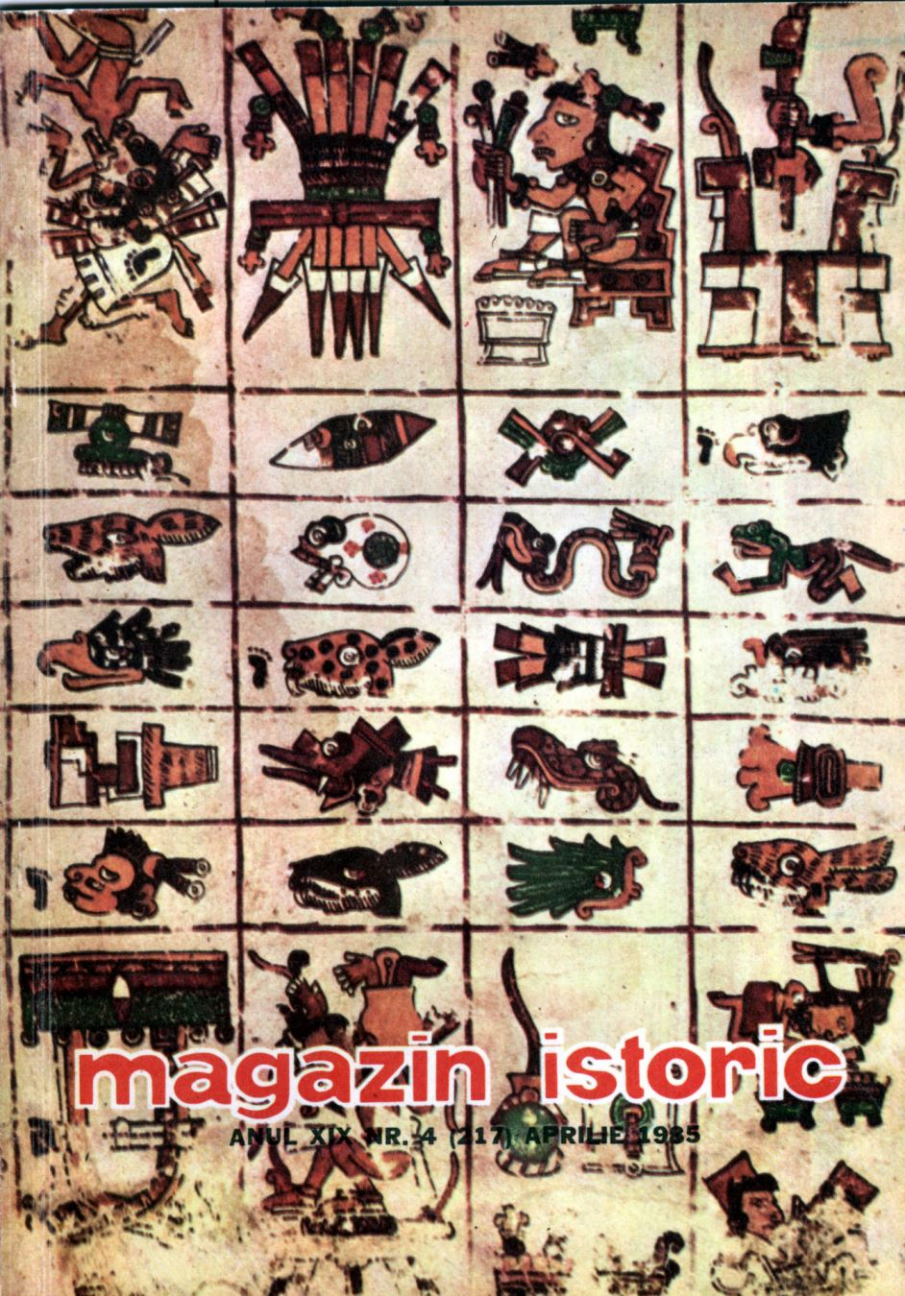

magazin istoric

ANUL XIX NR. 4 (217) APRILIE 1985

СВЯТЫЙ И БОГООБОЯЗАННЫЙ

ДОБРОЕ СЕРДЦЕ

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 4 (217)
aprilie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

DECENIILE EPOCII CEAUȘESCU

- Forța motrice a devenirii istoriei noastre contemporane :
Mircea Mușat 2
- Istoria românilor în arta monumentală :
Valeriu Buduru, Marian Ștefan 7

MĂRTURII ALE CULTURII ȘI CIVILIZAȚIEI ROMÂNEȘTI

- Popor de nemuritori, popor de eroi :
Ion Popescu-Pușuri 5
- În România acum cinci milenii. Cultura Cucuteni —
unică în Europa :
Linda Ellis 21

Contribuția României la înfringerea fascismului :

- Gh. Zaharia, Ion Cușșă, Alesandru Dușu* 12
- „O încoronare a tuturor unirlor“ :
Gh. Unc 18
- Un cîltor de cultură românească — Udriște Năsturel :
Dan Horia Mazilu 23
- 1939-1941 — ministrul S.U.A. la București transmite... :
Ion Stăncu 27

• Câștigătorii concursului Horea 200 ... 33 • Itinerar prin
vetrele voievodale : *Vasile Smărăndescu* ... 46 • În București,
acum 50 ani ... 48 • Cărți sosite la redacție ... 56 • Poșta Ma-
gazin istoric ... 63

• În martie 1945, la Berlin : *Contele Bernadotte* ... 35 • Inter-
sul pentru istorie: *Béla Köpeczi* ... 39 • Documentele secolului
XX. Moscova, 19-30 octombrie 1943. Conferința miniștrilor
afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (III) ... 40
• Aliatul Italian „în poziție de drept“ : *A. Busuioceanu, Fl. Con-
stantiniu* ... 52 • Bartolomé de las Casas — o voce în apărarea
indienilor : *Eric Eustace Williams* ... 57 • Cine a fost Louis
Braille? : *Suzanne Blatin* ... 61

COPERTELE NOASTRE

① ④ Imagine din calendarul atribuit lui Quetzalcoatl, personaj istoric, după cum au dovedit descoperirile arheologice, dar și mitic, simbolizînd, în mitologia toltecă și aztecă, sub înfățișarea șarpelui cu pene, principiul dialectic al unirii elementelor contrarii: materie-spirit, pămînt-aer, ceea ce se tirăște și ceea ce zboară. Cum se știe, toltecii și aztecii, populații amerindiene care au locuit regiunea Mexicului, au dezvoltat o civilizație originală în sec. VII-XV. Pagină dintr-un manuscris mexican — *Codex Borgia* — aflat în Biblioteca Vaticanului

Din același *Codex Borgia*, Tlaltecuhli, singura divinitate masculină care reprezintă pămîntul (*Bartolomé de las Casas*: o voce în apărarea indienilor, p. 57)

② Strădanile lui Matei Basarab — în imagine, voievodul împreună cu soția sa Elina, după o miniatură din 1650 — de a imprima culturii românești din vremea sa un suflu nou, original s-au bucurat de sprijinul cunatului său, logofătul Udriște Năsturel, cărturar de frunte, unul dintre primii mari exponenți ai spiritualității românești moderne (*Udriște Năsturel*, p. 23)

③ În campania sa din 514-513 î.e.n. împotriva sciților din stepele nord-pontice — relatată de Herodot în *Istoriile* — Darius I, regele persilor, a fost confruntat cu puternica rezistență a geților care-și apărau libertatea vetrelor, eroismul lor exemplar făcîndu-l pe părintele istoriei să-și aprecieze încă acum aproape două milenii și jumătate în scrierea sa drept „cei mai viteji și cei mai drepti dintre traci“. În imagine, un alt rege persan din aceeași dinastie, Darius III (335-330 î.e.n.), așa cum este înfățișat pe un mozaic din Pompei

Remarcabilele succese obținute de România în anii construcției noii orînduiri demonstrează cu putere superioritatea socialismului, forța și capacitatea unui popor stăpîn pe destinele sale, care își făurește în mod conștient propriul său viitor, liber și fericit!

Toate aceste înfăptuiri demonstrează cu putere justetea politicii partidului nostru comunist — forța politică conducătoare a întregii națiuni — care se călăuzește în activitatea sa după concepția științifică, materialist-dialectică și istorică, după marea învățătură a socialismului științific, aplicînd creator, la condițiile României, adevărurile generale valabile.

NICOLAE CEAUȘESCU

FORȚA MOTRICE A DEVENIRII ISTORIEI NOASTRE CONTEMPORANE

Conf. univ. dr. **MIRCEA MUȘAT**

Printr-o fericită coincidență, realegerea secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin votul de o unanimitate de săvîrșită al Marii Adunări Naționale în funcția supremă de președinte al Republicii, avea loc în zilele cînd întreaga țară omagia, cu simțăminte de aleasă prețuire, împlinirea a două decenii de cînd, prin voința unanimă a comuniștilor, a întregului popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales în fruntea partidului.

În decursul istoriei sale eroice, înțeleptul nostru popor s-a identificat cu marii săi conducători de țară. Prin alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român și în cea mai înaltă demnitate de stat, ca primul președinte al Republicii Socialiste România, s-a inaugurat o epocă glorioasă de progres și civilizație în patria noastră, Epoca Ceaușescu.

Cu îndreptățită mindrie patriotică, Con-

gresul XIII a înfățișat poporului român tabloul mărețelor împliniri în toate domeniile de activitate, cu atît mai semnificative cu cît ele au fost obținute într-o perioadă grea, cînd, cum bine se știe, convulsiile și reflexele crizei economice mondiale nu au ocolit aproape nici una din țările lumii. Este meritul partidului nostru, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a fi găsit, chiar și în aceste condiții, soluțiile adecvate, de a fi adoptat măsuri menite să asigure în continuare dezvoltarea liberă și independentă a României, înaintarea ei pe calea civilizației socialiste.

Ceea ce a dat însă o dimensiune cu totul distinctă Congresului XIII al partidului nostru a fost strălucita unanimitate cu care comuniștii, întregul nostru popor l-au reinvestit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin voința lor fierbinte și entuziastă, în funcția supremă de secretar general al partidului. Această impresionantă unanimitate de voință este expresia cea mai înaltă, cea mai pilduitoare a deplinei identități de idealuri și

aspirații, a unității neclintite între partid și popor și ea reprezintă chezașia cea mai trainică a faptului că tot ceea ce am realizat, tot ceea ce vrem să înfăptuim stă sub semnul unității dintre partid și țară, pe care în mod simbolic și vibrant o rezumăm în cuvintele de gînd și suflet: Partidul-Ceaușescu-România!

Privind, azi, tabloul măreț al României socialiste, putem afirma cu certitudine și demnitate că prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, în ultimele două decenii, în fruntea partidului și a țării s-a dovedit și se dovedește o necesitate istorică. Necesitate a gândirii realiste și cutezătoare, necesitate a unirii și dinamizării energiei și elanului națiunii, necesitate a afirmării României pe arena marii mișcări a progresului mondial, a civilizației universale.

Experiența istorică a poporului român ilustrează cu putere faptul că toate marile victorii obținute în lupta pentru apărarea ființei naționale, pentru libertate și independență, pentru progres social sînt rodul voinței și acțiunii maselor populare, al forțelor sociale înaintate. Așa s-a întîmplat în timpul marilor bătălii desfășurate de poporul român sub conducerea glorioșilor săi voinzoși Mircea cel Bătrîn, Vlad Tepeș, lancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, așa s-a întîmplat în 1784 și 1821, în 1848, 1859 și 1877, și tot rodul voinței întregului popor au fost Marea Unire din 1918 și istoricul act din August 1944. Toate marile evenimente care au contribuit la propășirea și afirmarea de-sine-stătătoare a poporului nostru în marele concert al popoarelor lumii își au izvorul în voința și acțiunea unită, solidară a întregii națiuni. Este un mare adevăr al istoriei românești, pe care secretarul general al partidului l-a subliniat cu deosebită tărie: „Întreaga istorie a țării demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei”.

Partidul Comunist Român a moștenit și ridicat pe o treaptă superioară bogata experiență a mișcării muncitorești și socialiste din patria noastră, mișcare ce s-a caracterizat printr-o permanentă preocupare pentru asigurarea unității rîndurilor sale și printr-o exprimare ideologică unitară, avînd drept temelie materialismul dialectic și istoric — cea mai înaintată concepție despre lume și viață. El însuși expresie a unității și solidarității, a gradului superior de organizare și acțiune al clasei muncitoare, P.C.R. a promovat și promovează o politică a unității — exprimată pe plan intern prin întreaga operă de edificare

a socialismului în România și pe plan extern prin sprijinul și solidaritatea sa cu toate forțele progresiste, înaintate, antiimperialiste din lume. Referindu-se la aceste aspecte, în cuvîntarea rostită la ședința comună a consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, din 27 decembrie 1984, secretarul general al partidului arăta: „Trebuie să dezvoltăm sentimentele de prietenie și colaborare cu popoarele care construiesc socialismul, cu toate popoarele lumii, pornind de la faptul că solidaritatea și prietenia constituie un factor puternic al dezvoltării socialiste, al păcii și colaborării internaționale. Să ducem ferm o politică de pace și de colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de brînduire socială!”

Unitatea poporului nostru în jurul partidului a fost evidențiată în mod pregnant de anii construcției socialiste. După victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, îndeosebi după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, în alianță cu celelalte categorii de oameni ai muncii, unitatea poporului nostru și-a tras tăria din convergența de interese sociale și naționale. Unitatea națiunii, întemeiată pe comunitatea de interese a tuturor fiilor patriei, a căpătat noi dimensiuni în opera de edificare a orînduirii socialiste, orînduire menită să satisfacă cerințele vitale ale oamenilor muncii și care a dat naștere și a perfecționat continuu relațiile sociale.

Noile relații de producție, lichidarea exploatarei și a oricărei asupririi au fost fenomene istorice profunde care au contribuit în mod hotărîtor la întărirea unității națiunii noastre. Departate de a fi numai suportul principal al dezvoltării economice a patriei, politica de industrializare a țării a dus la dezvoltarea armonioasă a tuturor regiunilor, dînd un fundament material puternic politicii naționale a partidului nostru. Totodată, s-au creat condiții optime de exercitare a drepturilor și de afirmare în viața socială și politică a țării pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate.

Marile mutații survenite în planul dezvoltării economice au determinat serioase preferințe în structura socială, membrii societății noastre căpătînd un statut comun — proprietari și producători ai bunurilor materiale și spirituale și, în același timp, beneficiarii acestor bunuri. Aici își au de fapt izvorul comunitatea de interese și noile raporturi ce s-au stabilit în societatea noastră. „Astăzi — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — societatea socialistă românească este compusă din clase și categorii sociale muncitoare prietene, care își bazează existența pe activitatea creatoare în diferite sectoare, pe munca productivă pentru sine și pentru societate”.

Rezolvarea științifică, revoluționară, justă a problemei naționale de către partidul nostru și-a pus în mod direct amprenta asupra

unității și coeziunii națiunii. Lichidarea expropiatării omului de către om, a tuturor discriminărilor naționale, triumful definitiv al socialismului reprezintă baza libertăților și drepturilor de care se bucură toți oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, ele reprezintă totodată, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, *"baza coeziunii întregului popor. Desființând nedreptățile de ordin social, discriminarea de rasă, de sex, de naționalitate, socialismul a garantat tuturor oamenilor muncii drepturi egale în cadrul societății, accesul neîngrădit la viața economică, socială și politică, la învățămînt și cultură"*.

Prin participarea la conducere, prin implicarea în intimitatea mecanismelor complexe ale societății noastre, masele de oameni ai muncii își dezvoltă sentimentul de apartenență la colectivitate, își întăresc conștiința comunității de interese. Iată de ce partidul nostru a pus un accent deosebit pe continuarea perfecționare a democrației, pe întărirea organismelor menite să asigure participarea maselor la opera de conducere a vieții social-politice și de stat.

Experiența acumulată în cei 20 ani care au trecut de la istoricul Congres IX — moment care a însemnat începutul celei mai fecunde epoci din istoria noastră, epocă marcată atît de puternic de proeminenta personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu — demonstrează cu prisosință faptul că Partidul Comunist Român s-a implicat atît de profund în viața poporului nostru, încît el își exercită rolul său conducător nu din exteriorul societății, ci prin integrarea sa organică în viața acesteia, prin participarea nemijlocită a activului de partid, a tuturor comunistilor, în cadrul unităților economico-sociale, al organizațiilor de masă și obștești, la întreg procesul de elaborare și înfăptuire a politicii partidului, a măsurilor din toate domeniile de activitate. Pornind de la tezele socialismului științific și dezvoltîndu-le în mod creator, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a adus o contribuție hotărîtoare în definirea teoretică a rolului partidului ca forță politică conducătoare a societății, subliniind că, în zilele noastre, *"partidul reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se regenerează continuu sub impulsul puternicelor fascicule de energie și lumină ce se îndreaptă continuu spre el din rîndul națiunii noastre socialiste. Putem spune că partidul comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem social"*. În această privință, tovarășul Nicolae Ceaușescu a stimulat și stimulează permanent legătura cu masele, veghează perma-

nent ca întreaga politică a partidului să fie într-adevăr rezultatul voinței și intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor. Exemplificat în mod strălucit de activitatea secretarului general al partidului, acest stil de muncă comunist, orientat spre cunoașterea realităților vieții social-economice, a idealurilor și năzuințelor poporului, asigură nu numai eficiența deciziei politice, el este garanția cea mai puternică a îndeplinirii rolului conducător al partidului în opera de edificare a societății socialiste multilaterale dezvoltate. Din inițiativa secretarului general al partidului și sub îndrumarea sa directă s-a creat un sistem organizatoric original, unic în felul său, care asigură participarea activă, nemijlocită, a oamenilor muncii la conducerea societății, exercitarea deplină a prerogativelor poporului de adevărat stăpîn al țării, de făuritor conștient al propriilor sale destine.

Pornind de la premisa că *"rezolvarea tuturor problemelor privind dezvoltarea societății noastre privește nemijlocit întregul popor, pe muncitori, pe țărani, pe intelectuali, pe toți cei care muncesc din patria noastră și că nu există problemă ce nu trebuie cunoscută de mase, asupra căreia oamenii muncii să nu-și spună cuvîntul"*, tovarășul Nicolae Ceaușescu explică faptul că unitatea de monolit a poporului nu se poate concepe și nici realiza decît în jurul partidului, forța politică conducătoare, care, prin politica sa internă și externă, exprimă năzuințele și idealurile tuturor oamenilor muncii. Partidul este chemat, așadar, să dea expresie materială cerințelor logice ale dezvoltării sociale, să mobilizeze toate energiile creatoare ale poporului și să le canalizeze spre obiective care să satisfacă nevoile întregii colectivități. Făcîndu-și un țel fundamental din interesele poporului, partidul este urmat cu încredere și devotament de milioanele de oameni ai muncii. Atmosfera în care s-au desfășurat și rezultatele alegerilor de la 17 martie vin să ilustreze cum nu se poate mai grăitor indetribila unitate a națiunii noastre, sentimentul acut al deplinei responsabilități față de viitorul său. Referindu-se la locul și rolul partidului în societatea noastră, Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu celui de-al XIII-lea Congres consemna cu satisfacție: *"Se poate spune că avem un partid puternic atît din punct de vedere numeric, al compoziției sociale și naționale, cît și al structurii de vîrstă. Creșterea continuă a rîndurilor sale demonstrează încrederea maselor populare, a întregului popor în Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a întregii societăți"*.

Anii biruințelor noastre socialiste sînt istorie ridicată pe culmile cele mai înalte ale voinței unanime a întregii națiuni, expresia cea mai elocventă a ceea ce poate înfăptui un popor liber pe destinele sale, solidar în efortul gigantic consacrat progresului și înfloririi continue a patriei.

POPOR DE NEMURITORI, POPOR DE EROI

ION POPESCU-PUȚURI

„Geții — spune Herodot în cea de-a patra carte a *Istoriilor* sale — se cred nemuritori”. În următorul paragraf, învățatul grec, considerat de urmași ca părinte al istoriei și unul din întemeietorii acestei științe¹, arată în ce chip anume se consideră geții nemuritori: „ei cred că nu mor și că acel care dispăre din lumea noastră se duce la zeul Zamolxis. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis. Tot la al cincilea an, ei trimit la Zamolxis un sol, tras la sorți, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie”.

Ideea „vieții fără de moarte” a fost o preocupare și o filozofie a oamenilor din cele mai vechi timpuri. Concepția își avea izvorul firesc în cel mai puternic instinct din adâncurile ființei omenești — acela al conservării sale peste milenii, al perpetuării existenței. Ceea ce dă particularitate acestei concepții a geto-dacilor — una dintre cele mai înaintate ale timpului lor, reflectind stadiul dezvoltat la care ajunsese societatea strămoșilor noștri — își are izvorul în adâncul filozofiei pe care Zamolxis, „urzitorul credinței de căpetenie a geților”, potrivit aprecierii făcute de A.D. Xenopol, a imprimat-o gândirii geto-dacilor.

Din antichitate și pînă în zilele noastre, personalitatea acestui Zamolxis — „om sau divinitate”, întrebare la care Herodot însuși nu știa să dea răspunsul — a fascinat pe mulți cărturari. În antichitate se spunea despre el că ar fi fost discipol al lui Pitagora. Herodot era însă de altă părere: „În privința lui Zamolxis și a locuinței sale subpămîntene... mi se pare însă că el a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora”. Și însuși momentul la care se referă acest personaj este grațios asupra vechimii lui Zamolxis. Căci învățatul grec îl evoca în împrejurările expediției nord-dunărene a lui Darius, eveniment ce s-a petrecut în 514-513 î.e.n. — cu decenii înainte ca Herodot să-și fi elaborat opera.

În pragul Veacului Luminilor, personalitatea lui Zamolxis a fost readusă în atenția oamenilor de știință prin opera unui savant suedez, Carolus Ljungius. Scriind despre acesta din urmă, Johan de Aexhelm (1608-1692), consilier la Curtea supremă de Justiție a regatului Suediei, îl prezenta ca fiind „strălucit și prea important bărbat... profesor de drept și judecător... bărbat foarte cunoscutor într-ale dreptului și care, în domeniul istoriei, s-a ocupat de Zamolxis pe care «parcă l-ai fi scos din iad și l-ai fi adus la lumină»”. Aexhelm, pe adevăratul său nume Johan de Geberg — înnobilit cu titlul de Aexhelm și senior de Vårdsætra în anul 1651 — vorbea în cunoștință de cauză, fiind el însuși un reputat arheolog și genealogist al vremii sale.

Cartea lui Carolus Ljungius, apărută la Uppsala în anul 1687, se intitula *Zamolxis, primus getarum legeslator* (Zamolxis, primul legiuitor al geților) și întărea tradiția că lui Zamolxis, „fiu al geților”, îi aparțin nu numai începuturile legislației la geți, dar și credința *nemuririi*, propovăduită de el: „Acest zeu suprem al judecării — scria omul de știință suedez — care este posesorul înțelepciunii celei mai desăvîrșite și, totodată, al dreptății absolute”, ar fi ținut un discurs la un ospăț, la care au fost prezenți mai marii poporului, prorocind că el și neamul său vor trăi veșnic și că acele mealeguri unde locuiesc ei sînt ale nemuritorilor.

„Om sau divinitate”, cum se îndoia Herodot, ființă reală sau doar iscată de imaginația istorică a unui popor — existența fizică a personajului are mai puțină însemnătate. Cert este că Zamolxis a exercitat o înfrîurire considerabilă asupra conștiinței de sine a poporului geto-dac, unul din cele mai întinse și mai puternice ale antichității.

Un pasaj mai puțin luat în seamă din opera cărturarului antic Clemens din Alexandria este edificator pentru ceea ce însemna Zamolxis în conștiința geto-dacilor. „Este limpede — spunea el — că barbarii [grecii îi denuneau barbari, barbaroi, pe toți cei care nu vorbeau limba greacă; romanii, la rîndul lor, numeau barbare toate popoarele, inclusiv pe greci, care se aflau în afara granițelor imperiului] *cinstesc cu deosebire pe legiuitorii și dascălii lor* [s.n.], numindu-i zei... Îmi pare că ei au simțit binefacerea mari ale bărbăților înțelepți și i-au cinstit. La rîndul lor, acești bărbăți au arătat că înțelepciunea lor este în folosul obștii” [s.n.]. Filozofia zamolxistă i-a înarmat pe strămoșii noștri cu o deplină încredere în forțele proprii, oțelindu-le brațele cu luptele cu vrămașii, furnizîndu-le o ideologie de natură să nască eroi, capabili să apere și să ducă mai departe stindardul neîntințat al poporului. În baza acestei credințe, că sînt nemuritori, de fapt a convingerii că un popor nu poate fi desființat niciodată, geții s-au afirmat în istorie ca „cei mai drepti și mai viteji dintre toți tracii”. Toți istoricii antici îl prezintă ca neapus de viteji, gata oricînd să-și asere eroic, cu toate puterile, ființa și glia, cultura materială și spirituală, dreptul la bunăstare și fericire, neezitînd — pentru realizarea acestor țeluri — să-și dea chiar viața.

Trăsături fundamentale, definitorii pentru un popor a cărui năzuință spre libertate s-a manifestat de-a lungul întregii sale istorii, cu mult ante-

¹ Magazin istoric, nr. 7/1975.

rioare mărturiilor scrise ale istoriei. Căci înainte ca Dromichete să-l înfrunte pe Lisimah, înainte ca geții să se opună lui Alexandru cel Mare sau persilor, acestei rezistențe i s-a datorat dănuirea neîntreruptă pe acest pământ a locuitorilor. Continuitatea de locuire, din epoca de piatră și din cea a bronzului erau expresii ale nestinsei sete de libertate: poate din timpul controverșărilor pelasgi, care, după afirmatia lui Jules Michelet, „de milenii erau agricoli și mineri”, adorind puterile formidabile care rezidă în măruntaiele pământului, fiind astfel în vechime printre inițiatorii industriei din milenii doi ai erei noastre. Poate din vremea oamenilor din neolitic, care au realizat splendidele vase de Cucuteni și au dăruit umanității statua „Gînditorului” de la Cernavodă.

Încă din epoca îndepărtată epoci ale omenirii, strămoșii noștri au făcut o puternică civilizație, care a culminat cu înfloritoarea epocă a lui Burebista, întemeietorul primului stat centralizat și independent, Dacia. Cultură și civilizație materializate în măiestria cu care în epocile îndepărtate au modelat lutul, iar mai târziu au prelucrat metalele — bronzul și fierul, dar și aurul și argintul, pe care le-au transformat în splendide armuri, podobe și vase —, așa cum arată grăitor tezaurul de la Hinova (Mehedinți) sau cele de la Coțofești (Prahova), Sîncraieni (Harghita), Herăstrău (lîngă București), Băiceni (Iasi), ca și recent identificata diademă princiară de la Bunești (Vaslui).

Din cele mai vechi timpuri, așadar, spațiul carpato-danubiano-pontic s-a vădit a fi vatra unei înfloritoare civilizații, opera unui popor puternic, doritor de pace și libertate. Un teritoriu pe care nu puțini oameni de știință din diverse colțuri ale lumii îl apreciază a fi printre centrele de etnogeneză. Luînd, de exemplu, în discuție ariile de răspîndire a unor specii vegetale (ca mesteacănul, fagul și frasinul) ori a unor animale (calul), apelînd pentru demonstrația sa la argumente geografice și climatice, dar și lingvistice (prin compararea ariilor de răspîndire a unor termeni indoeuropeni), Louis de la Valley Poussin, profesor la Universitatea din Gand, aprecia în lucrarea sa *Istoria lumii* (vol. III): „Se întrebau [învățații] dacă în Europa este o provincie sau sînt terenuri de cultură și pășune, multiple și întrepătrunse, care să îmbine cîmpiile joase, bune pentru agricultură, cu podișurile ierboase, propice cirezilor și turmelor și care, în același timp, să aibă toți arborii de care am vorbit (mesteacănul, frasinul, fagul)... Există o țară care răspunde acestei definiții și ea este una singură: țara străbătută de Carpați, închisă la sud de Balcani... Este o țară roditoare... cu multe cîmpii pentru grîne, stepe minunate pentru cai, pășuni pentru oi. Această țară este destul de mare pentru a hrăni o populație considerabilă; probabil că în vremurile primitive, migrația nu a avut loc decît sub presiunea unor necesități absolute”.

Cu deosebire puternică a fost iradierea culturală geto-dacică. Receptivi la ceea ce omenirea a creat pe alte meleaguri, preluînd în chip creator valorile altor popoare cu care veneau în contact, geto-dacii au influențat, la rîndul lor, evoluția culturală a altor popoare: filozofia nemuririi o găsim departe pînă în centrul Asiei, la popoare cum sînt

parții — considerați încă din secolul trecut de unii învățați, ca Julius Klaproth ori Adrien de Longpérier, ca neam¹ din trunchiul puternic al geto-dacilor europeni. Mircea Eliade citează (*De la Zamolxis la Genghis-Han*, p. 44) obiceiul parților ca, în ajunul întronării, regele să se retragă într-o groță, lîngă care „supușii săi se adunau și-l venerau ca pe un nou-născut” — asemănîndu-se în această privință cu dispariția subpămînteană a lui Zamolxis timp de trei ani și apariția sa neașteptată în cel de-al patrulea an.

Dar, neîndoindu-ne, cel mai important aspect al filozofiei lui Zamolxis îl constituie încrederea pe care acesta — potrivit tradiției antice — a înrădăcinat-o poporului în puterea și trîncnia sa peste secole, convingerea că va ieși biruitor din înfruntările cu toate vicisitudinile istoriei.

Românii au dovedit, secole de-a rîndul, lumii întregi că ei sînt urmașii eroicului popor nemuritor al dacilor. Veacuri de-a rîndul, ei au fost nevoiți să poarte îndelungate lupte pentru apărarea gliei strămoșești, împotriva politicii de forță și dictat a marilor imperii din toate punctele cardinale. Din rîndul poporului român s-au ridicat, peste vremuri, mii și mii de luptători vajnici, care nu o dată și-au sacrificat viața pentru a feri glia strămoșească de marile pericole urzite de vrămași.

Vorbînd în anul 1847 la o întrunire a Societății studenților români de la Paris, Nicolae Bălcescu relua o afirmație a lui Jules Michelet: „Dacă nici un suflet nu pierde, zice domnul Michelet, cum acele mari suferințe ale națiilor, cu geniul lor cel plin de viață, cu istoria lor bogată în martiri, plină de jertfiri eroice, plină de immortalitate, cum oare vor putea a se stinge? Așadar, domnilor — conchidea Bălcescu —, românii nu vor pieri, românii nu pot pieri! Ei sînt cea mai veche nație din Europa, care și-a păstrat neclintit naționalitatea ei și o existență politică”.

Această convingere, această tărie de neclintit, că un popor nu poate fi înfrînt și desființat, i-a ajutat pe români să treacă prin toate încercările istoriei, să-și înfăptuiască marile deziderate de unitate și independență națională, de afirmare spre cele mai mărețe culmi de civilizație și progres.

Pe locurile nemuritorilor de odinioară, poporul român construiește astăzi, sub conducerea partidului comunist, a secretarului său general, președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cea mai dreaptă și umanitară societate omenască, societatea socialistă și comunistă. Eroii de astăzi ai României socialiste sînt cei care au realizat mărețele construcții ale socialismului: canalul Dunăre-Marea Neagră, Transfăgărășanul, marile combinate industriale, sînt cei care în agricultură dau producții record, cum n-a mai produs vreodată acest pămînt, sînt cei care în școli, institute de învățămînt și de cultură făuresc o țară înfloritoare, unde poporul să se poată dezvolta liber, independent, suveran.

¹ Regele part Mnaskiras, a cărui imagine am reproduc-o în numărul trecut al revistei (planșele 2-3, figura 7), era cunoscut și sub numele de Camnascires.

Monumentele și locurile istorice... aduc mărturie faptului că poporul român nu și-a plecat niciodată capul sub jugul asupririi străine, nu a considerat nici un preț prea mare pentru a-și apăra libertatea și demnitatea.

NICOLAE CEAUȘESCU

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ARTA MONUMENTALĂ

VALERIU BUDURU, MARIAN ȘTEFAN

21 octombrie 1976. La Guruslău, un emoționant moment de cinstire a eroismului marilor noștri înaintași. Pe locurile unde în urmă cu 375 ani, Mihai Viteazul obținea o strălucită victorie în apărarea marii sale înfrățiri — prima unire politică a celor trei țări românești — secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, inaugurează un monument în amintirea faptelor de glorie ale viteazului voievod. 25 000 cetățeni veniți la festivitate din comunele județului Sălaj, de pe văile Someșului, din părțile Crasnei, Almașului, Agrijiului, trăiesc, laolaltă cu întreaga țară, momente de vibrantă mândrie patriotică.

Monumentul — în întreaga sa concepție — exprimă ideea unității naționale. Pe un postament paralelipipedic, se ridică o coloană de 22 m, formată din trei lame care simbolizează cele trei țări române. Pe latura de sud a coloanei, în partea sa superioară, sunt fixate stemele celor trei țări române. Basoreliefurile care înconjură postamentul înfățișează simbolic grupuri de luptători, oșteni și căpitani ai lui Mihai Viteazul și chipul marelui domn. Pe una din laturi se află scris cu litere aurii: „Aici, la 3 august 1601, oștile conduse de Marele Voievod Mihai Viteazul au cucerit o strălucită victorie în lupta pentru apărarea unității tuturor românilor, pentru libertate și neamținare.

Inaugurat în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președinte al Republicii Socialiste România”.

Un an mai târziu, la 16 septembrie 1977, tovarășul Nicolae Ceaușescu inaugurează, la Suceava — glorioasa cetate de scaun a Mușatinilor — un monument închinat unui alt strălucit domn al românilor — Ștefan cel Mare. O statuie ecvestră, turnată în bronz, ce-l înfățișează pe marele voievod într-o atitudine maestuoasă, cu coroana pe cap și, în mina dreaptă, cu buzduganul — simbol al puterii și demnității. Pe soclul, împodobit cu stema Moldovei și un basorelief amplu, din bronz, redând o scenă de luptă, sunt înscrise cuvinte de aleasă cinstire și vibrație patriotică, cuvinte ce aparțin tovarășului Nicolae Ceaușescu: „Scut de apărare a gliei străbune, Ștefan cel Mare, erou legendar a cărui luptă și activitate închinată libertății patriei și poporului, împreună cu alți mari domnitori ai țării, stă la baza făuririi României”. Pe latura dreaptă a piedestalului, o placă de marmură albă, ce cuprinde un text despre momentul inaugurării: „Dezvelit astăzi, 16 septembrie 1977, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președinte al Republicii Socialiste România”.

Măreția pleiadă de domni ai țării

Dintotdeauna poporul nostru și-a iubit eroii, și-a respectat și prețuit înaltașii, găsind în fapta, în lupta și munca lor consacrate binelui țării izvor de învățăminte și putere. Aceasta se vede și din faptul că multora dintre marii noștri voievozi le-a însoțit numele cu diferite formule ce exprimă dragoste și prețuire. Cum se știe, Alexandru vodă a rămas în istorie și sub numele de cel Bun, pentru grija dovedită față de țară, pentru chibzuiala și simțul său de mare gospodar al treburilor statului. Pe Mihai, românii l-au numit Viteazul, fiindcă el a întruchipat, ca nimeni altul, curajul, dirzenia și vitejia de a afirma și înfăptui marile idealuri ale poporului. Ștefan a căpătat denumirea de cel Mare, fiind — cum scria A.D. Xenopol — singurul „din bogatul, prea bogatul sirag de domni ai țărilor române [ce] poartă numele de Mare... Totdeauna bunul simț al popoarelor le-a ferit de a dăruir acest titlu înălțător, fără rost și fără cădere, și ele l-au păstrat numai pentru adevăratele mărimi pe care simțul cel sănătos al popoarelor le-a recunoscut, cînd le-a văzut răsărind în cîmpul istoriei”. La rîndul său, Nicolae Iorga, judecîndu-i faptele și încercînd să găsească un temei iubirii pe care poporul o poartă acestui mare domnitor, ajungea la concluzia că „într-însul găsisse poporul românesc cea mai deplină și mai curată icoană a sufletului său: cînstit și harnic, răbdător fără să uite și viteaz fără cruzime, strașnic în minie și senin în iertare, răspicat și cu măsură în grai, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale”.

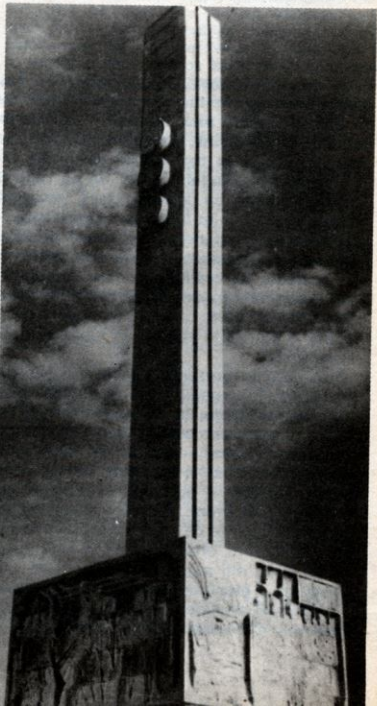
Dragostea și prețuirea pe care poporul le poartă înaltașilor și-au gasit, în decursul timpului, nenumărate alte forme de expresie. Dar niciodată în decursul istoriei românilor, opera înaltașilor, lupta și jertfele lor n-au fost înconjurate cu atîta prețuire ca în zilele noastre. Este o realitate pe care o datorăm în primul rînd secretarului general al partidului, președintelui țării, tovarășului Nicolae Ceaușescu, marele ctitor de istorie, care în cele două decenii de cînd conduce destinele poporului român a încorporat, în ampla activitate teoretică și practică consacrată prezentului și viitorului patriei, și o magistrală contribuție la dezvoltarea științei istorice românești.

Continuînd și dezvoltînd cu o deosebită strălucire opera înaltașilor, conducătorul partidului și statului nostru s-a aflat mereu și mereu în contact cu izvoarele istoriei, găsind și învățîndu-ne să găsim în faptele de glorie ale trecutului îndemn și înălțătoare învățăminte. „Avem un trecut cu care ne putem mîndri — sublinia tovarășul Nicolae

Ceaușescu. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte, pe calea unei vieți mai bune. Iată de ce noi, comuniștii, cînstind pe cei care în trecut și-au dat viața pentru fericirea poporului, tragem din lupta lor învățăminte pentru prezentul pe care-l făurim și, totodată, pentru a pune bazele viitorului”. „Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul — arăta președintele Nicolae Ceaușescu cu un alt prilej. Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul”.

Atmosfera de amplă deschidere revoluționară, patriotică, generată de cel de-al IX-lea Congres al P.C.R. — eveniment care a marcat începutul celei mai fecunde epoci din întreaga noastră istorie — și-a pus amprenta și pe arta monumentală de inspirație istorică. Traseele istorice ale țării s-au îmbogățit în cei 20 ani care au trecut de la istoricul Congres și cu numeroase însemne durice în

Gurusiău: monumentul ridicat în amintirea victoriei obținute în 1601 de Mihai Viteazul în aceste locuri

bronz, în piatră și marmură ce cinstesc mari momente ale trecutului nostru, pe marii voievozi ctitori de țară și pe alți străluciți înaintași ce-au slujit prin geniul lor creator binele poporului. În oricare direcție călătorești astăzi pe întinsul României, de la Turnu Severin la Suceava și Cîmpulung Moldovenesc, de la Constanța și Tulcea la Oradea și Satu Mare, de la Giurgiu la Sibiu și Arad, întâlnești astfel de cronici scrise în bronz, în piatră sau în marmură ce evocă nemuritoare pagini de luptă ale românilor și care poartă amprenta Epocii Ceaușescu. Participarea la inaugurarea unor astfel de monumente a tovarășului Nicolae Ceaușescu, conducătorul partidului și poporului, prezența sa și a tovarășei Elena Ceaușescu în nenumărate locuri încărcate de istorie, în cadrul sutelor și sutelor de vizite făcute în toate județele țării, participarea la marile aniversări ale istoriei poporului nostru, cuvântările rostite cu aceste prilejuri s-au transformat în mari evenimente mobilizatoare, s-au înscris în cronică acestor două decenii ca momente de înălțătoare însuflețire revoluționară și patriotică.

Înaltele virtuți ale strămoșilor

Să pornim, avînd drept ghid cele mai semnificative din aceste monumente, pe cîteva din traseele istoriei românești. Unul din aceste trasee, pe care ne-am propus să-l urmărim în numărul de față al revistei, este cel pe care ne întîmpină chipurile „bogatului și-rag de domni ai țării”, cum scria Xenopol, ale căror fapte de glorie au rămas înscrise pentru totdeauna în cartea de aur care este istoria poporului român.

Iată, în această strălucită galerie, chipurile lui Burebista și Decebal, cei doi mari conducători ai geto-dacilor care ne amintesc de virtuțile acestor glorioși strămoși ai noștri, de la a căror primă atestare documentară în opera părintelui istoriei, Herodot, se vor împlini în 1986 două milenii și jumătate. „În caracterul poporului român, în dorul său nestins de libertate și neatîrnare — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — se regăsesc întruchipate înaltele virtuți ale strămoșilor noștri: dîrzenia, mîndria și înțelepciunea dărilor”.

Cum se știe, sub conducerea marelui rege Burebista, „cel dintîi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit peste Tracia”, cum îl considerau contemporanii, a luat ființă — în urmă cu peste 2 050 ani — primul stat dac centralizat și independent, unul din cele mai puternice state ale lumii antice. Acest impresionant edificiu politic, economic, cultural, administrativ și militar a fost

Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare din cetatea de scaun. Suceava

rezultanta obiectivă a îndelungatului proces de dezvoltare a societății geto-dace. Sculptura care-l înfățișează pe marele rege, executată în 1979, în parcul de sculptură de la Măgura-Buzău, îl reprezintă pe conducătorul geto-dac în ipostaza sa esențială de rege unificator. Monumentul este alcătuit din două părți: capul cioplit dintr-un uriaș bloc de piatră albă și, lîngă el, în partea dreaptă, un braț imens, cuprinzînd ocrotitor în palmă pămîntul dacic.

Dragostea statornică de vatra străbună, curajul și nestinsa sete de libertate, aceste alese însușiri ale geto-dacilor au fost cu dărnice ilustrate și de viteazul rege Decebal, „eroul legendar — cum îl caracterizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfîcării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței”.

O impunătoare statuie ecvestră ridicată la Deva, în anul 1976, ne evocă figura marelui Decebal. Artistul l-a surprins într-o ținută

maiestuoasă, purtînd în mîna dreaptă sabia, iar în cea stîngă vestitul steag al dacilor. Compoziția îi sugerează celebrul portret pe care istoricul grec Dio Cassius îl făcea regelui dac: „Priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp, meșter a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa bine dintr-o înfrîngere; pentru care lucruri a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut”.

“Peste veacuri, nepieritoarele fapte ale lui Burebista și Decebal, încrustate în țărîa bronzului, a pietrei și marmurei, se întîlnesc, prin același limbaj, cu cele ale lui Ștefan și Mihai și ale altor mari voievozi care, în fruntea poporului, au știut să păstreze mereu vie flacăra luptei pentru apărarea pămîntului străbun, pentru libertate și neatințare. Cît de inspirat caracteriza președintele țării aceste trăsături ale marilor noștri înaintași: „Viteaza armată a neînfricatului Decebal — conducătorul legendar al dacilor, dirîjiți oșteni ai vestiților noștri voievozi și mari comandanți de oști — Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, exprimînd nestinsa dragoste de libertate a poporului, au apărut cu eroism și bărbăție glia străbună, și-au vărsat generos sîngele pentru ea, au ales la nevoie moartea vitească, dar nu s-au lăsat îngenuncheați de dușmani, n-au trădat niciodată cauza poporului”.

Astfel de fapte ne evocă înaintea de toate monumentele istorice ridicate în acești ani. Pe lîngă monumentul de la Suceava, despre care am amintit la începutul acestor rînduri, despre Ștefan cel Mare și eroica sa luptă ne vorbesc și statuile de la Vaslui și Piatra Neamț, inaugurate în 1972 și 1974, ca și monumentul de la Podul Înalt, ridicat în 1975, cu prilejul împlinirii a 500 ani de la victoria obținută de marele voievod împotriva cîmpitorilor otomani la 10 ianuarie 1475, în acea zi a desăvîrșitei biruințe, cum scria Nicolae Iorga, „cea mai mare din viața lui Ștefan și asupra celui mai puternic dușman”. Așa cum faptele lui Mihai Viteazul sînt evocate de numeroase alte complexe sculpturale ridicate în acești ani în multe alte locuri cu rezonanțe istorice.

Mircea cel Bătrîn este una din acele „legendare figuri de domnitori patrioți”, sub conducerea cărora masele populare au purtat mari bătălii „pentru păstrarea ființei naționale și apărarea gliei strămoșești”. Personalitate de primă mărime a Europei începutului de veac XV, pe care cronicarul german Johannes Leunclavius îl numea „principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager”, Mircea cel Bătrîn s-a opus eroic presiunii otomane, reușind să impună Porții acordarea unei capitulații în baza căreia Țara Ro-

mănească, prin largul statut de autonomie dobîndit, și-a păstrat ființa de stat și viața sa proprie. Amintirea înțeleptului și viteazului domnitor este păstrată în bronzul unei salbe de statui, a căror dispunere vrea parcă să redea dimensiunile țării pe care a stăpînit-o cel ce se intitula „singur stăpînitorul lui Mircea, mare voievod și domn,... stăpînind și domnind toată țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărăști, și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin domn și de amîndouă părțile de peste toată Dunărea și pînă la Marea cea Mare și cetății Dîrstorului stăpînitor”.

Salba aceasta de monumente ce cinstesc pe marele domn începe la Rîmnicu Vîlcea, cu statuia în bronz ridicată în 1966 și continuă cu aceea inaugurată în 1970 la Turnu Măgurele. În 1972, cu prilejul împlinirii a 95 ani de la proclamarea independenței absolute de stat a României, în 1877, moment ce avea să creeze condițiile favorabile reunirii Dobrogei cu patria-mumă, alte două opere au fost consacrate marelui domnitor. Una în curtea Școlii militare de ofițeri activi de marină din Constanța și o grandioasă compoziție ecvestră în centrul municipiului Tulcea.

Este interesant de amintit faptul că ideea ridicării, la Tulcea, a unei statui dedicate ilustruului voievod datează din secolul trecut. Între anii 1897 și 1900 s-au și strîns fondurile necesare, iar în 1904, statuia — operă a

La Constanța, se înalță statuia marelui voievod Mircea cel Bătrîn

sculptorului C. Bălăcescu — a fost inaugurată, dar ea a fost distrusă în timpul primului război mondial de către trupele dușmane care au cotopt acest teritoriu.

Basarabi și Mușatini

Urmărind firul istoriei, așa cum este el punctat de monumentele ridicate în acești ani ai Epocii Ceaulescu spre gloria marilor noștri voievozi, trebuie să ne oprim și la Giurgiu. Aici, din 1977, o frumoasă statuie în bronz ne amintește despre Vlad Țepeș, viteazul voievod ce se trăgea din ambele dinastii românești, Basarabi și Mușatini, fiind nepot direct al lui Mircea cel Bătrîn și al lui Alexandru cel Bun și văr primar cu Ștefan cel Mare. În cele trei domnii, dintre care cea de a doua mai lungă (1456-1462), Vlad Țepeș s-a dovedit un demn urmaș al glorioșilor săi înaintași. Faptele lui — intrate în legendă — au făcut de mult înconjurul lumii. Încă în timpul vieții sale a fost foarte cunoscut în Europa, dovadă numeroasele lucrări ce i-au fost închinete, ca și portretele care au avut o largă circulație.

De la Giurgiu la Tîrgoviște — străveche cetate de scaun a Țării Românești, orașul care timp de aproape trei veacuri a jucat un rol atât de important în istoria politică și culturală a poporului nostru. Numeroase însemne, între care și o suită de busturi dezvelite în anii 1968 și 1969, ne readuc în memorie chipurile lui Mircea cel Bătrîn, Dan II, Vlad Țepeș, Radu de la Afumați, Petru Cerce, Mihai Viteazul, Matei Basarab și Vasile Lupu.

De la Tîrgoviște la Curtea de Argeș, unde pe platoul din fața bisericii mănăstirii cu același nume se ridică o frumoasă statuie a ctitorului acestui vestit monument al arhitecturii feudale românești — Neagoe Basarab — domnul „ales, învățat, blind, bun... și iubitor de pace”, cum îl caracteriza A.D. Xenopol. Monumentul a fost inaugurat în 1969 și îl înfățișează pe domnitor într-o atitudine meditativă, îmbrăcat în straie de ceremonie și cu coroană pe cap.

Tot la Curtea de Argeș, în piața centrală a orașului, în același an 1969, a fost dezvelită și o statuie a lui Vlaicu Vodă.

Dar în cîte alte locuri ale țării n-ar trebui să ne îndreptăm pașii pe urmele acestor cronici în piatră „scrise” în anii noștri spre cinstirea paginilor de măreție scrise de înaintașii noștri! La Cluj-Napoca, unde zestră monumentală a orașului s-a îmbogățit în acești ani și cu o statuie ecvestră ridicată, în 1977, lui Gelu Românul, voievodul care, la Porțile Mureșului, a încercat să stăvilească expansiunea năvălitorilor maghiari, conduși de Tuhutum, și a căzut în lupta

Legenda lui Dragoș într-o compoziție sculpturală aflată în orașul Cîmpulung Moldovenesc

pentru apărarea pămîntului străbun. Sau din nou în nordul Moldovei, la Cîmpulung Moldovenesc, unde întîlnim un grup sculptural, „Dragoș și Zimbrul”, datînd tot din 1977 și amintind tradițiile întemeierii țării românești a Moldovei. Sau la Roșcani, în județul Galați, unde monumentul în bronz al lui Ioan Vodă cel Viteaz, ridicat în anul 1974, cu prilejul împlinirii a 400 ani de la moartea viteazului domn, evocă eroismul cu care voievodul și oștirea sa s-au ridicat împotriva puhoaielor cotoptoare.

Repere emoționante pe marile trasee ale istoriei românești, monumentele ridicate în aceste două decenii în amintirea unora dintre marii noștri voievozi se asamblează într-o suită unitară și cuprinzătoare cu alte opere monumentale ce evocă pagini glorioase din istoria poporului nostru. Putem vorbi astfel despre monumentele Unirii, despre cele ale Independenței sau despre lucrările sculpturale ce rememorează momente ale marilor revoluții ale românilor. Sînt tot atîtea trasee pe care vom continua să le străbătem în numerele viitoare ale revistei.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostași ai armatei române au luptat cu eroism și au contribuit, cu grele jertfe de sînge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostași români morți, răniți sau dispăruți în crîncenele lupte purtate împotriva mașinii de război hitleriste, uriașa mobilizare a întregului pîpop, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUȘESCU

Contribuția României la înfrîngerea fascismului

CINCI LUNI DE LUPTE PENTRU ELIBERAREA CEHOSLOVACIEI ȘI AUSTRIEI

GHEORGHE ZAHARIA, ION CUPSA

● O breșă de 400 km în dispozitivul inamic ● 4 cursuri mari de apă și 10 masive muntoase forțate prin grele bătălii ● 1 700 localități și alte așezări, între care 31 orașe, eliberate ● Tanchiștii români la Hohenrappersdorf, lângă Viena ● Românilor ajută la refacerea liniilor ferate austriece pînă la 25 iunie 1945 ● Tributul de sînge al ostașilor români: 60 000 militari morți, răniți și dispăruți

Așa cum arătam în numărul trecut, la mijlocul lunii martie 1945, trupele româno-sovietice, purtînd grele lupte cu inamicul, reușiseră să ajungă pe cursul mijlociu al râului Hron. Deși al doilea război mondial intra în faza sa finală, trupele hitleriste opuneau încă o rezistență înverșunată. Asaltat din est și vest, cel de-al III-lea Reich își trăia ultimele zile. Căpeteniile naziste mai sperau însă în unele neînțelegeri care — după părerea lor — puteau apare între Aliați și făceau eforturi pentru a-și prelungi cît mai mult agonia. În planurile lor, zona muntoasă a Cehoslovaciei ocupa un loc central. Așa se explică rezistența îndirjită pe care au întîmpinat-o forțele româno-sovietice care acționau în această regiune. Vitejia și dăruirea soldaților, măiestria comandanților sovietici și români s-au reliefat și cu prilejul acestor ultime înclăștări care au dus la completa eliberare a Cehoslovaciei și a unei părți din Austria.

La 25 martie 1945, gruparea de la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean a reluat ofensiva în direcția generală Brno; în acest cadru, Armatei 4 române i-a revenit misiunea de a cuceri Munții Fătra Mare, Fătra Mică și Carpații Albi, iar Armatei 1

române să dezvolte ofensiva între râurile Hron și Morava.

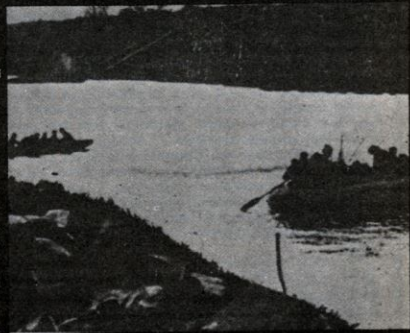
Armata 4, care avea în componere opt divizii, a acționat la începutul ofensivei declanșate la 26 martie 1945 numai cu șase divizii, celelalte două

luptând pe direcția de efort a Armatei 40 sovietice. Prin aprige confruntări, la 5 aprilie trupele române au ieșit în valea Turiecului, desăvârșind cucerirea Munților Fatra Mare. Direcția de înaintare a Armatei 4 a fost orientată apoi spre nord-vest, pentru a cucerii creasta sudică a Munților Fatra Mică. În timpul operațiilor din această zonă, încheiate cu succes la mijlocul lunii aprilie, comandamentele și trupele noastre au fost confruntate cu numeroase dificultăți legate de purtarea luptelor în teren muntos, cu comunicații puține. Ele au fost nevoite să recurgă la dese manevre în spațiile inamicului, efectuate cu detașamente de întoarcere și au purtat lupte de încercuire, cucerind numeroase localități amenajate pentru apărare. Trupele au fost supuse unor mari eforturi, pe care le-au suportat cu stoicism, îndeplinindu-și cu cinste misiunile încredințate.

După cucerirea Munților Javorina, Armata 1 ieșise pe cursul mijlociu al Hronului, în zona orașului Žarnovica, având în stînga Armata 53 sovietică, împreună cu care forma în continuare un grup de armate pus sub comanda generalului Managarov. Ea a primit misiunea să forțeze succesiv Hronul, Nitra, Vahul și Morava și să cucerească șirurile de munți ce se înălțau între aceste cursuri de ape. În dimineața zilei de 25 martie, trupele Armatei 1 au început forțarea Hronului, stabilind două capete de pod, în apropiere de localitățile Žarnovica și Tekov Breznica, continuind apoi luptele pentru cucerirea Munților Nitra, spre a ajunge în valea râului cu același nume. Centrul minier Nová Baňa și orașul Žarnovica au fost eliberate, iar la 2 aprilie râul Nitra a fost forțat din mișcare. De la această dată, Armata 1 a primit misiunea să ocupe Munții Inovec, să asigure flancul drept al Armatei 53 sovietice și să facă legătura dintre aceasta și Armata 40 sovietică, care rămăsese mult în urmă. Trupele noastre au fost nevoite să dea atacuri spre nord pentru a-i veni în ajutor. Noua ofensivă a început în dimineața de 3 aprilie și după două zile ostașii români au ajuns în marginea orașului Banovce, pe care l-au eliberat pînă în dimineața de 5 aprilie. Subliniind importanța acestui succes, într-un ordin al Comandamentului suprem sovietic se arăta: „Astăzi, 5 aprilie, la ora 21, capitala patriei noastre, Moscova, va saluta în numele patriei, prin 20 salve de artilerie trase din 224 de tunuri, vitezele trupe ale Frontului 2 ucrainean, printre care Armata 1 română a generalului de corp de armată Atanasiu”.

Această etapă a operației, care a durat numai trei zile, s-a desfășurat în ritm vertiginos, trupele noastre obținind succese importante, eliberînd încă un mare oraș cehoslovac, cucerind un masiv muntos și dezvoltîndu-și capul de pod de pe râul Vah. În seara zilei de 6 aprilie au început luptele pentru cucerirea crestei sudice a Carpaților Albi, pentru a se putea pătrunde în valea râului Morava. În fața ostașilor noștri se aflau orașele Nove Mesto și Stara Tura, ambele fortificate și aparate de puternice garnizoane inamice. A doua zi, sprijinite puternic de artilerie, unitățile Diviziei 2 în-

- Servanții unui tun românesc în acțiune pe malul Tisei
- Subunități românești pe râul Morava
- Aruncător de mine sprijinind infanteria în timpul unui atac
- Ostași români din Regimentul 92 infanterie în Munții Tatra

fanterie au rupt pozițiile inamice și, după lupte îndrăgite la baionetă, au eliberat orașul Nove Mesto, în timp ce Divizia 19 infanterie alunga pe inamic din Stara Tura (8 aprilie). Eliberarea celor două orașe l-a determinat pe inamic să-și mute apărarea în interiorul Carpaților Albi. Trei zile mai târziu, la 11 aprilie, Divizia 2 infanterie a ajuns în valea Moravei, amenințând cu încercuirea trupele hitleriste, care s-au văzut nevoite să se retragă, cedând în minile românilor și masivul Carpaților Albi.

Astfel, cind forțele principale ale fronturilor 2 și 3 ucrainene eliberau, la 13 aprilie, Viena, diviziile Armatei 1 române debarșau în valea Moravei. Referindu-se la luptele purtate de trupele române în această perioadă pe teatrul de operații din Cehoslovacia, în volumul V al Istoriei marelui război pentru apărarea patriei al Uniunii Sovietice, 1941-1945, la pagina 214, se scrie: „În perioada luptelor pentru Viena, trupele aripii drepte a Frontului 2 ucrainean continuau cu succes ofensiva pe teritoriul Cehoslovaciei. Armatele 40 și 53 sovietice, Armatele 1 și 4 române, înfrângând greutăți enorme, au ieșit, pînă la mijlocul lui aprilie, pe tot frontul, la Morava și au cucerit capetele de pod pe malul ei drept. Înaintînd 100 km spre nord-vest, trupele sovietice și române au eliberat o însemnată parte din Cehoslovacia și au stabilit legătura tactică cu Corpul 1 armată cehoslovacă, care intra în compunerea Frontului 4 ucrainean”.

Continuînd ofensiva, trupele Armatei 1 române au desfășurat ultima lor acțiune importantă care s-a încheiat cu eliberarea orașului Kojetin (6 mai 1945).

In etapa finală a războiului, trupelor noastre care luptau în Cehoslovacia li s-a alăturat și Regimentul 2 care de luptă, care avea să-și aducă o contribuție însemnată la eliberarea Austriei.

După luptele la care participaseră în toamna anului 1944, tancurile și celelalte mașini de luptă românești au fost revizuite și reparate într-un timp extrem de scurt, datorită eforturilor eroice ale muncitorilor și specialiștilor din fabricile și atelierelor de specialitate. Concomitent, echipajele și-au continuat pregătirea în vederea viitoarelor misiuni. Cu mașinile de luptă existente s-a organizat Regimentul 2 care de luptă, cu un efectiv de circa 1 000 oameni, 66 tancuri și autotunuri, 13 autoblindate și altă tehnică de luptă. Regimentul era organizat pe două batalioane de tancuri (numite atunci în armata noastră „care de luptă”) și autotunuri, precum și o companie de cercetare, compusă din cele 13 autoblindate. Comanda noii unități, al cărei număr de mașini de luptă depășea cu mult pe acela aflat obișnuit în dotarea unui regiment de tancuri din acea vreme, a fost încredințată colonelului Stan Zătreanu, care se distinsese în cursul luptelor din august 1944.

În zilele lunii februarie 1945, regimentul a fost transportat cu trenul spre linia de luptă și, începînd de la 6 martie, a intrat în cadrul Armatei 7 de gardă sovietică, ale cărei trupe se aflau pe cursul inferior al Hronului, pregătindu-se să ia parte la operația „Viena”. Regimentul 2 care de luptă român a primit misiunea să atace, în cooperare cu trupele de infanterie, fiecare batalion sprijinind cîte o divizie sovietică.

După o masivă pregătire de artilerie, la 26 martie, infanteria Armatei 7 de gardă sovietică a pornit atacul, fiind precedată de tancurile românești. Într-o perfectă cooperare, trupele aliate au zdrobit, pas cu pas, rezistența inamică, deschizîndu-și

drum spre riul Nitra, pe care l-au depășit, forțînd apoi cursul Vahului și ajungînd pe malul de est al Moravei. În cursul acestei mari ofensive a fost eliberat orașul Bratislava, acțiune la reușita contribuție. În ziua de 9 aprilie, Regimentul 2 a trecut pe malul drept al Moravei, pătrunzînd pe teritoriul austriac, unde pînă seara a eliberat localitatea Markeg, iar a doua zi a intrat în Resahov, continuînd să însoțească infanteria sovietică.

Sub presiunea atacului trupelor aliate, inamicul s-a retras spre Hohenrappersdorf, hotărînd să reziste „cu orice preț”, pentru a menține mica zonă petroliferă de la nord-est de Viena și a acoperi retragerea spre sudul Germaniei a resturilor de unități germane decimate în luptele din regiunea capitalii austriece. În ziua de 11 aprilie, tanchiștii români au dat lupte înverșunate în zona Hohenrappersdorf (30 km nord-est de Viena), aducîndu-și contribuția la eliberarea localității. O subunitate de tancuri românești a interceptat și nimicit o coloană inamică compusă din transportoare blindate și motocicletă, care se retrăgea precipitat de la Viena spre nord. A doua zi, germanii au executat un puternic contraatac spre nord, est și vest, cu infanterie și tancuri, sprijinite de 20 avioane de bombardament și 6 de vînătoare. Tanchiștii români s-au opus cu îndrăgire, dar în fața superiorității inamicului au cedat partea de nord a localității Hohenrappersdorf, reușind apoi definitiv de români în cursul dimineții următoare.

La 15 aprilie, manevrînd cu îndrăzneală, Regimentul 2 a pătruns în flancul inamicului ce se organizase în apărare în zona nodului de comunicații Schrick, eliberînd localitatea. Alte lupte violente s-au purtat la 17 aprilie, pentru alungarea inamicului din zona petroliferă din partea de nord-est a Austriei. În cursul acestor confruntări a fost eliberat orașul Zistersdorf, din centrul regiunii petrolifere amintite, Regimentul 2 fiind citat prin ordin al Comandamentului suprem sovietic.

După ce în zilele de 19, 20 și 21 aprilie și-au adus contribuția la forțarea canalului Zaya și la eliberarea localităților Mistelbach, Eibenthal și Poisdorf, la 8 mai, Regimentul 2 care de luptă, împreună cu unități sovietice, a trecut din nou pe teritoriul cehoslovac, intrînd în orașul Znojmo, unde și-a încheiat gloriosul său drum de luptă în războiul antihitlerist.

Tanchiștii români au provocat însemnate pierderi inamicului: peste 4 000 soldați și ofițeri (de patru ori efectivul său), 18 tancuri, 47 mașini, 8 tractoare, 49 tunuri, 58 aruncătoare de mine, 86 mitraliere. Curajul și vitejia tanchiștilor români au fost relevate în termeni elogioși printr-un ordin de zi pe întreaga armată de către ministrul de război român: „Drapelul românesc purtat de Regimentul 2 care de luptă s-a acoperit de glorie. Jertfele acestei unități se adaugă la celelalte pe care le avem în lupta contra hitleriștilor”.

În afara regimentului de tancuri, pe teritoriul Austriei s-au aflat și alte subunități române (Companiile 11 și 12 poduri din Regimentul 1 căi ferate, companiile 5 și 6 construcții din Regimentul 3 căi ferate) ce intrau în compunerea Grupului operativ al Brigăzii de căi ferate, comandat de colonelul Traian Panaitescu. Aceste subunități au participat la refacerea și întreținerea rețelei feroviare din zona de la nord-est de Viena și și-au prelungit șederea pe teritoriul Austriei și după capitularea Germaniei hitleriste, pînă la 25 iunie, timp în care au refăcut liniile distruse în retragere

de către inamic pe secțiunile: Viena, Mistelbach, Gansersdorf; Herersdorf, Staatz; Ziersdorf, Wulkersdorf; Lan, Zellerndorf; Deutsch Wagram, Leopoldau.

Private în ansamblu, luptele purtate de trupele române pe teritoriul Cehoslovaciei și Austriei au fost cele mai grele și mai îndelungate din întreaga participare la războiul antihitlerist. Ele au durat aproximativ 5 luni (de la 18 decembrie 1944, până la 12 mai 1945), au fost duse cu 16 divizii, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană și alte unități și formațiuni ce însumau un efectiv total de 250 000 luptători. Trupele noastre au pătruns prin luptă în dispozitivul inamic pe o adâncime de 400 km, au forțat patru cursuri mari de apă (Hronul, Nitra, Vahul și Morava), au depășit prin luptă 10 masive muntoase (Silická, Metalič, Javorina, Tatrá Micá, Fatrá Micá, Fatrá Mare, Carpați Albi, Nitra, Inovec și Chřib), au eliberat peste 1 700 localități și alte așezări, între care 31 orașe, au provocat inamicului pierderi grele, luind

peste 20 000 prizonieri și o mare cantitate de armament, muniții și alte mijloace de luptă. Jertfele de singe ale ostașilor români pentru eliberarea Cehoslovaciei s-au ridicat la peste 60 000 militari (morți, răniți și dispăruți).

Între trupele române și populația cehoslovacă eliberată s-au statornicit relații de încredere reciprocă și de prietenie. Unitățile române au sprijinit populația cu mijloace de transport și carburanți, au ajutat-o la muncile agricole, iar medicii români i-au acordat asistență sanitară. La rândul ei, populația a arătat recunoștință și prietenie armatei noastre. Numeroși locuitori au furnizat comandanților români informații despre inamic, despre pozițiile și punctele de sprijin ale acestuia, au servit drept călăuze unor subunități. În multe cazuri, grupele de partizani cehoslovaci au cooperat cu trupele noastre. Cimitirul amenajat la Zvolen de guvernul cehoslovac, acelea de la Brno și din alte numeroase localități, monumentele ridicate de populație în diverse așezări stau mărturie recunoștinței poporului cehoslovac față de contribuția armatei române la eliberarea sa.

Fapte de arme

Documente militare de epocă. Mărturiile ce ilustrează vitejia și eroismul ostașilor și ofițerilor români în timpul luptelor purtate împotriva cotropitorilor hitleriști. Documentele din care am extras fragmentele ce urmează — jurnale de operații ale unor unități și mari unități ale armatei române participante la războiul antihitlerist¹ și alte piese de arhivă — consemnează evenimentele petrecute pe teritoriul Cehoslovaciei, țară la a cărei eliberare de sub ocupația celui de-al III-lea Reich armata română și-a adus o importantă contribuție.

În transcrierea acestor fragmente, am păstrat întocmai textul original, inclusiv denumirile geografice; unde s-a simțit nevoia, am introdus unele explicații cuprinse între paranteze drepte, iar întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Capitan Alesandru DUȚU

6 februarie 1945: comandantul Regimentului 33 dorobanți către Divizia 10 infanterie

1. În ziua de 2 februarie 1945, compania 6 [din Regimentul] 33 dorobanți primește ordin să atace, pentru a pune stăpânire pe înălțimea cu cota 662 [situată la] 2 km nord de satul Mociar, înălțime puternic ocupată și organizată de inamic și care domina întregul sector al regimentului.

Compania 6-a se desfășoară, avînd în linia 1-a plutonul 1, comandat de sublocotenentul Petrescu Nicolae. Pe o vreme rea, cu zăpadă mare, frig, ceață foarte deasă, teren extrem de accidentat și acoperit, plutonul 1,

prin priceperea și curajul sublocotenentului Petrescu Nicolae, care învinge greutatea timpului și cele impuse de teren, înfrîngînd cu plutonul său rezistența

îndrăjită a inamicului, reușește să pună stăpânire pe cota 662, ușurînd companiei stăpînirea acestei înălțimi.

2. În ziua de 3 februarie 1945, primind ordin să atace spre vest-nord-vest [cota 670, sublocotenentul] înaintează cu același elan în fruntea plutonului său, cu toată brutală reacțiune a inamicului, care-l întîmpină cu focuri de armă automată, aruncătoare și artilerie, reușind, prin curajul său, să împingă dispozitivul pînă la încrucișarea de drumuri de la 400 m nord-vest de cota 662.

3. În ziua de 5 februarie 1945, primind ordin să continue înaintarea spre cota 670, [plutonul] este din nou prins într-un foc în-

Trecerea unor subunități române peste riul Váh

¹ Fragmente din aceste jurnale au format conținutul culegerii *Pe drumurile biruinței*, pe care am realizat-o împreună cu colegii Antone Marinescu și Ioan Talpes.

micitor de arme automate, aruncătoare și artilerie. Cu tot focul inamic, plutonul sublocotenentului Petrescu Gh. Nicolae, prin exemplul comandantului său, reușește să distrugă rezistența inamică, nimicind 15 apărători și capturând un prizonier și o mitralieră.

4. În noaptea de 5-6 februarie 1945, la ora 20.50, plutonul sublocotenentului Petrescu Gh. Nicolae este contraatacat de un grup inamic tare de circa un pluton, puternic înarmat și precedat de un violent bombardament de aruncătoare.

Comandantul inamic, cu oamenii săi, ajungând numai la 60-70 m. de poziția plutonului Petrescu Nicolae, a strigat în limba germană să se predea. Drept răspuns, sublocotenentul Petrescu Nicolae deschide foc prin surprindere cu întreg plutonul său, reușind în câteva minute să împrăștie pe contraatacatori. Plutonul rămâne mai departe stăpîn pe poziția sa.

5. Către orele 23, aruncătoarele inamice bat puternic și răz-bunător poziția plutonului sublocotenentului Petrescu Nicolae, care atunci se afla la grupa cea mai înaintată, încurajându-și oamenii. Schijeile aruncătoarelor inamice străpung pe bravul ofi-ter, care cade astfel în fruntea plutonului său, al cărui exemplu viu a fost în toate luptele de pînă aici. Oamenii plutonului său rămîn mai departe stăpîni pe pozi-ție.

Prin sublocotenentul Petrescu Nicolae, regimentul pierde un brav ofițer, pătruns de cel mai înalt spirit de sacrificiu.

14 februarie 1945: comandantul Regimentului 34 infanterie către Divizia 9 infanterie

1. În noaptea de 24/25 ianuarie 1945, Batalionul 1 din acest regiment, sub comanda maiorului Panaiteșcu Pompiliu, primește misiunea de a ataca pe printr-un atac prin surprindere să atace și să cucer-ească localitatea Berdarca, creînd astfel o situație favorabilă pentru întoarcerea rezistențelor [inamice] de la nord de Vlahovo, unde inamicul, puternic organi-zat, oprise înaintarea diviziei că-tre orașul Dobșina.

În fruntea batalionului său, [maiorul Panaiteșcu] se depla-sează în cursul nopții pe un ter-ten complet frîntărit și acoperit cu zăpadă și în dimineața zilei de

Subunități românești de tancuri pe frontul din Cehoslovacia

25 ianuarie 1945 ocupă cu bata-lionul baza de plecare pentru ac-țiunea asupra localității.

Atacul se dă prin surprindere, sub impulsul direct al coman-dantului său, care își comandă batalionul de la companiile din linia 1-a și în decurs de o oră sa-tul este stăpînit de batalionul 1 [Regimentul] 34 infanterie, inami-cul (una companie germană plus un batalion de maghiari) re-trăgîndu-se în dezordine către nord și părăsind mare parte din armament și materiale.

S-au capturat: 11 prizonieri germani (dintre care 2 subofi-țeri), 59 prizonieri maghiari, 15 arme automate, 4 vehicule cu 2 bucătării de campanie, munițiuni și alte materiale.

Continuînd viguros atacul că-tre nord, [batalionul] manevrează înălțimea cu cota 991 și la căde-rea serii reușește să intercepteze comunicația Nisne Slana-Dob-șina, amenințînd astfel întreaga apărare a inamicului de la nord [de] Vlahovo.

2. În ziua de 5 februarie 1945, batalionul maior[ului] Panaiteșcu Pompiliu primește misiunea de a ataca de flanc și a cuceri înălți-mea cu cota 851 de la nord-est [de] Myto pod Dumbierom, unde trupele germane oprirea atacu-rii Diviziei 9 infanterie și Diviziei 8 cavalerie.

Din nou, cu postul de com-andă la una din companiile din linia 1-a, [maiorul Panaiteșcu] își impune voința sa de a învinge și împetuoizitatea atacatorilor pe care îi comandă. [Ofițerul] cade însă lovit mortal de un proiectil de brandt [aruncător], spre ma-rele regret al ofițerilor și trupei pe care i-a comandat și cu amîn-tirea frumoasei acțiuni de la Ber-darca.

16 februarie 1945: comandantul Regimentului 10 infanterie către Divizia 6 infanterie

În ziua de 14 februarie 1945, regimentul trebuia să atace pe direcția [înălțimilor cu cotele] 1 084, 1 151, pentru a pune stă-pînire pe înălțimea cu cota 1 302. Reacțiunea inamicului a fost foarte puternică. Batalionul 2, condus de maiorul Moldoveanu Teofil, după o scurtă înaintare, își reia poziția inițială, evitînd astfel pierderi inutile. În tot cursul dimineții, inamicul a exe-cutat un puternic foc atît pe cota 1 084 cît și de-a lungul coamei ce unește pe 1 084 cu 1 240, pe ambele flancuri ale dispozitivului regimentului. Reacțiunea noastră a fost imediată, trăgîndu-se cu brandturi și arme automate, însă efectul a fost redus din cauza vi-zibilității scăzute.

La orele 14.45 minute, un pu-ternic atac se dezlănțuie în flan-cul stîng și spatele Batalionului 2. Inamicul reușește cîteva infil-tratrațiuni între Batalionul 1 și Ba-talionul 2. Situația devine destul de critică și mă determină să ordon maiorului Moldoveanu Teofil să facă uz de compania 3-a, singura în rezervă ce o aveau. Inamicul dispune din belșug de arme au-tomate, brandturi, muniție. Cu-noscător abil al cărărilor piezise, [inamicul] se poate strecura ușor ca să realizeze infiltrațiuni ale căror urmări ar fi depășit secto-rul regimentului. Maiorul Moldo-veanu se pune în fruntea compa-niei 3-a și contraatacă viguros pe inamic: lupta devine violentă.

Ostașii noștri, extenuați de luptele precedente și cu muniția pe terminate, sînt puși la grea încercare. Maiorul Moldoveanu trebuie să facă eforturi supraomenești și să ducă lupta. Cota 1 084 trebuia păstrată cu orice preț, altfel ar fi avut urmări dezastruoase. Singur el, maiorul Moldoveanu, știa cît zădărnici a pus cu două zile înainte ca să smulgă această înălțime din ghiarele inamicului...

În vîltoarea luptei, [maiorul Moldoveanu] este împușcat în picior, dar continuă acțiunea fără săvîrșire, îmbărbătîndu-și ostașii. Știa că singele îi părăsește trupul încetul cu încetul și își primejduia viața, dar mai știa că inamicul trebuie respins oricît de superior ar fi el ca număr și dotare în armament. După o luptă aprigă, ultima rezistență inamică cedează. Inamicul este respins definitiv, dar maiorul Moldoveanu, cel care cu două zile înainte cucerise și păstrase cu dirigență cota 1 084, una din nemurimările lui cuceriri, cade în fruntea companiei de pușcași...

23 aprilie 1945: extras din Jurnalul de operații al Diviziei 2 munte

...Copilul de trupă Stîrcu Nicolae, în vîrstă de 14 ani, de la cartierul diviziei, a cerut de neînumărate ori să i se probeze să lupte în linia 1-a, cot la cot cu vîlnătorii din batalioane. Conform ordinilor superioare, nu i s-a aprobat acest lucru. Vîzînd că nu i se aprobă, a fugit de la cartierul diviziei la Batalionul 10 vîlnători de munte, s-a înarmat cu grenade și cu armă și a intrat în rîndurile luptătorilor din linia 1-a.

În timpul luptelor din ziua de 23 aprilie 1945, pentru cucerirea satului Veseli, a pătuns singur în liniile inamice, unde vîzînd un cuib de arme automate care oprea înaintarea batalionului, cu grenadă, a distrus acel cuib de rezistență, omorînd 5 nemți și rănind unu. În timpul luptelor, copilul a căzut grav rănit.

Pentru a se recompensa dorința de luptă și curajul de erou ale acestui copil al patriei, s-a intervenit la Corpul 4 armată (român), cu Raportul nr. 30 169, din 23 aprilie 1945, pentru a fi citat prin ordin de zi pe întreaga armată.

Divizia a ordonat înaintarea lui la gradul de caporal și l-a propus la decorare cu Virtutea militară clasa a II-a.

Memoriile agenților secreți britanici amenințate

În vreme ce Istoria serviciilor secrete britanice a ajuns anul trecut la cel de-al treilea volum (*British Intelligence in the Second World War*, volume 3, part 1, Her Majesty's Stationary Office), iar alte și alte lucrări din zona frontului invizibil continuă să invadeze librăriile londoneze, presa engleză dă la iveală amenințările din ultima vreme la adresa unor edituri care intenționează să publice memoriile agenților secreți. Astfel, David Leigh și Paul Lashmar scriu în *Observer*: „Departamentele de informații-contrainformații exercită presiuni puternice asupra a trei edituri, pentru a împiedica apariția unor memorii stînjenitoare, scrise de foști agenți secreți. Atît M.I.5 cît și GCHQ (Oficiul guvernamental de ascultare și deciptare radio) i-au amenințat pe editori cu inculparea, în baza Legii privind secretele oficiale, sau cu plata unor daune civile costisitoare. Într-unul dintre cazuri, au fost chiar invocate împuternicirile procurorului general de a apela la poliție.

Pînă în prezent, nu s-a deschis nici o acțiune — care ar trebui să fie justificată în fața unui tribunal —, însă amenințările în sine au fost suficiente pentru a amîna publicarea lucrării în cauză”.

Este vorba despre memoriile agentei Joan Miller, în prezent decedată, care a lucrat pentru M.I.5, în urmă cu mai bine de 40 ani. M.I.5 a avertizat Editura „Weidenfeld and Nicolson” că publicarea cărții ar putea viola legea secretelor oficiale. O altă relatare este cea scrisă de un fost operator radio, Jock Kane, despre măsurile defectuoase de securitate internă și corupția din cadrul filialei din Hong Kong a GCHQ. În sfîrșit, o altă carte vizată este autobiografia lui Peter Wright, de asemenea ofițer în retragere al Departamentului M.I.5.

„În cazul Joan Miller — scriu cei doi ziaristi de la *Observer* — editorul Weidenfeld a prezentat manuscrisul amiralului William Ash, secretarul Comitetului pentru notificări prealabile. Consultantul a declarat că textul este „complet inofensiv”, însă M.I.5, care fusese consultat de el, s-a folosit de faptul că a luat cunoștință de situație pentru a amenința editorul că îl va acționa în justiție.

Într-o scrisoare trimisă la 21 mai 1984 din partea juriconsultului adjunct al Ministerului de finanțe, J.R. Bailly, se avertizează că manuscrisul „conține materiale confidențiale, obținute de autoare în cursul îndeplinirii misiunii”. Aceste informații nu sînt însă nici măcar „confidențiale”. Cele mai multe au fost deja publicate pe larg, mai recent în biografia rivală, apărută luna aceasta, a șefului Joanei Miller la M.I.5, în timpul războiului, Maxwell Knight, biografie scrisă de Anthony Masters. Cheltuielile pe care orice editor le-ar avea de suportat pentru a se opune inculpării s-ar putea ridica la 20 000 lire sterline. Puține sînt cărțile care ar rămîne viabile din punct de vedere comercial în asemenea împrejurări”.

„În cazul lui Jock Kane — scrie *Observer* — editorii au prezentat și ei cartea Comitetului pentru notificări prealabile. GCHQ a fost însă între timp informat și din nou s-a apelat la juriconsultul Ministerului de finanțe. Acesta s-a adresat tribunalului și a obținut punerea imediată, sub sechestru fără termen, a întregii cărți, pretextînd încălcarea caracterului confidențial al activității autorului și violarea Legii privind secretele oficiale. În același timp, doi ofițeri ai Serviciului special au primit ordin din partea adjunctului procurorului general să-l interogheze pe dl. Kane și să-l amenințe cu punerea sub acuzare.

Din nou, acesta pare a fi un bluff. Cea mai mare parte a dezvăluirilor d-lui Kane a fost deja publicată în revista *New Statesman*. Deși raportul poliției a fost înaintat la procuratură în mai, cu mai mult de șapte luni în urmă, procuratura refuză să decidă dacă trebuie să aibă loc o punere sub acuzare”.

Iată deci cîte necazuri amenință pe unii dintre foștii agenți speciali britanici tentați să-și scrie memoriile.

„O ÎNCORONARE A TUTUROR UNIRILOR”

GH. UNC

1 Decembrie 1918, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost opera tuturor patrioților, revoluționarilor, tuturor forțelor progresiste care au luptat cu înflăcărare pentru idealurile unității naționale, a întregului popor român, din voința căruia și prin acțiunea căruia s-a realizat năzuința dintotdeauna a românilor. Un act progresist, izvorit din înseși legițile dezvoltării noastre istorice, un act revoluționar, înfăptuit prin lupta și voința unui popor întreg.

România este adevărata patrie

Din marea pleiadă de luptători patrioți aparținând generației Unirii din 1918 face parte și Ștefan Cicio-Pop. S-a născut în anul 1865, într-o comună din județul Cluj. După ce își încheie studiile de drept, în anul 1891 s-a stabilit ca avocat în Arad, unde a rămas până la încetarea sa din viață, în 1934. Partizan al acțiunii încă din tinerețe, s-a situat pe baricadele luptei neclintite pentru realizarea idealurilor de libertate și unitate ale națiunii sale, devenind una din cele mai populare figuri politice ale românilor din Transilvania, în perioada inaugurată de mișcarea memorandistă și până la unirea acestei vechi provincii românești cu România, în 1918. Timp de 13 ani neîntrerupt, din 1905 până în 1918, în calitate de deputat al românilor în Parlamentul din Budapesta, Șt. Cicio-Pop a desfășurat o activitate neobosită în apărarea națiunii române. Dezvăluind nedreptățile la care erau supuși românii din partea autorităților opresoare, într-una din cuvântările sale conchidea: „Limba noastră românească mai scumpă ne este decît viața, gata sîntem a muri cu toții pentru ea”. Nu s-a limitat numai la activitatea parlamentară, ci a dus o muncă susținută pentru educarea poporului și întărirea conștiinței lui naționale. „Și cînd am văzut — spunea el în 1911, la o adunare populară din circumscripția sa electorală de la Șiria (jud. Arad) — că în parlamentul oligarhiei maghiare prea puțină ispravă putem face, noi, cei cîțiva prieteni ai poporului, am căutat alt teren de luptă. Ne-am coborît în popor și n-am cruțat nici jertfă, nici ostenală, ori unde am fost chemați să luminăm poporul, să-i deșteptăm conștiința națională și să-i dăm tărie pentru lupta viitoare”.

În anul 1906, împreună cu alți fruntași politici din toate provinciile românești, a participat la Expoziția națională de la București, cu care prilej avea să declare: „Am venit în România cu bucurie, deoarece România

este adevărata și reala mea patrie: patria mamă”.

În furtunoasa toamnă a anului 1918, Șt. Cicio-Pop a luat parte activă la toate acțiunile politice care au dus la unirea Transilvaniei cu România: a participat la ședința de la Oradea, din 12 octombrie 1918, în care Comitetul Executiv al Partidului Național Român (P.N.R.) a adoptat declarația de autodeterminare națională a românilor; a sprijinit citirea acestei declarații în Parlamentul de la Budapesta; a contribuit la crearea Consiliului Național Central Român — for al cărui președinte a fost ales; și-a dat concursul la organizarea gărzilor naționale, fiind desemnat drept conducător al lor; a semnat Apelul de convocare a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia; și-a adus contribuția la definitivarea proiectului de rezoluție privind unirea Transilvaniei cu România; alături de venerabilul luptător Gheorghe Pop de Băsești, a prezidat Adunarea întregitoare de neam de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

După Unire, activitatea în spirit patriotic a lui Șt. Cicio-Pop a continuat cu aceeași vigoare. În calitate de șef al resortului armatei și securității din Consiliul Dirigent, de membru al Marelui Sfat Național și de ministru în guvernul de la București, el s-a pronunțat pentru consolidarea, pe fundamentul democrației timpului, a statului național unitar român. Dar cea mai prodigioasă activitate a desfășurat-o pe tărîmul vieții parlamentare. Începînd cu prima legislatură a României întregite, constituită în urma alegerilor pe bază de sufragiu universal din noiembrie 1919 și pînă în clipa morții sale, în 1934, demnitarul arădean a fost ales ca deputat — cu o singură excepție, în 1926-1927 — în toate parlamentele țării, distingîndu-se prin poziția sa constructivă, cît și prin patriotismul fierbinte al cuvîntărilor sale.

Linia călăuzitoare a omului politic arădean a fost apărarea principiilor democratice adoptate la Alba Iulia, „cimentarea și întărirea Unirii” pe baza acestor principii. Încă

într-o primă intervenție a sa în Parlamentul României întregite, în noiembrie 1919, el declara: „Sîntem ferm hotărîți a conlucra cu toții pentru a pune acestei țări temelii puternice...”, toate hotărîrile de la Alba Iulia le ținem de sfînte și ca o datorie sfîntă pentru noi ca să le aducem la împlinire”. Iată de ce — spunea el în continuare — trebuie acționat „pentru dreptate socială”, pentru ca „munca să fie respectată și cinstită”.

Într-un mănunchi întreg poporul

Un loc important în cuvîntările parlamentare ale lui Șt. Cicio-Pop l-a deținut evocarea marilor momente ale istoriei poporului nostru și, în primul rînd, a evenimentului epocal din 1918. Relevînd acest aspect, un contemporan scria: „El zugrăvea ca nimeni altul tradiția istorică: A învîțat de la Simion Bărnuțiu să cinstească istoria și ideile ei”. În ședința Camerei deputaților din 12 februarie 1920, evocînd momentul Marii Uniri, deputatul arădean arăta: „Se cuvine să se știe că acolo, în cuibul acela al nostru din Arad s-a pus piatra fundamentală a unirii noastre. Să nu credeți, d-ilor, că a fost un lucru așa de ușor, pentru că pe vremurile acelea nemții erau încă în România și armata României în Moldova...”, dar tot ceea ce se făcea, se făcea în nădejdea, în speranța că vă vom putea înbrățișa pe voi [pe cei din vechiul regat], dar și cu riscul, cum ziceau foarte mulți, că s-ar putea să nu se succedă [reușească] și să plătim cu capetele noastre”. În acele momente grele, dar și înălțătoare — conchidea el — „am avut onoarea să conduc eu Consiliul Național Român din Arad, centrul tuturor mișcărilor [naționale] de pe vremurile acelea”.

Ideea a fost reluată la 22 martie 1923, cînd oprindu-se din nou asupra evenimentelor din neuitatul an 1918, sublinia că „această istorie de două luni de zile [de la 1 octombrie pînă la 1 Decembrie 1918] este istoria cea mai glorioasă a neamului românesc de dincolo de Carpați...” Și remarcînd importanța spiritului de unitate și solidaritate națională care stătuse la baza creării Consiliului Național Central Român de la Arad, el arăta că acest organism se constituise „din cele două partide [P.N.R. și P.S.D.], căci am voit să fim într-un mănunchi întreg poporul român. De la prima Decembrie încolo — conchidea el — națiunea aceasta [română] lucră unitar și merge unitar pe calea menirii sale”.

Ori de cîte ori s-a ivit prilejul, de la înalta tribună parlamentară Șt. Cicio-Pop a evocat cu patos patriotic ziua de 1 Decembrie 1918 și pe toți cei care își aduseseră contribuția la împlinirea unității naționale. Așa s-a înîmplat și în ședința din 26 ianuarie 1928, cînd toți deputații, în picioare, au ascultat anunțul lui Șt. Cicio-Pop privind încetarea din viață a lui Valeriu Braniște, „a celui mai

ales bărbat din Transilvania și Bucovina”. Relatînd acest episod, un ziar din Capitală arăta: „Cînd Ștefan Cicio-Pop se urcă la tribună și rostește în termeni călduroși pomenirea lui Valeriu Braniște”, întreaga încălțată a Parlamentului se transformă într-un „prohod emoționant, care unifică Adunarea în același simțămînt de pietate”.

În timpul guvernării național-tărăniste (1928-1933), Șt. Cicio-Pop a fost ales, în consens, ca președinte al Camerei deputaților din acel an. Susținînd candidatura deputatului arădean, dr. Nicolae Lupu amintea „trecutul său glorios de mare luptător al cauzei românilor de peste munți”. Răspunsul patriotului arădean, după cum consemna presa vremii, s-a constituit într-o înălțătoare evocare a glorioasei noastre istorii, mai ales că în acea lună de decembrie 1928 se implineau zece ani de la fîurirea statului național unitar. A început prin a arăta că, încă din pruncie, a crescut în spiritul „de unitate suflătoare care a existat întotdeauna între Ardeal și vechiul regat”. A evocat, apoi, rînd pe rînd, toate evenimentele nodale din istoria noastră cu care el a fost contemporan sau la care și-a adus contribuția, începînd cu Războiul de independență din 1877 și pînă în 1918. El a accentuat ideea solidarității și luptei comune care s-a manifestat cu putere între frații de pe ambele versante ale Carpaților. Mai ales după războiul din 1877, arăta Șt. Cicio-Pop, „pentru noi, vechiul regat sau Bucureștiul au devenit ceva sfînt, veneam aici, în pelerinaj, ca la Mecca românismului”. Acest spirit s-a resimțit cu tărie în timpul mișcării memorandiste. „Procesul acesta monstruos [intentat memorandiștilor], dezlîntuit în contra neamului românesc, în contra unei națiuni, a provocat o mișcare atît de formidabilă în vechiul regat, încît era aproape, chiar foarte aproape să devină un conflict internațional între România și între monarhia austro-ungară. De atunci, chestiunea Ardealului nu s-a mai luat de la ordinea zilei”.

Evidențiînd, apoi, sacrificiile ostașilor români în războiul din anii 1916-1918, el arăta: „Cu mîndrie trebuie să vă spun că mai bine de 45 000 de oameni tineri [români ardeleni], la izbucnirea războiului au trecut granițele, dincoace la voi, ca să se înroleze și dinții între mucenicii neamului”. Iată încă un motiv pentru care unirea proclamată la Alba Iulia este „ca o încoronare a tuturor unirilor, a fost răsplata tuturor generațiunilor, care au suferit, care și-au dat viața, și a fost o mingiere și o satisfacție pentru acele multe sute de mii de soldați...”, care își dorm somnul de veci în pămîntul sfînt, udat cu singele lor... Cred — a spus în încheiere — că nu s-a înșelat patria mamă atunci cînd a adus jertfele cele mari, pentru că, cu mîndrie vom constata cu toții, că nu există în Europa, în lume o țară atît de unitară, cu atîta unitate în suflet și în simțiri”, ca România întregită.

Cuvîntul puternic și cald de frate

Pentru sesiunea ordinară a Parlamentului pe perioada 15 noiembrie 1930-6 martie 1931 a fost reales, pentru a treia oară, președinte al Camerei deputaților. A fost perioada de vîrf a crizei economice mondiale, care a cuprins și țara noastră, perioada cînd pe plan extern s-au activizat forțele fasciste și revizioniste. Sub influența intensificării mișcării fasciste de peste hotare, pe plan intern s-au auzit unele voci interesate în restrîngerea instituțiilor constituțional-parlamentare. Om politic cu vederi și convingeri burgheze-democratice, Șt. Cicio-Pop a sesizat aceste pericole, pledînd pentru apărarea instituțiilor democratice, constituționale, pentru contracararea pericolului fascist-revizionist. Astfel, în ședința Camerei deputaților din 15 noiembrie 1930 el declara: „De aici, din Parlamentul acesta, s-au auzit voci generoase în vremuri de grea încercare pentru provinciile care nu erau încă liberate. Îmi aduc aminte cum a răscolit o lume întreagă Parlamentul din 1894 [în timpul mișcării memorandiste din Transilvania — n.n.], atunci cînd s-a pus la ordinele zilei chestiunea românismului, chestiune care n-a mai putut fi înlăturată de la ordinele zilei pînă cînd nu a fost soluționată în întregime. De aici, din acest Parlament, a pornit în toată lumea cuvîntul puternic și cald de frate, de aici a răsunat glasul puternic că românismul nu se lasă desființat și că frații se vor regăsi strînși laolaltă”.

În 1932 Șt. Cicio-Pop a fost reales președinte al Adunării deputaților. Cu acest prilej, în ședința din 10 august 1932, evocînd asprele confruntări susținute în trecut de deputații români în Parlamentul de la Budapesta, deputatul arădea arăta: „Prin Parlament suna glasul nostru și se auzea și la voi, frați din vechiul regat. Aici era răsunele, de aici primeam încurajări; și cu drept cuvînt se putea zice atunci — după cum ne și acuzau asupritorii noștri — că noi, cei din Parlamentul de la Budapesta, eram o filială a Parlamentului din vechiul regat”.

În spiritul acestor principii burghezo-democratice, Șt. Cicio-Pop a respins, de fiecare dată, intervențiile deputaților de dreapta care căutau să submineze structurile regimului parlamentar din România. A condamnat tezele antisemite ale lui A.C. Cuza, susținînd că toate naționalitățile „care trăiesc în România sînt credincioase statului român... Am căutat să apar pe toți reprezentanții tuturor minorităților”. Iar cu un alt prilej, cînd același deputat de dreapta declara în Parlament că mișcarea sa politică „este exact ca marea mișcare națională, condusă de Hitler”, Ștefan Cicio-Pop a replicat, din fotoliul prezidențial: „Să lăsăm pe Hitler în Germania” [subl. ns.].

La 1 decembrie 1932 se împlinise 14 ani de la unirea Transilvaniei cu România. În

ședința solemnă a Parlamentului consacrată acestui eveniment, Șt. Cicio-Pop a ținut o amplă expunere, arătînd că Marea Adunare Națională de la Alba Iulia s-a înscris în istorie „ca cel mai strălucit plebiscit, pentru că acolo a fost de față tot sufletul neamului românesc: cler, laici, dascăli, profesioniști, muncitori și țărani”. Fiind „o manifestare unanimă a întregului popor român”, Unirea din 1918 a fost pusă pe piloni de granit: „Afle acei care cred că pot să reînvie trecutul, să desfacă ceea ce s-a înfăptuit o dată și să sfarme acest legămînt sfînt al neamului românesc, afle că unirea noastră s-a făcut cu consimțămîntul tuturor, că a fost răscumpărată prin singele martirilor, cu suferințele de veacuri și prin jertfa vechiului regat, care și-a sacrificat cei mai buni fii pe altarul patriei, ca să ne vadă odată pe toți uniți și scăpați de moartea robiei”. În încheiere, el sublinia: „Gîndul care trebuie zilnic să ne stăpînească este să fim vrednici de înaintașii noștri care ne-au dat ziua mîreață de 1 Decembrie 1918, să păstrăm și să sporim scumpul patrimoniu, ce ni s-a încredințat nouă, generațiilor de azi”.

Hotarele noastre sînt pe veci

În condițiile amplificării mișcării fasciste și revizioniste pe plan internațional, Șt. Cicio-Pop a atras cu putere atenția asupra pericolelor pe care aceasta o reprezenta pentru integritatea statului român, pledînd pentru sporirea vigilenței poporului. Astfel, în ședința Camerei deputaților din 22 decembrie 1932, declara: „Vremuri grele ne înconjoară...”, dar să nu uite nimeni și mai ales aceia care speculează eventual certurile noastre, că atunci cînd este vorba să ne apărăm acest sfînt patrimoniu, care cu atîtea jertfe și cu atîta trudă și necaz a fost cîștigat, să nu uite nimeni că sîntem atunci mai frați decît frații și mai tari decît oamenii... Eu vă rog să aveți încredere deplină, vă invit să fiți optimiști, fiindcă altădată au fost vremuri și mai grele și le-am învins”. În același spirit s-a pronunțat și în ședința din 13 aprilie 1933, declarînd că se impune a arăta tuturor aceluia care „flutură fantoma ticăloasă a revizuirii de hotare”, că „hotarele noastre sînt pe veci trasate!... Să se știe că ne purtăm soarta cu demnitate și că niciodată n-am primit prin milă ceea ce avem, ci am răscumpărat totul cu singele scump a sute de mii și milioane de eroi”, că hotarele noastre „vor rămîne pururi ale noastre”.

A fost ultima cuvîntare ținută de Șt. Cicio-Pop, omul care, așa cum îl apreciau contemporanii, „a luptat cu succes pentru unificarea sufletească a neamului românesc întregit”.

O boală necrutătoare i-a măcinat sănătatea. A încetat din viață la 16 februarie 1934.

Universitatea Harvard și cultura Cucuteni! Iată o asociere de nume care de citeva luni reprezintă o certitudine pentru cercetarea științifică a trecutului îndepărtat al României.

Elementul de legătură este asigurat de o tinără și valoroasă savantă — dr. Linda Ellis —, autoarea unei monografii, *The Cucuteni Tripolye Culture. A Study in Tehnology and the Origins of Complex Society*, publicată în urmă cu citeva luni în prestigioasa colecție arheologică B.A.R. (British Archaeological Reports), care apare la Oxford, în Marea Britanie.

Dr. Linda Ellis este o bună cunoașcătoare a culturii Cucuteni, domeniu în care s-a specializat timp de mai mulți ani în centre universitare și instituții muzeale din România. Rezultatele cercetărilor sale, cuprinzând analize fizico-chimice și petrografice întreprinse asupra ceramicii cucuteniene, de o deosebită rigurozitate științifică și utilizând cele mai noi tehnici de investigație, au furnizat concluzii de mare însemnătate privind gradul ridicat de civilizație al făuritorilor culturii Cucuteni, deosebitele lor cunoștințe tehnice și îndeosebi consecințele pe care dezvoltarea și diversificarea economiei le-au avut asupra evoluției societății acelei vremi. Această epocă din trecutul românesc este, totodată, una din cele mai importante perioade din istoria continentului european. Vreme de aproximativ un mileniu (între 3600 și 2600 î.e.n.), făuritorii culturii Cucuteni au dezvoltat una din cele mai strălucite civilizații ale neoliticului, obiectele create de ei fiind comparabile — cum au subliniat

ÎN EXCLUSIVITATE

PENTRU

MAGAZIN ISTORIC

În România

acum cinci milenii:

**CULTURA
CUCUTENI —
UNICĂ**

ÎN EUROPA

Dr. LINDA ELLIS,
Universitatea Harvard,
Cambridge-Massachusetts, S.U.A.

• Dedicatie pentru centenar • Un fascinant moment din istoria societății • Geologii confirmă • Marile proprietăți ale micii • Secrete și întrebări incitante

o seamă de savanți români și străini, care au studiat vestigiile acestei culturi — cu importante realizări din Anatolia, ori cu cele din Valea Tigrului și Eufratului.

Toate aceste constatări justifică interesul specialiștilor pentru descifrarea culturii cucuteniene în complexitatea ei — așa cum o ilustrează, de altfel, și rezultatele analizei întreprinse de cercetătoarea americană. Deosebita apreciere acordată acestui moment cultural din istoria patriei noastre relese și din dedicația pe care autoarea o face pe pagina a treia a lucrării: „This monography is dedicated to the 100-th anniversary of the discovery of the site of Cucuteni, in 1884” (această monografie e dedicată aniversării centenarului descoperirii din așezarea de la Cucuteni, din 1884). Un centenar care a coincis cu împlinirea a 150 ani de la înființarea Muzeului de istorie naturală și antichități din București, prin care se așeza piatra de temelie a viitoarei arheologii românești, precum și 50 ani de la descoperirea celebrei statuete aparținând culturii neolitice Boian, cunoscută în literatura de specialitate, pentru desăvârșita sa frumusețe, sub numele de „Venus de la Vidra”.

În cadrul manifestărilor prilejuate de centenarul¹ începerii cercetărilor arheologice în stațiunea eneolitică de la Cucuteni-Iași, dr. Linda Ellis a susținut o comunicare, cuprinzând principalele concluzii ale cercetărilor sale, pe care, într-o formă condensată și cu subtilizările redacției noastre, le prezentăm, în premieră, cititorilor Magazinului istoric.

¹ Magazin istoric, nr. 12/1984.

Din tezaurul artistic cucutenian:

Chip uman modelat din lut și pleavă...

Perioada de tranziție, imediat anterioară epocii bronzului din Europa, cunoscută sub numele de eneolitic sau chalcolitic, este o etapă în care pot fi observate multe schimbări din evoluția cultural-umană. Ele se manifestă prin intensificarea agriculturii, extinderea relațiilor de schimb și o seamă de inovații tehnologice — schimbări ce se pot constata, în chipul cel mai lămurit, analizând cultura Cucuteni. Această cultură — împreună cu aspectul ei rășaritean cunoscut sub numele Tripolie — ocupă o poziție unică în preistoria europeană. Nicăieri altundeva nu poate fi găsită o cultură cu o asemenea durată în timp și care să cunoască o atît de complexă evoluție socio-economică, ca aceea apărută la jumătatea mileniului IV î.e.n. pe teritoriul de azi al României și care, vreme de un mileniu, a continuat să se dezvolte neîntrerupt, furnizînd cercetării zilelor noastre unul din cele mai fascinante momente din istoria societății omenești.

Vom urmări în mod special cîteva din inovațiile tehnologice care fac dovada inteligenței și cunoștințelor omului cucutenian, insistînd, de asemenea, asupra efectelor și implicațiilor acestor inovații pentru modul de viață al oamenilor de acum patru-cinci milenii. În chip deosebit, interesează transformările care s-au petrecut în tehnica producerii și arderii vaselor de lut, nu numai din cauză că ceramica constituie o ramură deosebită a producției meșteșugărești din comuna primitivă, ci și pentru că, rezistînd mai bine factorului timp, această categorie de produse poate fi cercetată în chip complex.

Ėșantioanele de ceramică pentru studiu au fost selecționate din cît mai multe nivele și așezări: de la Poduri, Ghelăiești, Văleni, Tirgu Berești, Tirgu Ocna-Podei, Trușești și Cucuteni. Aceasta ne-a permis să urmărîm evoluția pirotehnologiei (adică a tehnicii arderii ceramicii) atît diacronic (în evoluție isto-

rică), cit și sincronic (simultan pentru mai multe așezări). Pieseile au fost analizate mai întîi petrografic, pentru determinarea compoziției mineralogice a argilei, a tipurilor de „degresant” și a tehnicilor de preparare; motivele ornamentale, realizate din benzile (slipurile) negru, alb și roșu, au fost analizate prin fluorescență și difracție cu raze X, pentru a putea determina, calitativ, compoziția chimică și mineralogică a substanțelor folosite drept coloranți.

O primă concluzie desprinsă din analiza compoziției argilei este faptul că produsele ceramice sînt autohtone. Conținutul înalt de mică, identificat în compoziția argilei, este un rezultat al istoriei geologice a Moldovei: cum au stabilit cercetările geologice, depunerile extensive de argilă au avut loc în miocen, cînd platforma moldovenească era acoperită de apă, ca rezultat al transgresiilor Mării Negre. Fenomenele meteorologice și eroziunea formațiunilor de micașturi ale Carpaților Orientali, transportate apoi de apele riurilor și depuse sub formă de sedimente pe fundul mării ce acoperea podișul Moldovei, explică, așadar, apariția micăi în ceramica cucuteniană. Dacă în privința originii argilei nu există deci elemente deosebite (întrucît era de presupus că ceramica a fost produsă pe loc și nu importată de la mari depărtări), în schimb apar o serie de elemente noi în prepararea argilei pentru vase.

În timpul arderii ceramicii

...și vas cu buza modelată în patru lobi

și, ulterior, după răcirea vaselor, lutul crăpa, ceea ce fi-rește constituia un neajuns, căci vasele astfel deteriorate nu erau utile. Pentru a combate acest neajuns, olarii din comuna primitivă introduceau în pasta de argilă un degresant (într-o perioadă mai veche — paie, iar în perioadele ulterioare cioburi pisate, de la vase mai vechi). Purtătorii culturii Precucuteni au cunoscut și ei procedeul, cum o demonstrează toate  șantioanele cercetate, în care s-au găsit cioburi provenind de la vase mai vechi. Odată cu începutul ceramicii pictate, marcînd începutul perioadei Cucuteni propriu-zise, a avut loc însă o importantă descreștere a cantității de degresant, descreștere care a mers pînă la dispariția definitivă a cioburilor pisate sau a oricărui alt tip de degresant. Ba, mai mult, olarii acelei vremi nu numai că au renunțat la respectivi degresanți, dar au căutat, parcă cu tot dinadinsul, obținerea unei argile cit mai pure, mergînd (în fazele Cucuteni A-B și B) chiar la levigația argilei (transformare în pulbere fină prin fărîmîtare în apă) înainte de folosire.

Se ridică o chestiune importantă. Cum se evita crăparea argilei, dacă degresantul nu mai era utilizat? Răspunsul l-au oferit cercetări etnografice asupra ceramicii din America de Nord, care au demonstrat că, la argilele cu conținut bogat de mică, incluziunile naturale din acest mineral servesc ca un soi de „degresant”, împiedicînd contractarea excesivă a argilei în timpul uscării și arderii vaselor!

Cînd și cum și-au dat seama olarii cucutenieni de această proprietate a lutului bogat în mică constituie întrebări incitante, la care, din nefericire, nimeni nu poate răspunde în prezent. În orice caz, nu putem să nu subliniem extraordinarul lor spirit de observație și cunoștințele mineralogice pe care le-au avut.

(Va urma)

Venind pe tronul Țării Românești împotriva voinței Înaltei Porți și reușind apoi să se impună acestora, cu sprijinul marii boierimi autohtone, Matei Basarab¹ a inaugurat o epocă de stăpânire energetică, ostilă penetrației străine la conducerea treburilor statului și înstrăinării pe diverse căi a bunurilor țării. Reușind să stabilească un echilibru între puterea domnească și celelalte forțe politice din țară, dispunând de o armată puternică și bine înzestrată, voievodul Țării Românești viza, ca și vecinul său din Moldova, Vasile Lupu, dobândirea independenței țării. Solii săi au reușit să încheie alianțele cunoscute cu principii transilvăneni (care au dus apoi la un germene de confederație a țărilor române)², au bătut în numeroase rinduri, din 1636 până în 1643, calea Vienei, încercând să obțină sprijin, i-au contactat pe francezi, pe venețieni și pe polonezi, s-au preocupat de situația popoarelor din sudul Dunării. Meritele și valoarea militară ale voievodului român, un „al doilea Mihai vodă”, cum îl definea un diplomat al vremii, Rudolf Schmidt, explică și rolul important (de „generalissim al întregului Răsărit”) pe care Matei Basarab urma să-l joace în structura proiectatei „Ligi antiotomane”, ce intenționa s-o organizeze Wladislaw IV Jagello, regele Poloniei.

Anii domniei lui Matei Basarab au prilejuit, totodată, numeroase inițiative cu caracter cultural, menite să potolească „foamea și setea... de hrană și adăpare sufletească”, evocate în prefața Moltitvenicului tipărit, din porunca voievodului, în 1635 la Cimpulung. Demersurile culturale ale lui Matei Basarab se integrau ansamblului măsurilor de afirmare și consolidare a caracterului tradițional al vieții politice și spirituale din țară. În același timp, orizontul cultural românesc era deschis altor contactelor cu Orientul, cit și cu Occidentul. Astfel, cărturarilor din Țara Românească, la fel ca și cei din Moldova, erau în legătură cu centrele culturale de la Kiev și Lvov, de unde seoseau tipărițe, cărți, profesori, dar, totodată, în spațiul românesc circula și profesau emisari ai Occidentului, originari din Peninsula Balcanică, plecați în Apus și veniți de acolo (Pantelimon Ligaridis, Ignatie Petrizis, Raphael Levaković) sau ai elenismului de factură nouă (Dionisie Comnen, secretar al lui Matei Basarab, sau vestitul teolog Meletie Syrigos). Inițiativele culturale și ideologice ale domnitorului erau, totodată, și expresia unei atitudini originale, specific românești, în lupta ce se ducea, pe plan european, între Reformă și Contrareformă.

Promotorul acestei politici culturale de largă respirație, veritabil ideolog al epocii lui Matei Basarab, a fost Udriște Năsturel.

Un ctitor de cultură românească

UDRIȘTE NĂSTUREL

Conf. univ. dr. DAN HORIA MAZILU

Trei decenii — logofăt

Descendent al unei vechi familii boieresti, ale cărei atestări urcă în timp până la Vlad Călugăru (1481, 1482-1495), Udriște Năsturel, al treilea copil al postelnicului Radu Năsturel, s-a născut, probabil, prin anul 1596. Se știe că a fost căsătorit de două ori: din prima căsătorie a avut un băiat, pe Mateiaș Postelnicul, ce va fi înfiat de către Doamna Elina, sora lui

Udriște și soția voievodului Matei Basarab, iar dintr-una doua pe Radu-Toma, care va deveni, la rându-i, mare cărturar și ban al Craiovei, precum și o fată, Maricuța. S-a stins din viață către sfârșitul deceniului șase al sec. XVII, ultima atestare a apariției sale publice fiind un hrisov din 12 iulie 1658.

Asupra împrejurărilor în care Udriște Năsturel și-a format și desăvârșit instrumentele sale culturale de o remarcabilă profunzime (știa „carte slăvonă” și „limba rusă” — N. Iorga; „slăvonă, slavă veche cultă, latină și greacă” — P.P. Panaitescu; „slăvonă, latină și greacă” — Ștefan Ciobanu), cercetătorii

au avansat, în lipsa unor informații precise, felurite opinii privind pregătirea sa. Astfel s-a emis ipoteza că Udriște ar fi studiat într-una din școlile Ucrainei apusene (Ostrog sau Lvov), în vreun colegiu iezuit sau că s-ar fi numărat printre „spudeii” (studentii) celebrei Academii întemeiate la Kiev de către Petru Movilă⁴ (presupunere invalidată de cronologie, școala de la Kiev deschizându-se în 1629, când pe Udriște Năsturel îl aflăm, de doi ani deja, printre funcționarii cancelariei domnești). Ni se pare mai realist să considerăm că feciorul postelnicului Radu Năsturel a studiat în țară, în casa părintească,

¹ În imagine: însemnele heraldice ale cărturarului logofăt.

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 9/1982; 8/1977; 2/1976, 11/1983; 6/1973.

împreună cu frații săi (Șerban, cel mai mare, a fost și el la începutul carierei gramatic de cancelarie, iar Elina, viitoarea doamnă a țării, știa bine latinește), cu profesori aduși de tatăl lor din Ucraina, cu călugării mănăstirilor locale sau cu vreunul din misionarii ce străbăteau atunci Țara Românească. Modalitatea era practică în acele vremuri. Chiar Udrishte Năsturel va aduce un dascăl de la Kiev pentru fiii săi.

În ceea ce privește limba latină, există chiar mărturia lui Năsturel care, în prefața *Cărții despre urmare* a lui Hristos, precizează că a învățat latinește cînd trecuse pragul adolescenței. „Și nu după puțină vreme — scrie Udrishte — ajungînd la vîrsta tinereții, am căpătat, deci, în inima mea pentru limba romană sau latină, nouă vădit înrudită, atît de multă și caldă dragoste... încît în minte și inimă nu mai purtam aproape nici un alt gînd, ziua și noaptea, decît să învăț această limbă, repetînd fără încetare”. A învățat latinește acasă, cu un profesor, continuă cărturarul, „printr-o deosebită deprindere... nu numai prin iscusința cărților scrise, ci și prin deasă convorbire cu toți cei ce o cunoșteau bine și în chip natural la timp potrivit sau nepotrivit, fără să-mi fie rușine”.

Aproape treizeci de ani, acest boier, membru al unei familii importante din aristocrația munteană, nu și-a schimbat dregătoria (apare prima dată în acte ca „logofăt al doilea”, la 13 februarie 1632, deci înainte de urcarea pe tron a cumnatului său Matei Basarab), deși contextul politic i-a fost deosebit de favorabil. Printre cauzele acestui *statu-quo* au fost evocate absența oricăror ambiții politice și, firește, compensațiile pe care i le procurau exercițiile spiritului, ajungîndu-se treptat la conturarea imaginii unui cărturar închis între rafturile bibliotecii, prea puțin interesat de desfășurarea treburilor obștii. Portretul acesta este contrazis de

prestațiile curteanului și omului politic Udrishte Năsturel. Marca fundamentală a personalității logofătului este complexitatea. Curteanul, extrem de abil în manevrele politicii atît de complicate a timpului, era un *european* „ce nu s-a sfiit să privească toată viața spre acea lume occidentală, nouă și nu prea agreată la noi” (N. Iorga), un aristocrat de pretenție care înalță la Fierestii (astăzi, com. Heraști, jud. Giurgiu) o splendidă construcție în cel mai autentic stil al Renașterii, așa cum văzuse în Transilvania, și își compune un blazon cu o heraldică destul de alambicată. Paul de Alep, secretarul patriarhului Antiochiei, pe care-l însoțea în călătoria prin țările române, nu-și ascunde admirația față de palatul ridicat de Udrishte Năsturel: „Cînd s-a început clădirea, se spunea că nu se mai află în lume palat asemănător, afară numai poate în țara frîncilor... Clădirea are trei caturi, unul deasupra celuilalt și este atît de veselă încît îndepărtează orice grijă din sufletul celor întristați”.

La curte, Udrishte Năsturel — pe lîngă atribuțiile sale la cancelaria domnească — primea și introducea la domnitor pe solii străini, discuta cu diverși ambasadori și misionari, prezenta voievodului scrisorile diplomatice venite. Astfel, un sol rus la curtea lui Matei Basarab nota: „Venind logofătul Udrishte a citit gramota țarului [Alexei] în fața voievodului Matei”.

Prea înțeleptului Varlaam

Umanistul erudit, fără a fi o apariție singulară în epocă, dar depășindu-și cu mult contemporanii prin volumul și profunzimea cunoștințelor sale, avea relații excelente cu înalți prelați ai bisericii grecești și cu misionarii Romei, cu personalități religioase de la sud de Dunăre și din Răsăritul ortodox și a fost utilizat în cîteva rînduri pentru rezol-

varea unor probleme diplomatice delicate. Urmărind crearea premiselor necesare înfăptuirii alianței antiotomane și consolidarea poziției Țării Românești, scopuri majore ale programului politic al lui Matei Basarab, Udrishte Năsturel a făcut călătorii — la Viena, la Cracovia, în Transilvania, la Gheorghe Rákóczi, și, se pare, la Belgrad —, a dus tratative și a încheiat alianțe. Cu prilejul acestor călătorii a cumpărat, fără îndoială, multe și prețioase cărți. Contemporanii, români și străini, i-au vizitat biblioteca — prima bibliotecă personală a unui om de litere român despre care s-au păstrat atestări — și au aflat aici rarități bibliografice, tipărituri apusene și răsăritene și manuscrisele celor mai vechi creații originale din Țara Românească.

Deosebit de semnificative pentru legăturile culturale și politice dintre cărturarii români de la jumătatea veacului XVII — relații care dau o expresie semnificativă conștiinței unității de neam și preocupărilor comune în vederea luptei de eliberare de sub dominația străină — sînt rapoartele de colaborare dintre Udrishte Năsturel și mitropolitul Varlaam² al Moldovei. Amîndoi, însuflețiți de dragostea de patrie, de popor, de idealurile propășirii spirituale a țărilor române, și-au unit eforturile în apărarea și consolidarea tradițiilor culturale autohtone.

Aflat prin 1644-1645 în Țara Românească, la Tirgoviște „cu trebe domnești și ale nărodului”, după cum scria însuși Varlaam, învățatul mitropolit al Moldovei a luat legătura „cu cei mai de frunte și mai de-a firea” boieri și cărturari, între ei înțreținîndu-se „mai virtos cu oarecare boiarin, cînstit și slovesnic [cărturar] și a toată destoinicia și înțelegerea, harnic”, cu „dumnealui Udrishte Năsturel”, „al doilea loghotet și frate doamnei bunului credincios și a luminatului domn Io Matei Voivodă”.

¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 5/1974; 5/1984.

Aici, în biblioteca lui Udrîște, mitropolitul Varlaam a găsit, între alte cărți, și *Catehismul calvinesc*, tipărit în limba română la Prisac, lângă Alba Iulia, scriere de propagandă reformată. În discuțiile dintre cei doi cărturari s-a născut probabil și ideea necesarei replici teoretice la adresa ofensivei reformate. Întors la Iași, Varlaam — după cum el însuși scria, „am chemat ș-am strîns sobor di într-amîndoa pârțile și di în Țara Românească și di în țara Moldovei” — a redactat și, cu ajutorul lui Udrîște, a tipărit la Dealu, în 1645, *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*, scriere în a cărei prefață aducea vibrante cuvinte de laudă cărturarului din Fierești. Doi ani mai târziu, tot la Dealu, Udrîște Năsturel a tipărit traducerea sa după cartea lui Thomas a Kempis, *De imitatione Christi*, dedicată „prea înțeleptului” Varlaam. Exprimă această prețuire comună dintre cei doi mari cărturari ai vremii deplină lor consonanță în sentimentele și crezurile patriotice luminate.

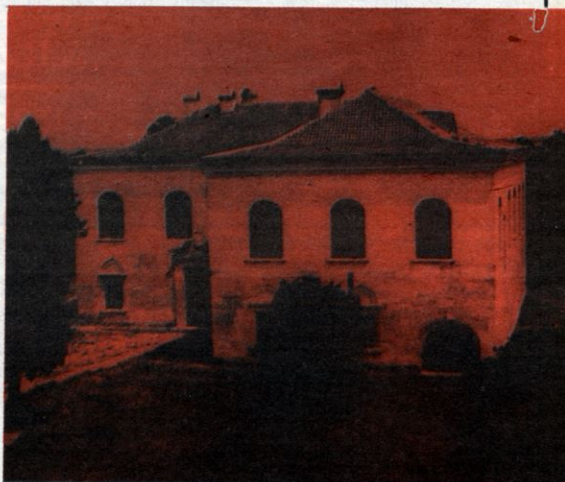
Preluînd dragostea de carte, de cultură, interesul pentru luminarea norodului de la tatăl său, fiul lui Udrîște, marele ban al Craiovei, Radu Năsturel și-a înscris și el numele printre citorii de cultură din istoria poporului nostru. Radu a fost fondatorul școlii orășenești din Cîmpulung, care este amintită într-un hrisov din 10 mai 1669 al domnitorului Antonie Vodă din Popești drept „casă de învățătură... întru cari să fie puțința și bogaților și săracilor a-și da feciorii lor să se înțeleptească de bună învățătură”.

Din țările dacice

Cunoștințele clasice erau împletite la Udrîște Năsturel cu solide elemente de istorie națională. Informațiile sale coboară pînă în antichitate și, pe baza lor, cărturarul descriează simboluri necunoscute încă de contemporanii ce în-

cercau să lumineze începuturile neamului. Năsturel caută în istorie modele generoase, pentru a le așeza în fața prezentului. Idealul pe care el stăruie să-l refacă în timp este reprezentat de anii de

continuității sale neîntrerupte în vatra străbună. Astfel, Matei Basarab, după cum îl numește Udrîște în prefața unui *Antologhion* din 1643, este „prealuminatul stăpin și voievod al acestor țări dacice”.

Palatul ridicat la Herăști

glorie ai marelui voievod Neagoe Basarab¹, ctitor de țară și de carte, învățat cu sceptru, moment de sinteză a esențelor spirituale ale poporului. În numele acestui ideal, Udrîște Năsturel a inițiat o serie de tentative de definire a „mitului dinastic al Basarabilor” (G. Ivașcu), construcție pe care o opune, ca formulă stabilă, vremurilor de nesiguranță politică ce frământaseră țara. Matei Basarab este arătat, ca în vremurile vechi, precum Mircea cel Bătrîn în sec. XIV, „domn a toată țara Ungrovlahiei și încă al părților de peste munți, herțeg de Amlaș și Făgăraș, și celelalte” (*Psaltire*, 1637). Cărturarul era, totodată, conștiința originii dacice a poporului român, a

Chiar dacă Udrîște Năsturel nu a scris și o cronică a domniei lui Matei Basarab, el a făcut mult pentru nemurirea numelui acestui voievod, prin realizarea unui moment de marcantă prezență culturală a românilor în Europa răsăriteană. El a controlat realmente munca de tipărire a cărților, a scris prefețe pentru acestea, le-a împodobit cu versuri, a coordonat, supravegheat și orientat munca traducătorilor, a fost deci principalul factor responsabil al acelei opere de cultură care se înfăptuia în Țara Românească în prima jumătate a sec. XVII.

Moștenirea operei lui Udrîște Năsturel adună, într-un inventar ce impune prin varietate și proporții, texte originale și traduceri, scrise atît în slavonă cît și în

¹ Magazin istoric, nr. 10/1971, 2, 10/1972.

română. Prima categorie include *versurile la stemă*, impimate în *Molitenicul* din 1635 (reluat în *Pravila mică* din 1640), pe cele din *Antologhionul* cîmpulungean (1643), din *Urmarea lui Hristos* (1647), și din *Triodul Penticostar*, tipărit în 1649. Aceste „versuri la stemă”, compuneri eminamente laice, realizează o specie de „poezie emblematică” sui-generis, care a avut în practica editorială din țările române și, implicit, în vechea noastră literatură o descendență remarcabilă. Pe drept cuvînt, G. Călinescu îl considera pe Udrîște Năsturel drept „primul stihotur cînt din literatura română”. Stihurilor li se adaugă *predoslovii* cu care Năsturel a însoțit lucrările a căror apariție a supravegheat-o. Între acestea, *Predoslovie către mitropolitul Varlaam* (din *Urmarea...*) și prefața *Triodului Penticostar* (intitulată *Despre generozitate*) constituie veritabile breviare ale concepției sale umaniste.

Textele care au făcut faima lui Udrîște Năsturel au fost însă — datorită, desigur, și sportivelor posibilități de circulație — *traducerile*. Cu deosebit talent și aplicație, cărturarul român a tălmăcit din latină în slavonă scrierea ascetică *De imitatione Christi* a olandezului Thomas a Kempis, carte ce s-a tipărit în 1647 la Mănăstirea Dealu. Traducerea lui Năsturel introducea pentru prima dată în mediul cultural est-european o lucrare a cărei popularitate concursa la un moment dat cu cea a *Bibliei*. Aleasă cu o deosebită intuiție de Năsturel din „inventarul” european, cartea aceasta a făcut o „carieră” excepțională¹. A fost răspîndită pe o arie impresionantă, ce cuprinde spațiul sud-dunărean, Athosul, centrul Europei, Rusia, Ucraina și Bielorusia; în bibliotecile din U.R.S.S. se conservă 22

exemplare ale traducerii tipărite în Țara Românească. Versiunea lui Năsturel a fost copiată în numeroase rînduri de cărturarii ruși și ucraineni (patru copii sînt din sec. XVII, prima fiind datată ante 1665, deci foarte aproape de momentul imprimării; șapte manuscrise aparțin sec. XVIII) și prelucrată, de două ori, tot în veacul XVIII (una dintre prelucrări s-a tipărit în 1764, la Poceaeu).

Tipărind cărți în slavonă, Udrîște Năsturel voia să sublinieze însemnătatea actului cultural în sine și, totodată, răspundea unor necesități externe, punînd la îndemîna popoarelor balcanice un instrument în lupta lor de rezistență etnică, după cum însuși scria în 1643 „din pricina puținătății și lipsei acestui fel de cărți, mulți ba chiar mai toți, atît în țară, cît și din alte țări, rugîndu-ne foarte”.

Aria externă pe care se răspîndeau cărțile ieșite atunci de sub teascurile din Țara Românească cuprindea Rusia, Bulgaria, Serbia, Croația, Herțegovina, Tracia și Macedonia, pînă la Athos.

Bogația cea mai de preț

Concomitent, învățatul logofăt a acordat o deosebită prețuire limbii române, limba poporului pe care îl voia luminat. Pentru biruința limbii române, el a făcut mai mult decît mulți dintre contemporanii săi. Celebra scriere *Viața lui Varlaam și loasaf* tradusă de el și care a circulat în întreg spațiul românesc vădește o claritate și o eleganță de limbaj cu nimic mai prejos decît cele ale *Cazaniei* lui Varlaam. Tot în manuscris au fost răspîndite și versiunile românești ale *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* și ale *Vieții patriarhului Nifon*, a căror realizare se datorește, de asemenea, inițiativei lui Năsturel. Dar mai cu seamă s-au bucurat de atenția logofătului Udrîște cele tipărituri destinate să lumineze și să slujească întregii mase a po-

porului. În această categorie intră în primul rînd operele legislative editate în vremea lui Matei Basarab. Astfel, înțeleptul umanist a selectat textele potrivite pentru *Pravila mică*, a supravegheat munca de tălmăcire la *Evangelhia învățătoare* — 1642, a scris *predoslovii* și a însoțit aceste tipărituri cu versuri.

În lumina opere și activității sale, Udrîște Năsturel ne apare ca un cărturar umanist, devotat slujitor al *Cărții*, în care vedea „bogația cea mai de preț și mai cinstită decît toate bogățiile pămîntului”. La rîndul ei, nota cărturarul, dintre toate bogățiile, învățătura cuprinsă în cărți este cea mai folositoare omului: „Bogățiile de piatră, de aur și de argint împodobesc numai vremelnice trupurile, iar această bogăție înfrumusețează sufletul”. Înalta cultură și-a demonstrat-o în discuțiile de subtilitate teologică ce se organizau în casa mitropolitului Ștefan (la care erau prezenți, alături de români, teologi greci de înaltă ținută, profesori și clerici ucraineni, precum și în scrieri de esență filozofică, așa cum este prefața *Triodului Penticostar* (1649). În chip firesc, cunoștințele sale din diverse domenii: lingvistice, istorice, filozofice l-au condus la constituirea unității de neam a românilor, ideile sale privind unitatea și continuitatea românească fiind însușite și cristalizate de cărturarii precum Miron Costin și Dimitrie Cantemir. Vorbînd despre „fările dace”, peste care domnea Matei Basarab, Năsturel se referea la neîncetata continuitate a românilor pe pămînturile de la Dunăre și Carpați. Tipărind cărți slavonești și românești pentru „ungrovlahi” și „moldovlahi”, Năsturel afirma unitatea poporului român. Scriînd și tălmăcind pentru ai săi într-o limbă românească plină de har, afirmînd cu consecvență marile adevăruri istorice legate de limba, ființa și istoria poporului român, Udrîște Năsturel a fost unul dintre primii mari cîntori ai spiritualității românești moderne.

¹ Înainte de primul război mondial, existau exemplare din această tipăritură românească la Petrograd, Moscova, Kolomna, Arhanghelsk, Odessa, Lvov, Muntele Athos, Viena, New York.

1939-1941: MINISTRUL S.U.A. LA BUCUREȘTI TRANSMITE...

ION STANCIU

Faptul că, la 11 februarie 1941, Franklin Gunther Mott, ministrul Statelor Unite la București, cerea telegrafic superiorilor săi să fie rechemat din România, socotindu-și misiunea încheiată, nu constituia, în acel moment, un fapt surprinzător. Personal, încă de mai multe luni (mai ales după ce regimul dictaturii legionare-antonesciene aderase la „Pactul tripartit” — 23 noiembrie 1940), avea serioase îndoieli asupra posibilității prelungirii șederii sale în România; iar acum, la începutul lui februarie '41, comunica el, chiar și prietenii săi români nu mai credeau că germanii vor mai tolera mult timp prezența la București a șefului unei misiuni diplomatice dintr-o țară cu care nu aveau în mod logic cele mai bune relații. Cu o zi înainte, la 10 februarie 1941, Anglia — spre care, în ciuda neutralității oficiale, înclinau tot mai vizibil simpatiile Statelor Unite — anunșase ruperea relațiilor diplomatice cu guvernul generalului Antonescu și extinsese măsurile de blocadă și asupra României, considerată țară ocupată. Era deci momentul, observa Franklin Gunther Mott, ca Washingtonul să preia inițiativa reducerii nivelului reprezentării americane la București și să-l recheme în țară.

Cordell Hull este de altă părere

Dar la Departamentul de stat prelua o altă părere: avansatul diplomatic de la București, situat într-o regiune atât de sensibilă a războiului european, nu putea fi încă abandonat. Mai mult. Prezența lui Franklin Gunther Mott în capitala românească era apreciată ca indispensabilă: „În ciuda condițiilor existente, care afectează suveranitatea României, — citim în telegrama de răspuns a secretarului de stat Cordell Hull, din 14 februarie 1941 — ... deși poate nu e în concordanță cu demnitatea guvernului Statelor Unite să mențină la București un reprezentant cu rang de ministru..., nu credem totuși că, în momentul de față, dumneavoastră trebuie să fiți retras din România”. Prezența unui ministru putea da mai multă greutate unor demersuri, în caz de nevoie, și, mai ales, după cum preciza telegrama, „contactele foarte prețioase pe care le aveți nu numai cu pri-

În imagine: ministrul F.G. Mott, într-un dialog cu premierul român Armand Călinescu.

mul ministru, ci și cu alte cercuri din București, justifică menținerea dumneavoastră ca ministru în acea capitală pentru simplul motiv că un însărcinat cu afaceri nu ar avea nici legăturile personale și nici sursele indiscutabile de informație de care dispuneți dumneavoastră”.

Aceste instrucțiuni au prelungit șederea diplomatului american la București. Personalitate de o înaltă distincție intelectuală¹ (cum o dovedeau,

¹ Franklin Gunther Mott s-a născut la New York, în anul 1880. Licențiat al Universității Harvard (1907), a frecventat apoi cursurile prestigioasei École Libre des Sciences Politiques din Paris, preferință puțin obișnuită pentru un american al acelei epoci. F.G. Mott și-a început cariera diplomatică în 1908, ca secretar particular la Ambasada americană din Japonia. Rînd pe rînd, a urmat ambasadere din Paris, Managua, Lisabona, Rio de Janeiro și Cristiania (Oslo). La 15 septembrie 1914, F.G. Mott a fost numit secretar II la Ambasada Statelor Unite din Londra, post deosebit de important, unde a funcționat pe toată perioada primului război mondial. La 14 iunie 1920, a fost numit consilier la Ambasada S.U.A. din Roma, unde a rămas pînă în iunie 1924, cînd a preluat conducerea Direcției problemelor mexicane din Departamentul de stat, iar la 1 iulie același an a devenit funcționar

între altele, preocupările sale privind arheologia și arta iraniană), F.G. Mott a dobândit repede stima și considerația corpului diplomatic străin din România. La București a stabilit întinse și trainice legături cu numeroase personalități aflate în vârful ierarhiei politice și culturale a României anilor 1937-1939 și de mai târziu. Într-o perioadă cu fiecare zi mai dramatică pentru România, tocmai aceste contacte au dat importanță deosebită prezenței sale la București.

Prin cultivarea și folosirea contactelor stabilite, a reușit să pună la dispoziția Departamentului de stat din Washington o sursă proprie, unică de informații politice și de altă natură privind situația internă și externă a României și a sud-estului european. După toate indicările, valoarea acestor informații a fost pe deplin sesizată la Washington, în special în perioada critică după izbucnirea războiului în Europa și mai apoi în împrejurările dificile prin care a trecut România începând din 1940; cercurile politice românești aveau să aprecieze și ele situația specială, chiar singulară, în care evenimentele îl plasau pe ministrul Statelor Unite, pe măsură ce creștea izolarea diplomatică și politică a României, ca urmare a prăbușirii Franței, a răcirii raporturilor cu Anglia și a exercitării nemiloșite a dominației puterilor Axei. Pentru cercurile politice românești, contactul cu Washingtonul, prin intermediul lui F.G. Mott, a rămas, de fapt, din vara lui 1940, unul dintre puținele canale diplomatice importante deschise spre Occident.

Sub semnul amenințării naziste

Din numeroasele telegrame și rapoarte „confidențiale” și „strict confidențiale” transmise de F.G. Mott superiorilor săi din toamna anului 1939 și pînă spre sfîrșitul anului 1941 — pe care cercetările făcute în arhivele americane ne-au permis să le depistăm — semnalăm pentru prima oară cititorului român, în paginile de față ale *Magazinului istoric*, o serie de aspecte relevante în această corespondență diplomatică inedită București-Washington. Rezultă din această corespondență complexitatea misiunii diplomatului american. El era intens preocupat de rezolvarea unor probleme provenind din relațiile bilaterale (chestiunea datorilor către guvernul S.U.A., a unui eventual împrumut destinat înarmării României etc.); în același timp, el consemna cu atenție numeroase informații privind situația internă și externă a României și a celei din estul și sud-estul Europei, informații purtînd desigur amprenta unei mari variabilități valorice determinate de însăși escalada evenimentelor din această parte a lumii. În acest context, Gunther Mott a comunicat la Washington conținutul unor îndelungi conversații, oficiale și neoficiale, avute cu Carol II, cu prim-ministrul Gh. Tătărașcu și I.G. Gîgirtu, cu Gr. Gafencu și Al. Cretzianu, cu Constantin I.C. Brătianu și I. Maniu, cu Martha Bibescu ș.a.

La 24 iulie 1940, de exemplu, ministrul american informa confidențial că „Gafencu, fost ministru al afacerilor externe, va merge la Moscova peste cîteva săptămîni pentru a-l înlocui pe Davi-

descu. Consider acest fapt — sublinia el — ca un pas foarte constructiv în relațiile româno-ruse. Inițiativa a aparținut regelui și, la început, a fost greu să-l determine pe Gafencu să servească, în această calitate, actualul guvern [condus de I. Gîgirtu], cu care nu este în relații de simpatie”.

Legaturile lui Gunther Mott nu excludeau nici oamenii politici aflați în conflict deschis cu regimul regelui Carol II. La 12 iulie 1940, de pildă, el transmitea o serie de detalii ale unei conversații pe care o avusese cu Ion Antonescu în 7 iulie, la vila acestuia de la Predeal. Diplomatul american afirmă că Antonescu se arătase dezgustat de situația politică existentă în țară și mărturisise că refuzase în două rînduri să primească conducerea guvernului, părerea lui fiind că „România trebuia să se apropie de Germania ceva mai devreme, cînd ar fi putut obține o garanție formulată mai atrăgător”.

În vara anului 1940, România a fost supusă unor grave cesiuni teritoriale prin impunerea de către Germania nazistă și Italia fascistă a odiosului Diktat de la Viena. F.G. Mott transmitea lui Cordell Hull „strict confidențial” că „un înalt funcționar, aflat în contact permanent cu situația din Transilvania, mi-a mărturisit că România fusese forțată să accepte diktatul Axei datorită groznicilor amenințări că aceasta va da sprijin Ungariei și, în consecință [se temuse] de împărțirea” țării.

După acapararea puterii de către generalul Ion Antonescu și de Garda de fier, cu largul concurs al Germaniei naziste, situația României a înregistrat, după cum se știe, o bruscă îndepărtare de la politica tradițională a țării. După cum am văzut, F.G. Mott se afla încă din perioada anterioară în relații cu Antonescu, ceea ce-i oferea șansa de a obține o serie de informații chiar din vârful ierarhiei puterii în România.

Referindu-se la momentul acaparării puterii de către Ion Antonescu, într-o telegramă din 19 septembrie 1940, F.G. Mott, între alte detalii, amintea și pe acela că Iuliu Maniu, deși îl sprijinise pe general, nu dorește să participe direct la guvernul lui, afirmînd că „el este prea pro-aliat și preferă să aștepte pînă ce Anglia va câștiga războiul”. După părerea împărtășită de Ion Antonescu unui amic al său, această victorie nu avea să se producă însă în mai puțin de doi ani și jumătate, de unde diplomatul american tragea concluzia că — în contrast cu speranțele germanilor — dictatorul român întrevedea un conflict de durată. Acest detaliu, Mott l-a inclus într-o telegramă datată 25 octombrie 1940, împreună cu alte opinii ale generalului Antonescu, pe care acesta le exprimase în prezența ambasadorului Turciei. Conversația între generalul dictator și diplomatul turc avusese loc la 24 octombrie 1940, determinată, desigur, și de nevoia clarificării relațiilor româno-turce după ce România părăsise Antanta Balcanică, la 29 septembrie. Gunther Mott, care aflase amănunte de la ambasadorul turc, transmitea mai întîi argumentele cu care generalul Antonescu își motivase venirea la putere și asocierea cu Germania. Astfel, el prezentase apropierea de Berlin ca pe „o măsură disperată și *sine qua non* pentru existența României. Ca un vas în mijlocul furtunii, aceasta trebuise să arunce ancora undeva... și nu existase altă putere de care să se lege decît Germania”.

Ceea ce însă îl interesase cel mai mult pe ambasadorul turc în cursul conversației cu dictatorul român și, cum reiese din telegrama sa, și pe Gunther Mott, fusese părerea generalului asupra flancului balcanic al războiului. El se arătase atît de convins de imposibilitatea unei acțiuni militare a

nar clasa I în serviciul extern american. În 1928, a fost trimis ca ministru plenipotențiar în Egipt, iar în 1930 în Ecuador. Familiarizat deci pe deplin cu diplomația țării sale și cu problemele altor state din diferite continente, F.G. Mott a preluat, la 31 iulie 1937, funcția de ministru al Statelor Unite în România.

El era, de asemenea, binecunoscut datorită articolelor sale privitoare la finanțele și relațiile economice internaționale, fiind și membru al Academiei Diplomatice Internaționale din Paris.

Axei prin Turcia și Siria în direcția Suezului, încît mărturisise, invocînd experiența primului război mondial, că, dacă n-ar fi avut această convingere, „niciodată nu ar fi mers atît de departe alături de Germania”.

Enigmatica informatoare

Mott, care între timp reluse și el contactele cu generalul Antonescu și de la care primise explicații asemănătoare, privea însă situația cu tot mai puțin optimism. Ministrul american era tot mai îngrijorat de viitorul societăților cu capital american, afectate fie de măsurile de „românizare”, de inspirație legionară, fie de controlul crescînd introdus în industria petrolieră, în folosul indirect al Germaniei. Atrocitățile comise de membrii Gărzii de fier erau și ele motiv de neliniște la Washington.

Cît despre politica externă a României, relațiile tot mai insistente despre o eventuală aderare a acesteia la „Pactul tripartit” îl determinaseră pe Gunther Mott să sondeze personal intențiile generalului Antonescu. Îl abordase în seara zilei de 19 noiembrie 1940, după ce dictatorul român se întorsese din vizita pe care o făcuse la Roma, între 12 și 15 noiembrie. Mott a făcut aluzie la necesitatea unei clarificări a poziției României vis-à-vis de gestul Ungariei, despre care se afirma curent că aderase deja la „Pactul tripartit”. După cum aflăm din telegrama expedită de Mott a doua zi, Antonescu evitase un răspuns. Reluînd argumentele sale privind situația externă a României, el subliniase doar că „trebuie să se descurce”. Antonescu, observa ministrul american, nici nu negase și nici nu recunoscuse că România va deveni membră a „Pactului tripartit” dacă va fi invitată să o facă, dar Mott conchidea — cu o justă anticipare — că era foarte posibil ca în curînd România, Ungaria și Bulgaria să devină partenerii Axei.

Din numeroasele depeșe diplomatice expediate de Gunther Mott în timpul tragicilor evenimente prin care a trecut România în noiembrie-decembrie 1940 și în ianuarie 1941 sînt demne de reținut cîteva informații legate de conflictul dintre Ion Antonescu și asociații lui legionari, conflict ce avea să culmineze cu răfuiala sîngeră din 21-23 ianuarie 1941. Dintr-o telegramă datată 11 ianuarie 1941, purtînd mențiunea de a fi transmisă și președintelui Roosevelt, aflăm, de pildă, că diplomatul american fusese avertizat din vreme de către o „augustă informatoare”, despre intențiile lui Hitler în România. Această persoană îl destăinuise lui Mott că „avusese o discuție de o oră cu Adolf Hitler, chiar înainte de anul nou”. În cursul acestei convorbiri, respectiva persoană observase că, pe fondul tensiunii crescînde dintre Berlin și Moscova, „Hitler dorea ca România să fie puternică și prosperă intern, astfel încît să poată face comerț cu ea...”, că nu era ciușit de puțin interesat de Grada de fier sau de oricare alt fenomen intern și, ca de obicei, a spus că el dorește liniște în Balcani*.

Într-o altă telegramă expedită chiar în toul rebelliunii legionare, la 22 ianuarie 1941, ministrul american comunica că aflase de la aceeași „augustă informatoare” cum generalul Antonescu „admisesse față de ea că primise deplinul consimțămînt al lui Hitler să acționeze ferm față de Grada de fier, instrumentul său de odinioară. Generalul a adăugat că ar fi dorit să procedeze cu

precauție și să nu încerce nimic pe moment. Imprejurările par totuși să-i fi forțat mîna”.

„O lungă telegramă din 20 februarie 1941 nu detecta încă noi elemente în opiniile generalului Antonescu despre evoluția evenimentelor. „L-am găsit pe general — observa Gunther Mott — încă foarte impresionat de puterea militară germană și invincibilitatea ei”. Antonescu își manifestase, de

Unul dintre elementele „înăbușitoarei strînsori pe care germanii o exercită asupra României”: artilerie germană pe terenurile petroliere din jurul Ploieștilor

asemenea, admirația față de Mussolini, deși se arată îngrijorat de situația internă din Italia, unde italienii i se păreau insuficient înclinați, spunea el, să-l aprecieze. În urma conversației, Gunther Mott a rămas totuși cu convingerea că dacă germanii aveau de gînd să întreprindă ceva, atunci ei vor acționa mai curînd în direcția U.R.S.S.-ului decît spre sud.

Secretarul de stat dezmințe

Doar 5 zile mai tîrziu, la 25 februarie 1941, ministrul american expedia o nouă telegrama la Washington cu detalii dintr-o altă convorbire, neoficială de această dată, care avusese loc la vila lui Antonescu de la Predeal, unde acesta se refăcea după gripa de care suferise. „Generalul mi-a spus clar că el este încă puternic în favoarea unei păci de compromis și speră că Statele Unite vor lua inițiativa [în această direcție]. În acest punct al discuției am avut în sfîrșit ocazia — preciza ministrul american — să subliniez pe larg că noi nu vom fi probabil interesați [de o asemenea pace] atîta vreme cît liderii Germaniei sînt stăpîniți de ideile dominației mondiale...”

În aceeași telegramă sînt cuprinse și informații obținute de ministrul american de la „un prieten

* În actualul stadiu al cercetărilor, nu ne-am putut edifica asupra identității acestui personaj — n.a.

comun", caruia generalul Antonescu îi mărturisise cu câteva zile înainte că „Germania se pregătea să atace Rusia și, ca dovadă a acestei intenții, indicase marile concentrări de trupe germane din Moldova”. Această informație a reținut în mod deosebit atenția la Washington; ne-o indică și faptul că, în dreptul ei, documentul a fost subliniat în timpul lecturii. Este subliniată și o altă informație, provenind de la același „prietен comun”, după care Antonescu afirmase că germanii „exprimind regretul cu privire la Diktatul de la Viena, despre care — spuneau ei — avusesse loc de fapt doar din necesitatea de a mulțumi Italia”, îi promiseră că „Transilvania va fi înapoiată României...” Urmind, în desfășurarea discuției, după informația referitoare la atacarea U.R.S.S., promisiunea germană privitoare la Transilvania lăsa clar să se întrevadă că hitleristii nu urmăreau prin aceasta decât să împingă România în război, fapt ce a suscitad, de asemenea, interesul Washingtonului.

La 14 aprilie, ministrul american s-a văzut din nou cu Ion Antonescu, „care este foarte neliniștit, deoarece corespondenții de presă americani ar fi transmis, de la Budapesta, că trupele românești ar fi pătruns și ele în Banatul iugoslav”¹. Din textul telegrammei expediate de Mott a doua zi aflăm că el a promis să intervină imediat pe lângă Departamentul de stat pentru dezmințirea acestor vești. Ca urmare, după cum comunica Cordell Hull, în telegrama de răspuns din 16 aprilie, secretarul de stat a declarat public că „guvernul Statelor Unite fusese informat de către însărcinatul cu afaceri al României că țara sa nu invadase Iugoslavia”. Asigurările „au fost primite cu mare satisfacție de acest guvern” [american], iar Hull dorea ca ministrul american să transmită acest lucru generalului Antonescu. Într-o conferință de presă, Cordell Hull negase, de asemenea, categoric că guvernul american ar fi deținut vreo știre care să ateste o acțiune militară a României, adăugind totodată: „nu am auzit de nici o incurșuire a românilor care ar putea constitui o atingere a suveranității Iugoslaviei și a problemelor ei teritoriale”.

Atacarea U.R.S.S. de către Germania hitleristă și tirirea României în războiul hitlerist au schimbat brusc contextul internațional, afectind serios și condițiile în care își desfășura activitatea șeful Legației Statelor Unite din București. Încă de la 21 martie 1941, de altfel, Gunther Mott sesizase Departamentul de stat, pe linia vechilor sale teme, că primise informații din mai multe direcții că „unii din oficialii germani de aici [din România] se arată foarte îngrijorați privind contactele mele prietenești cu generalul Antonescu. Mi s-a spus că germanii se tem că el [Antonescu] ar încerca să stabilească o legătură cu America de felul unei asigurări pentru cazul că Germania n-ar câștiga, în cele din urmă, războiul”. Mai mult, germanii îl acuzau pe ministrul american că ar fi influențat unele decizii ale generalului Antonescu, iar pe unii membrii ai Legației americane că desfășurau o activitate de spionaj în folosul Angliei. La următoarea întrevedere, Antonescu îl liniștise însă pe Mott, spunându-i că „nu e nevoie să fie deloc îngrijorat”.

După intrarea României în război, presiunea

Germaniei pentru desființarea Legației Statelor Unite a continuat. Ministrul american considera că numai „datorită relațiilor mele personale cu generalul Antonescu, atitudinii fundamental pro-americane a Partidului Național-Tărănesc, ca și a poziției favorabil pro-aliate a național-liberalilor”, activitatea sa la București avea șanse să fie permisă în continuare. Se pare că, în linii mari, Mott avea dreptate, căci după cum aflăm dintr-o telegramă expediată de el la 21 iulie 1941, deși Antonescu îi transmitea, prin secretarul general al Ministerului de externe, impresia sa că, probabil, Statele Unite vor declara război Germaniei și vor rupe relațiile cu România, aceste evenimente nu s-au produs. Statele Unite înlăturaseră pe consuli germani de pe teritoriul lor, dar Mott îi comunicase generalului Antonescu că, după părerea sa, Washingtonul nu va rupe relațiile diplomatice cu România, chiar dacă va declara război Germaniei, după cum, credea el, nici România, la rândul ei, nu o va face, decit „sub o puternică presiune”. În aceste condiții, Legația americană și-a putut continua activitatea, iar, prin reciprocitate, la Washington a continuat să existe o legație a României.

Blitzkriegul eşuat

În august 1941, Germania a reușit totuși să impună României închiderea consulatelor americane, iar legația însăși a început să simtă îngrădiri crescînd în desfășurarea activităților ei, deși problemele ce intrau acum în raza preocupărilor sale crescuseră. Pe de o parte, Legația americană preluse în acel moment și protecția intereselor Angliei, Greciei, Belgiei, Iugoslaviei, Canadei, Australiei și Noii Zeelande în România, continuînd, firește, să urmărească cu cea mai mare atenție interesele americane. Un capitol important al activității legației, în vara și toamna anului 1941, a rămas urmărirea problemei petrolului și influențarea, pe cît posibil, a exporturilor către Germania, în sensul scăderii acestora, prin intermediul societăților petroliere cu capital american.

În acest context, informația politică strînsă de F.G. Mott, asupra căreia am stăruit pînă acum, și-a păstrat desigur toată însemnătatea, deși contactele cu Ion Antonescu nu s-au mai putut menține. Totuși, indirect, din București spre Washington, au continuat să parvină unele informații. Astfel, la 1 august 1941, ministrul Statelor Unite transmitea telegrafic unele informații esențiale despre situația de pe frontul de răsarît. Judecate în raport cu evoluțiile ulterioare, aceste informații au fost în continuare foarte utile pentru Departamentul de stat. Astfel, de la un „prietен comun, care tocmai l-a văzut pe generalul Antonescu”, Mott aflase amănuntul că guvernul Ungariei se decidese să participe la războiul împotriva Uniunii Sovietice, fără ca Berlinul să-i solicite acest lucru. Aceeași sursă afirmase că „relațiile dintre forțele române și cele germane nu erau deloc cordiale”. Cei care au citit acest document la Washington au subliniat din nou rîndurile în care se făcea cunoscut că Antonescu afirmase că „germanii au apreciat în chip eronat și grav puterea militară rusească și coeziunea ei”.

Reține, în sfîrșit, atenția o telegramă adresată de Gunther Mott secretarului de stat, la 15 noiembrie 1941, conținînd informații provenite de la „un prieten care invariabil îmi dă știri precise și la timp”. Respectivul „prietен” avusese o conversație de două ore cu Antonescu de la care aflase

¹ În urma agresiunii declanșate la 6 aprilie 1941 de cel de-al III-lea Reich și Italia asupra Iugoslaviei, guvernul horthysti s-au alăturat agresorilor, ocupînd o parte din teritoriul iugoslav; ulterior, au intrat în Iugoslavia și trupe bulgare. Puternică presiune a opiniei publice românești l-a determinat pe Antonescu să nu dea curs invitațiilor făcute de la Berlin de a participa la agresiune (*Magazin istoric*, nr. 6/1976, 10/1982).

Atașatul militar și gazetarul

„Războiul este inevitabil și se va produce în acest an” — subiect agitând Bucureștii începutului de vară 1939, era tratat ca pură speculație de un observator străin, în a cărui misiune intra și măsurarea presiunii atmosferei politice în capitala României. Aceeași etichetă și pe temerea că Reichul nazist, care încheiase de numai trei luni dezmembrearea Cehoslovaciei și luase în stăpânire Boemia și Moravia, va ocupa cimpurile petrolifere românești. „Păreră mea personală — citim într-un document de arhivă din 27 iunie 1939, semnat de atașatul militar american la București — mai este și acum că nu va fi război, deoarece Anglia și Franța nu sînt pregătite. Germania va obține ceea ce dorește fără război”.

Autorul sus-menționatelor evaluări, J.P. Ratay, se înfățișa — un an mai târziu, cînd avansase la gradul de colonel — „ca un șef de cazaci”, înalt, brunet, cu mustață răsucită, cum îl descria o

ziaristă americană. Era o gazdă afabilă, în vastul său apartament, decorat cu obiecte de artă colecționate în precedenta misiune din capitala chineză, și era dispus să răspundă cu înfinită răbdare „la cele mai stupide întrebări” ale corespondenților presei americane. Se pare că vreme îndelungată a fost apreciat de șefii săi ca o sursă de informații de primă mînă. Generalul D.D. Eisenhower, care la începutul anului 1942 a devenit primul șef al Secției operații din Marele Stat Major, își amintea de colonelul John P. Ratay ca de „un ofițer deosebit de energic și unul dintre cei mai buni atașai militari ai Statelor Unite”.

Totuși, în vara anului 1939 războiul bătea la ușă. La București a descins atunci ziaristul C.L. Sulzberger de la New York Times, rămînînd în capitala României timp de șase săptămîni. Nu era încă gazetarul renumit, care avea să colinde întreaga lume și în îndelungata-i

carieră să se întrețină, în perioada postbelică, cu atîția șefi de stat. Dar Sulzberger avea încă atunci un atu care deschidea orice ușă americană: aparținea uneia dintre dinastiile proprieta-re ale lui New York Times, cel mai important și influent cotidian din Statele Unite. Pe Sulzberger îl interesa nu numai situația politică la fața locului. El a întocmit pentru momentul izbucnirii războiului un masiv și documentat „raport asupra condițiilor de co-respondență și comunicații în Europa de Sud-Est”. Luînd cu noștință de conținutul lui, J.P. Ratay, prevăzător, a socotit că, în caz de război, aceleași mijloace de comunicare pentru relațiile de presă ar fi singurele utilizabile și pentru corespondența diplomatică cifrată. A decis deci să trimită, în august 1939, o copie la G-2, Secția de informații (militare secrete) de la Washington.

E.P.

că „atît situația internă cit și cea externă îi produceau, după chiar cuvintele mareșalului, o gravă îngrijorare. Mareșalul indica limpede că știa că Germania va pierde, în cele din urmă, războiul, dar că el era obligat să continue colaborarea cu această țară”. În același context prea puțin optimist, Antonescu remarcase că situația mergea „din rău în mai rău, ca rezultat al politicii Germaniei de a cumpăra recolta și alte produse și de a le expedia în afara țării și că singura șansă de a salva situația... era de a lăsa prețurile să-și urmeze cursul lor și, în același timp, de a spune clar germanilor că de acum înainte nu li se va mai da pe credit”. Exportul avea să fie restrîns la cantitățile și prețurile prevăzute în acordul economic dintre cele două țări. Se afirma că „se va face orice încercare posibilă pentru a aplica această politică, dar, datorită înăbușitoarelor strînsori pe care germanii o exercită acum asupra României, existau puține șanse de succes”. Relativ la situația de pe frontul de est, dictatorul român era îngrijorat că germanii „nu reușiseră să cucerească Rusia potrivit planului, cu atît mai mult cu cît nu se putea întrevăde cîtuiș de puțin cum se vor dezvolta operațiunile în primăvară, cînd ele vor deveni din nou posibile”. Nu trecuse cu vederea nici cantitățile militare ale adversarului, care-l impresiionaseră vizibil. El găsea că „soldatul sovietic luptase splendid, iar echipamentul rusesc, ca și or-

ganizarea militară fuseseră excelente”.

Asemenea afirmații, venind din partea lui Antonescu, la numai cîteva luni după ce acesta tirise țara în aventura Germaniei naziste împotriva Uniunii Sovietice au avut, desigur, la Washington un ecou puternic.

La 12 decembrie 1941, canalul diplomatic deservit de Franklin Gunther Mott și-a încetat activitatea. La acea dată, guvernul generalului Antonescu, urmînd exemplul Germaniei, care declarase război Statelor Unite, a rupt și el relațiile diplomatice cu S.U.A., declarîndu-le război. Pentru Franklin Gunther Mott acest final a coincis cu grava sa îmbolnăvire. Ca un gest datorat simpatiei de care se bucurase anterior ministrul american, oficialitățile române au dat asigurări scrise că „noua situație ivită între cele două guverne nu are nici o repercusiune asupra situației sale personale”. La 13 decembrie însă, o telegramă cu „triplă prioritate”, adresată de Legația americană din București Departamentului de stat, anunța că întoarcerea lui Mott în Statele Unite nu mai putea avea loc. Starea sănătății sale era în momentul acela atît de gravă, încît sîrșitul lui era doar o chestiune de zile. Cum s-a și întîmplat. Cu permisiunea specială a guvernului român, care a trecut peste împotrivirea forurilor germane, sicriul cu trupul neînsuflețit al diplomatului american a fost trimis apoi în Elveția.

HUGH SETON-WATSON — istoric al Europei răsăritene

Sub acest titlu, *Times*, din 24 decembrie 1984, publică un necrolog în care se dau o serie de amănunte biografice din viața ilustrului savant britanic, despre care revista noastră a scris în nr. 1/1973, 7/1983: „Moștenind însușirile intelectuale și lingvistice ale tatălui său, Hugh a dovedit de timpuriu semne că împărtășește interesul acestuia față de preocupările istorice și politice. Prima educație a căpătat-o într-o școală franceză; după studii strălucite la Winchester și New College, Oxford, încheiate cu diplomă de onoare în istorie modernă, a călătorit mult în Europa Centrală și în Balcani, beneficiind din plin de legăturile oferite de prestigiu și de prietenii legate de tatăl său.

Europa — scrie *Times* — se afla atunci în pragul celui de-al doilea război mondial, iar el a fost în măsură să studieze nemijlocit asemenea aspecte ale fascismului, cum a fost Garda de fier din România, și să dobândească o înțelegere plină de simpatie față de partidele democratice care i se opuneau. Curând după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, experiența deja dobândită de Seton-Watson în problemele Europei de Sud-Est i-au asigurat numirea temporară la legațiile britanice din România și Iugoslavia. Rapoartele sale arătau putere de pătrundere și maturitate și, în baza lor, a fost recrutat de organizația cunoscută mai târziu ca Direcția Operațiilor Speciale (S.O.E. — vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1982, 7/1984). Watson a fost obligat să fugă din Belgrad atunci când germanii au lansat atacul [impotriva Iugoslaviei, în aprilie 1941]; a ajuns până la golful Kotor, cu speranța că va fi evacuat de forțele navale britanice și a căzut în mișcările inamicului împreună cu alți membri ai personalului Legației. Tovarășii săi de captivitate își amintesc de momentul când o ceată de soldați italieni porniți pe jaf au fost îngroziți de torentul de injurături autohtone declanșat în propria lor limbă de unul dintre cei mai tineri și mai ciufulți membri ai Legației.

După o scurtă detenție în Albania și Italia, personalul Legației a fost parțial repatriat în Marea Britanie. Curând, Seton-Watson a fost trimis la Istanbul, unde S.O.E. a creat un rețea pentru stringerea de informații din zona ocupată a Balcanilor și pentru stabilirea de contacte cu grupările clandestine de rezistență. După înaintarea Aliatilor în Africa de Nord și apariția posibilității evidente ca ei să lanseze o acțiune către Europa de Sud-Est, importanța S.O.E. a sporit. Aflat acum în uniformă la Cartierul general pentru Orientul Mijlociu de la Cairo, Seton-Watson a lucrat la analiza rapoartelor primite din țările ocupate și la instruirea ofițerilor britanici trimiși în zonă pentru a stimula mișcările de rezistență sau a stabili legătura cu acestea.

Recunoașterea importanței crescînde a partizanilor iugoslavi conduși de comuniști a constituit un factor important care i-a determinat pe britanici să-și retragă sprijinul pentru conducătorul cetnicilor, Draža Mihailović, și să-i acorde lui Tito, pe atunci puțin cunoscut.

În cursul anilor 1942-1943, Seton-Watson și-a găsit timp să lucreze la ceea ce avea să devină prima sa carte, *Europa răsăriteană între cele două războaie*, concepută ca o prezentare a antecedentelor marilor răsturnări care au urmat după război. Publicată în 1945, ea a fost urmată cinci ani mai târziu de *Revoluția est-europeană*, bazată pe cunoștințele acumulate în timpul războiului și după război, când autorul a îndeplinit o serie de misiuni, în calitate de corespondent special al ziarului *Times*, vizitînd Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria și România în 1946, Ungaria și din nou Cehoslovacia, în anul următor, iar Grecia în 1948*.

5 februarie 1985: sfîrșitul războaielor punico

Hannibal ad portas! Strigătul de groază al romanilor, pe care Senatul Romei era familiarizat să-l audă în preajma unui pericol iminent, a continuat să străbată multe secole după ce ilustrul general cartaginez dispăruse din istoria Romei. După cum amintirea celor trei războaie declanșate de romani pentru a-și stabili supremația în Mediterana Occidentală a rămas în istoria universală ca un exemplu al ferocității cu care romanii își tratau adversarii (se știe că după cel de-al treilea război punic — 149-146 î.e.n. — Cartagina a fost rasă de pe suprafața pămîntului). Iată însă că războaiele punico au revenit în actualitate pentru... încheierea păcii. În ziua de 5 februarie 1985, la Palatul Dar Maghreb din localitatea tunisiană Cartagina a fost semnat un acord de pace, înțelegere și prietenie care pune definitiv capăt războaielor punico. Documentul a fost semnat de primarul capitalei italiene Ugo Vetere și cel al orașului Cartagina Chadli Klibi, care este și secretar general al Ligii Arabe. După 2 203 ani, de cînd elefanții lui Hannibal treceau Alpii amenințînd Roma și cucerind victoria de la Cannae, după 2 131 ani, de cînd Scipio Africanul primea împunernicirea să distrugă Cartagina, iar Catu cel Bătrîn rostea în Senat sentința *Delenda est Cartago*, singeroase evenimente ale istoriei antice pot fi evocate în contemporaneitate prin idealurile înțelegerii între popoare. Înfrățirea dintre Roma și Cartagina a fost astfel pentru istoricii italieni și tunisieni un prilej de a releva virtuțile învățămintelor istoriei.

I. U.

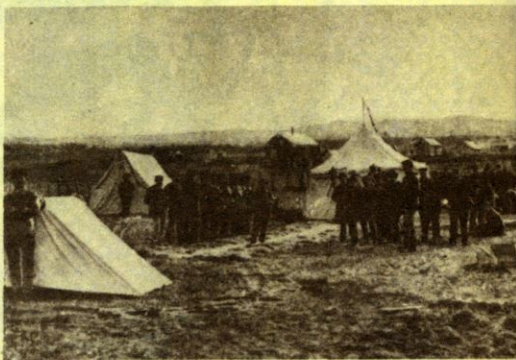
PLANSELE NOASTRE

①④ Noi imagini inedite din cronică eroică a participării ostașilor români la războiul antihitlerist, datorate artiștilor plastici care s-au aflat în acele zile pe front. a) P. Suteanu: **Observator pe un bombardier**, b) I. Hagiu: **Viștoari de munte**, c) Roni Noel: **În luptă cu blindatele**, d) I. Hagiu: **Pe poziție**. Lucrările reproduce ne-au fost încredințate din colecțiile Muzeului militar central (**Contribuția României la înfrîngerea fascismului**, p. 12).

UN ALBUM REGĂSIT!

Albumul expediției organizate și conduse de Iuliu Popper (1857-1893) în Țara de Foc (Magazin istoric, nr. 9-10/1974) — cel dintâi reportaj fotografic din această mare insulă a lumii australe — a cunoscut o existență zbuciumată. Prima informație despre existența lui o găsim în Buletinul Societății Geografice Române, trimestrul 3 și 4 din 1887. În ședința comitetului societății din 6/18 Iunie, V.A. Urechîă¹ a făcut o informare elogioasă asupra exploratorului. Iată ce consemna procesul-verbal al ședinței respective: „[I. Popper] a trimis societății un album cuprinzând o colecție de fotografii din Tierra del Fuoco și, detail interesant: acest album, este legat en una piel de foca marina, care focă servise exploratorilor per algun tiempo de alimentacion; mai departe, dl. Popper arată că placa cu titlul de album este făcută cu aurul găsit en la playa compendida entre la Punta Sinaia y el Rio Carmen Sylva... Această comunicare a d-lui Urechîă a excitat un mare interes în adunare, care a și votat pe dl. Iuliu Popper, inginer-explorator, de membru corespondent al Societății Geografice Române” (S.G.R.). O notă la acest proces-verbal preciza că albumul a fost expus citva timp „în sala Societății Geografice

¹ Magazin istoric, nr. 9-12/1984, 1/1985.

Române", aflată în „Palatul Academiei”. Și, într-adevăr, la sediul S.G.R. a fost păstrat timp de șase decenii — până în 1944, cind un bombardament asupra Capitalei a lovit și imobilul respectiv, transformînd în scrum prețiosul document. Așa se explică de ce reputați istorici ai explorărilor românești (V. Tebeica, V. Hilt ș.a.) nu l-au putut valorifica în scrierile lor.

Pe baza unei indicații primite de la scriitorul Marius Mircu, am regăsit acest document în Biblioteca Federației Comunităților Evreiești din București. Este vorba de o dublură a albumului, cuprinzînd toate cele 95 fotografii, pe care, probabil, Popper o trimisese în țară familiei sale. Deasupra fiecărei imagini se află inscripția „Tierra del Fuego”, iar dedesubt „Expedition Popper”. La începutul albumului, figurează fotografia exploratorului, precum și harta insulei întocmită de el, pe care a înscris numeroase denumiri românești: rio Rosetti, rio Urechia, Punta Sinaia, monte Manu, monte Lahovary, sierra Carmen Sylva etc. Fotografiile datează din prima expediție a lui Popper în Țara de Foc (septembrie-decembrie 1886) și reprezintă tabere ale exploratorilor, peisaje — unele stîlcoase, altele de junglă australă —, scene de vînătoare, momente din timpul cercetărilor geologice și determinărilor geodezice, spălătorii de aur etc.

Astfel, albumul cu imagini autentice realizate de cel dintîi om care a străbătut Țara de Foc, dezlegîndu-l misterele, aparține acum din nou patrimoniului cultural românesc, iar Magazin istoric pune, pentru prima oară, în circulație cîteva imagini.

I. M. ȘTEFAN

Çiştigătorii concursului HOREA 200

• „Am trăit o nespūsă bucurie în ziua în care revista **Magazin istoric** din decembrie 1984 ne-a adus vestea înscrierii cercului nostru printre çiştigătorii concursului **File de epoece**. Toţi membrii cercului am fost deosebit de fericiti de succes, fiind feliçitati în faţa unităţii de către conducerea şcolii şi a organizaţiei de pionieri”. **Semnează: Cercul de istorie şi atelism „Urmaşii pandurilor”, de la Şcoala generală Ploşina — Motru, jud. Gorj** • „Aştept totdeauna cu interes orice nou concurs, pentru a putea răsfosi numerele mai vechi ale colecţiei revistei, pe care o am de la primul număr, fiind un pasionat cititor şi participant la toate concursurile”. **Cristea Marcel, medic specialist O.R.L., Spitalul municipal Făgăraş** • „Concursurile organizate de dv. ne fac să rememoram evenimente cu adinci semnificaţii pentru istoria noastră”. **Petre I. Cazacu, Staţiunea pentru mecanizarea agriculturii Călugăreni, jud. Giurgiu** • „Cele mai calde mulţumiri pentru organizarea acestui concurs deosebit de interesant, de complex şi de instructiv”. **Cătălin Câmpeanu, student, din Piteşti** • „Concursul Horea 200 a fost foarte interesant şi mi-a readus în memorie lupta dreaptă, setea de libertate socială şi naţională a poporului nostru”. **Tatiana Coban, casnică, din Braşov** • „Acest concurs mi-a prilejuit revederea numerelor din anii trecuţi şi reîmprospătarea cunoştinţelor legate de istoria naţională şi de cea universală”. **Andrieş Nistor, inginer electromecanic, Institutul de cercetări tehnologice construcţii de maşini din Bucureşti**.
Iată cîteva fragmente din scrisorile unor participanţi la concursul Horea 200, selectate din mulţimea de astfel de scrisori prin care numeroşi concurenţi au înut să-şi exprime, şi cu acest prilej, sentimentele lor statornice de preţuire faţă de revista, de interes pentru concursurile organizate.

Şi această ediţie a concursului organizat de revista, Horea 200, s-a bucurat de o bună primire din partea cititorilor noştri, ates-

tind încă o dată marea dragoste pentru istorie a maselor largi de oameni ai muncii din patria noastră.

Remarcăm, şi la acest concurs, participarea în număr mare a unor cercuri de istorie din cadrul şcolilor de cultură generală din cuprinsul ţării. Amintim, astfel, pe cele de la şcolile generale din com. Dragodana, jud. Dimboviţa, din com. Vişina, jud. Dimboviţa, din com. Ciacova, jud. Timiş, din com. Bistra, jud. Alba, din com. Simpetru German, jud. Arad, de la Şcoala generală nr. 7, din Arad, de la Liceul industrial nr. 2 Focşani şi Liceul industrial nr. 3 Deva. Îi felicităm călduros pe aceşti şcolari pasionaţi de istorie, precum şi pe profesorii care li îndrumă în cadrul cercurilor de istorie şi le dorim noi succese în activitatea lor.

Înainte de a prezenta lista celor 100 çiştigători ai premiilor concursului Horea 200 precizăm că aceste 100 premii au fost atribuite prin tragere la sorţi, numărul concurenţilor care au dat răspunsuri exacte la cele 20 întrebări fiind de 2 140, din totalul de 9 935 participanţi — oameni ai muncii din toate colţurile ţării, de diferite profesii şi vîrste. Dată fiind complexitatea întrebărilor 1 şi 8 din seria I şi 4 şi 8 din seria II — după cum am anunţat şi în nr. 3/1985 al revistei — au fost luate în considerare şi alte variante de răspunsuri provenind din aceeaşi bibliografie.

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter, începînd cu data de 20 iunie 1985, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuiri, ele pot fi ridicate deci pînă la 20 decembrie 1985, inclusiv.

— Çiştigătorii din provincie, care nu se pot deplasa la Bucureşti, sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pe baza cărui pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa com-

pletă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet postal.

Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1985.

Felicitîndu-l călduros pe toţi participanţii la această ediţie a concursului Magazin istoric, Horea 200, le adresăm, totodată, urările noastre de multă sănătate, bucurii şi noi succese în activitate.

Şi acum, lată-l pe cel 100 çiştigător, desemnat prin tragere la sorţi.

PREMIUL 1 — un televizor OLT
1. ALEXANDRU MINDRU, Iaşi

PREMIUL 2 — un aparat radio BUCIUM
1. IOAN DÎNGĂ, Lupeni

PREMIUL 3 — un aparat radio GLORIA
1. ŞCOALA GENERALĂ DIN SATUL CURECHIU, com. Bucureşti, jud. Hunedoara

PREMIILE 4-6 — 3 aparate foto ORIZONT
1. MARIA-VERONICA MAN, Sighetu Marmaşiei
2. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 1, com. Leşu, jud. Bistriţa-Năsăud
3. RUDOLF RÖCKERT, Codlea

PREMIILE 7-10 — 4 aparate radio INTERSON
1. MIRCEA MIHAIL POLEFKA, Făgăraş
2. CERCUL DE ISTORIE „PE URMELE STRĂMOŞILOR”, DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 2, Mangalia
3. MENDEL FISCHMAN, Timişoara
4. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ DIN COM. HOLBOCA, jud. Iaşi

PREMIILE 11-14 — 4 aparate foto SMENA 8 M
1. GHEORGHE OROIANU, Tirgu Mureş
2. IOAN KAPPEL, Timişoara
3. CLASA 321 A LICEULUI INDUSTRIAL NR. 2, Focşani
4. ŞTEFAN GURAN, Alud
PREMIILE 15-20 — 6 stilouri HERO

1. GHEORGHE MICULESCU, Caransebeş
2. CORINA PAL, Timişoara

3. DANIELA C. ARSENE, Caracal
4. LUCIAN GH. IVAȘCU, com. Olanu, jud. Vilcea
5. PETRE TRANCOTESCU, Drobeta-Turnu Severin
6. MONICA BULBUC, București

PREMIILE 21-30 — 10 serviete

1. NELU CONSTANTINESCU, com. Bulcești, jud. Mehedinți
2. AUREL NIȚU, Buftea, Sectorul agricol Ilfov
3. ELENA POPA, Tirgoviste
4. EMILIAN LUPȘA, Toplița
5. CONSTANTIN CHIRIAZI, Constanța
6. RADUCU MINDU, Pitești
7. AUREL BRAȘOVEANU, București
8. IOSIF KOLOZSVARI, com. Săndulești, jud. Cluj
9. GHEORGHE ARSENE, com. Banca, jud. Vaslui
10. VIRGIL BOBOC, Pașcani

PREMIILE 31-50 — 20 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. NICOLAE PĂTRĂȘCOIU, București
2. CONSTANTIN AVRAM, Sebiș, jud. Arad
3. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3, Călnădie
4. NELI BĂRBUȚĂ, Baia Mare
5. RUXANDA AXINIA, Roman
6. CONSTANTIN DURA, com. Bistra, jud. Alba
7. VIOLA TUZSON, Mediaș
8. AURELIU BUICULESCU, Sibiu
9. CORNELIA PAVEL, Oradea
10. SABINA ELISABETA NUȚĂ, com. Aninoasa, jud. Argeș
11. DOCHIȚA A. POPESCU, com. Șaru Dornel, jud. Suceava
12. ANTON STEMATE, București
13. IOAN CONSTANTIN IORDACHE, Iași
14. CĂTĂLIN ȘERBĂNESCU, București
15. CERCUL „PRIETENII AI MUZEULUI”, DE PE LINGĂ MUZEUL 1907, Roșiori de Vede
16. IOAN RADULIAN, București
17. ȘTEFAN ANDREI LUKÁCS, Bălan, jud. Harghita
18. ORGANIZAȚIA U.T.C. DINTRA O UNITATE MILITARĂ DIN GALAȚI, al cărei secretar este maiorul militar Vasile Gheorghiță
19. LIEBHARDT VESA, Timișoara
20. NICOLAE I. GHEORGHIU, com. Frumosu, jud. Suceava

PREMIILE 51-100 — 50 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. DUMITRU F. NICULESCU, satul Humele, com. Ungheni, jud. Argeș
2. ȘTEFAN SILAGHI, Oradea
3. EMIL SLOVENSCHI, Alba Iulia
4. COSTICĂ HINGAN, com. Bilbor, jud. Harghita
5. VIOREL CRISTEA, Zalău
6. ȘTEFAN MORASCHI, Dorohoi
7. ION P. OBRETIN, Turmu Măgurele
8. FLORIN PĂRTIU, com. Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud
9. CERCUL DE SPORT-TURISM

DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 2,

- Alba Iulia
10. ELENA DAFINESCU, București
11. AURELIAN BUCUR, Oltenița
12. BROIDA BLUMENFELD, Suceava
13. CONSTANTIN MANEA, com. Negrești, jud. Vaslui
14. IOAN OPREA, Birlad
15. ANGELA CLAUDIA CĂRABA, Satu Mare
16. STĂNICĂ ANTIM, com. Gîrlău, jud. Constanța
17. MARIA SARKADY, Cluj-Napoca
18. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ DIN COM. MISCHII, jud. Dolj
19. VICTOR KALINCA, Turmu Măgurele
20. GEORGE A. MATUC, Buzău
21. GEORGE IONȚOIU, com. Vinju Mare, jud. Mehedinți
22. IOAN SARACIUC, Botoșani
23. IOSIF SZ. SZABÓ, Zalău
24. RUXANDRA FARCAȘ, com. Felna, jud. Arad
25. ADRIAN-CĂTĂLIN BADEA, București
26. ROLLAND WERNER, Sibiu
27. GEORGE ȘT. BOGDĂNESCU, Brăila
28. LAURENȚIU GH. NEAMȚU, com. Tismana, jud. Gorj
29. ION LĂZĂROIU, București
30. EMILIA POPA, com. Teteoiu, jud. Vilcea
31. RADU VIOLETA, com. Dragodana, jud. Dimbovița
32. EMIL FLORENTIN POPA, com. Mînaștea, jud. Călărași
33. EMANOIL CHIPER, Brașov
34. PETREA R. PATRAȘCU, Pașcani
35. IOAN KÖNIG, Tirgu Mureș
36. ALECU TOADER, Galați
37. ILIE DOBRICAN, Bistrița
38. NICOLAE M. NICOLAE, com. Corbiș Mari, jud. Dimbovița
39. AURELIA ROMAN, Cluj-Napoca
40. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ DIN COM. SĂVENI, jud. Iași
41. MARIANA DIDICA PAVLOVICI, București
42. FELIX MARIAN, Baia Mare
43. KOLEA KURELIUK, com. Mărlăia Mică, jud. Suceava
44. EUGENIU STELIAN TĂNĂSESCU, Deva
45. ALINA N. CHIVULESCU, satul Cotu Văii, com. Albești, jud. Constanța
46. TOMA NICOLAE, Tg. Lăpuș
47. LIVIU UNGUR, com. Clucea, jud. Cluj
48. BOGDAN PAȘCĂU, Tecuci
49. NICOLAE CHELARU, Craiova
50. VIOREL CRISTIAN NICOLAU, Pitești

Atențiune!
În curînd,
un nou concurs
MAGAZIN ISTORIC

Revista Magazin istoric a mai răsfoit cronicile vechi pentru a desprinde din ele și cite un zîmbet. Reluăm acum rubrica, așteptînd nu numai părerea, dar și contribuția directă a cititorilor la alcătuirea ei.

Adversarii lui Mark Twain nu pierdeau nici un prilej pentru a-l înțepa. Odată, cu prilejul unui turneu de conferințe în Anglia, corespondentul la Londra al unui mare cotidian din New York îl caută la hotel și îi spune:

— Domnule Twain, în Statele Unite s-a lăsat zvonul că ai fi murit. Ce să scriu în legătură cu asta?

Fără a sta pe gînduri, scriitorul răspunde:

— Scrie că zvonul este exagerat!

Ajuns la Paris, în cadrul turneului său de conferințe prin Europa, Twain a fost precedat în capitala franceză de marea sa celebritate. „Tot Parisul” a venit să-l asculte. La prima întîlnire, Twain, îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu privirea sumbră, a început pe tonul cel mai macabru: „Doamnelor și Domnilor! Aristofan... a murit! Plaut... a murit! Molière... a murit! Shakespeare... a murit!... Și nici eu nu mă simt prea bine astăzi seară...”

Invitat la un banchet tocmai cînd se pregătea să plece într-un concediu de odihnă, Clemenceau, neputînd să refuze, s-a dus cu gîndul să nu întîrzie prea mult. Dar tocmai cînd pe masă a fost pus un platou conținînd un apăsător curcan fript, care-l tenta, participații i-au cerut insistenț să spună cîteva cuvinte. Era exact ceea ce voia să evite Clemenceau, care în ultima perioadă rostise enorm de multe discursuri. Insistențele însă nu mai conteneau. Atunci celebrul bărbat de stat s-a ridicat în picioare și — în liniștea profundă care a urmat — a rostit cel mai scurt discurs din viața sa: „Doamnelor și domnilor, eu prefer... tîrîțai!” Și cu ochii la rume-nul curcan s-a reasezat la masă.

ÎN MARTIE 1945, LA BERLIN

Primăvara anului 1945. Germania nazistă se află în pragul prăbușirii. Monstruosul regim al lui Hitler este încolțit din toate părțile: în Răsărit, armata sovietică pătrunsesse demult pe teritoriul german și se îndrepta biruitoare spre Berlin, iar în Vest, armatele aliate înaintau și ele spre inima Germaniei; se aștepta, din clipă în clipă, joncțiunea armatelor puterilor antihitleriste. Închis în bunkerul său din Berlin, Hitler hotărâse să oblige poporul german să lupte mai departe, declarând cu cinism: „Dacă poporul german nu e capabil să depășească această încercare grea, n-am să vărs o lacrimă pentru el”. Așa că — înainte de a amuți imprecabilele furibunde ale omului care făgăduise poporului său o domnie de 1 000 ani, dar care,

FOLKE BERNADOTTE,
vicepreședintele Crucii Roșii suedeze

prin agresiunile dezlănțuite provocase moartea a milioane și milioane de oameni, dintre care 12 milioane în lagărele de exterminare în masă — Germania cunoaște, la rindul ei, dimensiunile uriașe ale distrugerilor, mizeriei și foamei aduse de război.

Preocupate de soarta deținuților din lagărele de concentrare naziste, în care se aflau și mulți patrioți proveniți din țările nordice, o serie de cercuri politice suedeze inițiază contacte cu oficialitățile germane. Scopul: să pătrundă în aceste uzine ale morții, pentru a ușura viața deținuților închiși în spatele gardurilor de sîrmă ghimpată electrificată. Sistemul lagărelor de concentrare naziste era astfel conceput încît nimeni nu putea trece dincolo de zidurile lagărelor,

pentru că nimeni nu trebuia să arunce măcar o privire în infernul care domnea acolo. Toate tentativele făcute pînă atunci, fie de Crucea Roșie internațională, fie de unele țări neutre, fuseseră categoric respinse de autoritățile naziste.

Guvernul suedez l-a însărcinat pe contele Folke Bernadotte (1895-1948), nepotul regelui Suediei Gustav V și vicepreședinte al Crucii Roșii suedeze, să întreprindă o astfel de acțiune. El se remarcase în operațiile de internare în Suedia a unor aviatori americani și în tratativele purtate cu reprezentanții puterilor aliate, în octombrie 1944, privind contribuția Suediei la opera de reconstrucție postbelică¹.

Contele Bernadotte și-a propus, în primul rînd, să obțină din partea căpeteniilor fasciste autorizarea de a-l transporta în Suedia pe deținuții proveniți din țările nordice. După lungi și anevoioase pertractări — în timpul unei călătorii întreprinse în Germania —, reprezentantul suedez a reușit să intre în contact cu atotputernicul stăpîn al lagărelor morții, Heinrich Himmler. În condițiile deingradului nazist, provocate de situația catastrofală în care se afla Germania, căpetenia nazistă s-a arătat „dispusă” să poarte tratative cu reprezentantul unei țări neutre. În prezența lui Walter Schellenberg², șeful Sicherheitsdienstului [Serviciul de spionaj hiterist], cei doi au discutat două ore și jumătate despre soarta deținuților din țările nordice. După ce și-a exprimat revolta pentru crimele săvîrșite de naști în lagăre, pentru executarea a mii și mii de oameni nevinovați și a expus lui Himmler aceste orori, contele Bernadotte a formulat propuneri concrete: internarea în Suedia a norvegienilor și danezilor deținuți în Germania. Căpetenia nazistă a negat la început actele descrise de suedez, a refuzat vehement solicitările, în final a propus însă un tirg: în schimbul acceptării cererilor contelui, aliații și Suedia să promită că încetează sabotajele din Norvegia. Contele i-a răs-

puns imediat că o asemenea „compensație”, cum o denumise interlocutorul său, nu putea fi luată în considerare. Cum nu se întvedea nici o soluție care să fie acceptată de ambele părți, contele Bernadotte a cerut să se acorde Crucii Roșii suedeze autorizația să pătrundă în lagărele de concentrare, îndeosebi în cele în care se aflau deținuți din țările nordice. De data asta, Himmler a fost de acord cu solicitarea suedeză. S-a stabilit, de asemenea, ca, din motive practice, norvegienii și danezii să fie internați în același lagăr, respectiv Neuengamme³, iar bătrînii, bolnavii și femele cu copii să se poată întoarce în Norvegia. Revenit la Stockholm, contele Bernadotte, după ce și-a informat guvernul despre acordurile cu Himmler, s-a ocupat de organizarea expediției de Cruce Roșie spre Germania: 250 persoane, comandate de colonelul Gotfried Björck.

Dar, odată ajunși pe teritoriul german, membrii Crucii Roșii suedeze au aflat cu stupeoare că din inițiativa generalului S.S. Ernst Kaltenbrunner, șeful R.S.H.A. [Securitatea Reichului], inamic personal al lui Schellenberg, care torpila decizia lui Himmler, fuseseră interzise atât intrarea suedezilor în lagăre, cît și transportul deținuților din țările nordice în Suedia. Al III-lea Reich nu putea tolera o asemenea acțiune, dat fiind că s-ar fi aflat, foarte precis, condițiile de viață existente în lagăre. Teribilele secrete ale celui de-al treilea Reich, păstrate cu atît de multă grijă pînă atunci, ar fi fost date în vileag. Au urmat alte și alte „tirgurile” ale contelui Bernadotte, sosit în grabă la Berlin, la 5 martie, cu Schellenberg.

Iată cum relatează însuși vicepreședintele Crucii Roșii suedeze, în lucrarea sa memorialistică *La Fin (Sfîrșitul)*, publicată în 1945 la Lausanne, șederea sa la Berlin și vizita într-un lagăr nazist. Momentul este ilustrativ pentru ultimul act al sinistrei dictaturi naziste⁴.

³ Lagăr construit în 1938 în nordul Germaniei, pe malul drept al Elbei, la 25 km de Hamburg. Începînd din 4 iunie 1940, aici au fost închiși aproape 100 000 deținuți, de toate naționalitățile, din care doar cîteva sute au supraviețuit.

⁴ Titlul și substituirile aparțin redacției.

„Acesta era sfîrșitul”

În timpul șederii mele la Berlin, Legația suedeză funcționa în castelul Schönhäusen, la 200 km vest de Capitală, de unde călătoream cu mașina, aproape în fiecare dimineață, la Berlin. Deplasările acestea îți ofereau o imagine precisă a condițiilor existente în Germania cu două luni înainte de capitulare. Arterele principale erau închise. Volkssturm⁵ și prizonierii de război lucrau la ridicarea baricadelor. Fiecare mașină și fiecare călător erau controlați sever. Himmler îmi dăduse o legitimație ce-mi permitea să suport ușor toate controalele.

Cînd am efectuat prima mea cursă Berlin-Schönhäusen, am văzut, pentru prima dată, deținuți din lagărele de concentrare, ducîndu-se la muncă sub paza unor S.S.-iști și a unor gardiene. Era o imagine înspăimîntătoare. Alt spectacol, tot atît de îngrozitor: evacuții din Prusia orientală, care rătăceau pe drumuri. Cînd i-am întîlnit, plecaseră probabil de săptămîni de zile de acasă. Se îndreptau spre diferite locuri de adunare, unde autoritățile urmau să le procure adăpost și hrană. Toți arătau abătûti, mărșăluind cu greu pe șosele, cu privirile pierdute și fețele supte de foame. Pierduseră totul: proprietățile, dar și speranța în viață. Nu mai aveau nimic înaintea lor. Tăcuți, se țirau pe șoselele pline de cai morți. Abia dacă mai puteau să-și tragă căruțele primitive, care semănau cu cele folosite de coloniști în America. Mi s-a relatat că sute de evacuați muriseră de frig la începutul anului. Iarna era foarte aspră în Silezia și în Prusia orientală.

⁵ Armata din interiorul țării, condusă de generalul Friedrich Fromm. În urma situației disperate de pe fronturi și a pierderilor considerabile de soldați, încă din octombrie 1944, în rîndurile acestei armate au fost incluși adolescenți de 15 ani, ca și oameni în vîrstă care, pînă atunci, nu fuseseră mobilizabili. Fromm a fost împușcat la 29 martie 1945, ca participant la complotul de asasinare a lui Hitler, din 20 iulie 1944.

¹ În mai 1948, contele Bernadotte a fost desemnat ca mediator al O.N.U. în Palestina, unde a căzut victimă unui act terorist.

² *Magazin istoric*, nr. 8/1984.

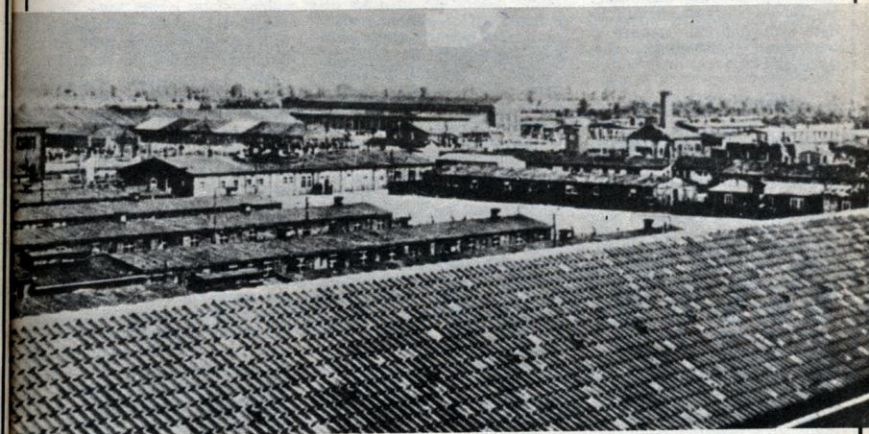
În această perioadă, era un adevărat eveniment să călătorești prin Germania. Nu te puteai deplasa decât cu mașina. Trenurile circulau neregulat, orarii nu existau. Îți trebuiau ceasuri întregi ca să străbați distanța dintre o stație și alta. Apărarea antiaeriană și aviația de vinătoare germane erau practic inexistente. Avind cîmp liber, aviatorii aliați mitraliau continuu.

pe comandantul aerodromului de ce n-a ordonat avioanelor lui, pe care le văzusem camuflate la marginea aerodromului, să se ridice în aer în întîmpinarea adversarilor. El a înălțat din umeri:

— Am destule avioane, mi-a răspuns el, dar fără nici o valoare: n-am picătură de benzină...

Am văzut pe șosele trupe în retragere, în apropiere de

marca spre a informa autoritățile daneze despre rezultatele negocierilor și activitatea desfășurată pînă atunci. Am sosit la Copenhaga, puțin după atacul Schellfussetului, sediul Gestapoului din țară. Așteptîndu-se la această acțiune, șefii Gestapoului închiseseră în etajele superioare ale clădirii mai mulți patrioți danezi, sperînd că astfel vor putea împiedica acțiunea. Cu

Neuengamme, unul dintre îngrozitoarele lagăre de exterminare create de hitleristi

În p. 35: cu două luni înainte de capitularea Germaniei, evacuați din Prusia orientală, rătăcind pe drumuri

Mai tirziu, în Danemarca, mi-am putut da seama și mai bine cît de neputincioasă era aviația germană. Trebuia să zbor de pe un aerodrom german de lângă Skustrap, în Țările de Jos. Mi se pusese la dispoziție un avion de ambulanță danez. Tocmai ne pregăteam să decolăm, cînd sirenele au început să urle. La orizont, am zărit bombardierele americane, gata să atace cîteva obiective militare. Am sărit din avion și am părăsit în grabă aerodromul. Avioanele americane se și apropiaseră în mare viteză. Ne-am aruncat într-un șanț. Peste cîteva secunde, nouă bombardiere ne-au trecut pe deasupra capului și mitralierele au început să tragă din plin. După atac, care a durat mai multe ore, l-am întreb

Hamburg, de Neu-Brandenburg și în alte orașe... Grupuri mici de militari, dezordonați, fără arme, aproape la fel de descurajați ca refugiații din răsărit, oameni care înțeleseseră că războiul era pierdut, că acesta era sfîrșitul. Am văzut plutoane care n-aveau decît două puști cu tot. Vorbînd cu reprezentanți ai autorităților militare germane, mi s-a răspuns cu remanent că, din păcate, asta-i situația. Armata germană nu mai avea arme. Soldații germani foloseau cu rîndul pe cele care le mai aveau. Era armata care, în 1940 și 1941, reușise să stăpînească aproape toată Europa!...

Cînd am constatat că activitatea detașamentului de Cruce Roșie suedeză a început, m-am dus în Dane-

toate acestea, comandamentul aliat a hotărît să atace. La sosirea mea, orașul era cu susul în jos și toată lumea se bucura că atacul reușise. Cîțiva patrioți, închiși în clădire, izbutseseră, în mod miraculos, să scape de moarte, în timp ce voluminoasele arhive ale Gestapoului căzuseră pradă flăcărilor.

Regele Christian¹ mi-a acordat o audiență, despre care păstrez o amintire emoționantă. Nu mi-a fost greu să înțeleg că membrii rezistenței daneze², ca și întregul

¹ Christian X (1870-1947) a avut o atitudine foarte demnă și curajoasă față de ocupații hitleriste, declarînd, între altele, că, dacă se va introduce portul steii galbene de către evrei, el va fi primul care o va arbor.

² Magazin istoric, nr. 8/1971, 2/1975, 3/1983.

popor, pe el îl socoteau un simbol al mișcării. M-a ascultat stînd într-un fotoliu cu roțile (cu cîțiva ani în urmă căzuse de pe cal și încă nu se restabilise). Era mișcat pînă la lacrimi. Războiul se apropia de sfîrșit. Poate că Danemarca își va redobîndi în curînd libertatea. Mi-a împărțit bucuria ce o resimțea pentru rezultatele ce le obținusem pînă atunci. L-am asigurat că nu vom ceda pînă ce nu vom atinge scopul final: toți deținuții danezi și norvegieni să fie aduși în Suedia.

„Keine Ahnung“

În vest, britanicii și americanii trecuseră Rinul și se apropiau de Osnabrück¹. Sovieticii exercitau presiuni din spre răsărit. Peste cîteva zile, ei au pătruns în suburbiile Vienei, în timp ce forțele occidentale operau o înaintare senzațională în direcția Bremen-Verden. La 10 aprilie, Königsbergul și Viena au căzut în mîinile sovieticilor, al căror obiectiv era Berlinul. În ziua de 30 martie 1945, am putut intra, pentru prima oară, în lagărul de la Neuengamme, unde cîteva mii de deținuți din țările nordice fuseseră transferați, la insistențele noastre.

Eram primul reprezentant al unei organizații umanitare neutre autorizat să viziteze un lagăr de concentrare. Un sentiment extraordinar m-a copleșit, gîndindu-mă că voi vedea cu proprii mei ochi ce cuprindeau într-adevăr aceste lagăre abominabile ale celui de-al III-lea Reich, despre care toată lumea vorbea cu spaimă. Neuengamme avea o reputație îngrozitoare, comparabilă cu aceea a celebrului lagăr de la Dachau, ridicat în primii ani ai preluării puterii de către nazisti...

Cunoscușem, în America, pe Odd Nansen, celebrul arhitect norvegian, fiul lui Fridtjof Nansen, colaborasem cu el în 1940 și devenisem buni prieteni. Acum se afla în fața

mea... Și-a scos boneta în fața comandantului lagărului, care m-a însoțit tot timpul vizitei, apoi a luat poziția de drept. Am simțit cum îmi clocotește singele în vine. Odd Nansen era un patriot care își riscase viața pentru țara lui și care, ca ațiția membri ai rezistenței norvegiene, ajunsese într-un lagăr german.

Mi-amintesc foarte bine de prima baracă pe care am inspectat-o. Comandantul lagărului mi-a permis să mă adresez deținuților în suedeză. Totuși, am socotit mai prudent să le vorbesc în germană, ca să nu devin suspect. Disciplina era barbară, promiscuitatea înspăimîntătoare. În majoritatea barăcilor, deținuții dormeau pe podeaua goală, așa că e ușor de închipuit ce s-ar fi putut întîmpla în cazul unei epidemii. Printre deținuți, se aflau și medici norvegieni și danezi, care au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-și ajuta camarazii. Cu ajutorul lor, am pus la cale un plan pentru îmbunătățirea condițiilor de viață din lagăr, urmînd să le trimitem apoi din Danemarca medicamente și bărci.

Cînd am părăsit Neuengamme, norvegienii și danezii se adunaseră în lungul gardurilor electrificate ce înconjurau lagărul. „La revedere!”, le-am strigat eu și am văzut bucuria strălucind din nou în ochii lor. Dar, în clipa aceea, i-am zărit pe ceilalți deținuți, pentru care nu puteam face nimic. Eram mii și mii de ființe, nenorocite, asemenea unor cadavre vii.

Au mai trecut cîteva zile. Generalul George Patton pătrunsese în Boemia, la comanda Armatei 3 americane. Nordul Olandei era eliberat. Hamburgul se predase. Hitler ordonase comandanților militari ai Reichului: „Împușcați-vă ofițerii care dau ordine de retragere!”.

În dimineața zilei de 19 aprilie 1945, am sosit la Copenhaga. La aeroport, m-a întîmpinat un delegat al Crucii Roșii suedeze, care mi-a

comunicat că guvernatorul Kauffmann și consulul general danez din Hamburg au hotărît ca deținuții norvegieni și danezi transferați de la Neuengamme să fie transportați direct în Danemarca.

La aflarea știrii, Himmler a interzis însă orice transport, inclusiv transferul norvegienilor și danezilor bolnavi, care începuse deja între Neuengamme și Suedia.

Mai tîrziu, Himmler mi-a explicat această schimbare bruscă de atitudine prin publicitatea făcută de aliați în legătură cu condițiile de viață din lagărele de la Buchenwald² și Bergen-Belsen. „E revoltător, mi-a declarat șeful Gestapoului, ca un lagăr ireproșabil, cum e Buchenwald, să fie obiectul unor descrieri rușinoase. Nimeni nu m-a îndurerat mai mult decît aceste articole ale presei aliate!”.

În seara aceleiași zile de 19 aprilie, ordinul a fost revocat, așa că, a doua zi, delegații noștri au întreprins în grabă transferul norvegienilor și danezilor de la Neuengamme. Ei erau deci salvați. Ce s-a întîmplat însă cu ceilalți 20 000 deținuți? N-am fost de față în momentul evacuării lor, dar compatrioții mei mi-au relatat că ea a fost extrem de brutală. Cei care nu erau danezi ori norvegieni au fost înghesuiți în niște mărfare. Întrebat unde se duceau, comandantul lagărului a dat din umeri: *Keine Ahnung!* [Habar n-am]. Ca atîtea alte trenuri fantomă, mărfarele aveau să dispară cu încărcătura lor umană cu tot. Nimeni n-a aflat vreodată ceva despre ele³.

Prezentare și traducere,
Paul B. MARIAN

² Magazin istoric, nr. 2/1968.

³ La data cînd Bernadotte își nota impresiile, nu se știa încă nimic despre soarta acestor deținuți. Astăzi, lucrurile sînt cunoscute: ei au fost direcționați spre Landbostel, un lagăr de prizonieri de război, dar, după ce au străbătut o distanță de 737 km, au ajuns atît de epuizați, încît cei mai mulți nu au supraviețuit.

¹ Oraș situat în Saxonia inferioară (nordul R.F.G.).

Interesul pentru istorie — o problemă de masă

La 4 aprilie, poporul ungar sărbătorește cea de-a 40-a aniversare a eliberării de sub dominația fascistă, eveniment de însemnătate hotărâtoare în istoria țării, care a deschis calea unor adânci prefaceri sociale și economice, a trecerii la construirea socialismului.

De-a lungul veacurilor, poporul român și cel ungar s-au aflat alături în lupta pentru libertate, progres și o viață mai bună. Istoria a consemnat elocvente mărturii ale acțiunii celor mai buni fii ai popoarelor noastre vecine, ale forțelor lor revoluționare, care au cultivat cu grijă — chiar și în împrejurări istorice dintre cele mai dificile — prietenia româno-ungară.

În cronică relațiilor de prietenie dintre cele două popoare vecine, un factor deosebit de important și, în același timp, un fapt de neuitat, care a cimentat aceste legături, l-a constituit participarea armatei române, alături de armata sovietică, la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist. Dînd jertfe de sine din cele mai grele și manifestînd un nepieritor eroism, ostașii români au eliberat 1 237 localități, dintre care 14 orașe. Unitățile românești au purtat sau au participat la 7 operații și 81 lupte importante, au cucerit 3 masive muntoase, au forțat 4 cursuri de apă. Unul dintre cele mai impresionante episoade ale înclăștirilor de acum 40 ani l-a constituit crîncena bătălie pentru eliberarea capitalei ungare, luptă încununată de succes la 13 februarie 1945. În interiorul orașului Budapesta, bravii ostași români au izgonit inamicul din peste 1 000 clădiri, transformate în tot atîtea puncte de rezistență.

Comportarea ostașilor și ofițerilor români a lăsat urme de neșters în memoria populației. Expresie a recunoștinței față de faptele de vitejie și sacrificiile de sine ale ostașilor români stau toate cele 19 monumente și pietre funerare ridicate în R.P. Ungară, în memoria ostașilor români.

Referindu-se la participarea armatei române la eliberarea Ungariei, istoricul Csátari Daniel scria: „Poporul ungar nu va uita jertfele de sine pe care le-a dat poporul român, pentru eliberarea țării și cîștigarea independenței naționale, în lupta pentru construirea unei Ungarii socialiste”.

În zilele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București, în august 1980, acad. prof. Béla Köpeczi, secretar general adjunct al Academiei de științe a R.P. Ungare, actualmente ministrul educației și învățămîntului al R.P. Ungare, a avut amabilitatea unui scurt dialog cu revista Magazin istoric, în ciuda programului extrem de încărcat.

— Mă ocup cu precădere de istoria culturii în secolele XVII și XVIII, în Europa și în special în Ungaria. Studiile mele analizează relațiile profunde care au existat între războaiele de independență din Ungaria și istoria general-europeană, legăturile diplomatice stabilite în perioada respectivă între Ungaria și restul țărilor europene, ca și istoria ideilor vehiculate în zonă și în epocă.

Imaginile care canalizează aspirațiile colective ale unei epoci influențează nu numai mentalitatea cotidiană, ci și activitatea diplomaților. De aceea, am încercat să relev, în cercetările mele, raporturile existente între ideologii și politica externă. În domeniul mai restrîns al istoriei ideilor europene, mi-am orientat preocupările spre studiarea marilor curente filozofice și artistice din sec. XX, ca de pildă, realismul socialist, existențialismul sau ceea ce francezii numesc „le gauchisme”.

— În acest context, cum vedeți raportul între istoria națională și cea universală?

— Temele generale menționate sînt o dovadă a importanței speciale pe care o acord relațiilor național-universale. Am respins întotdeauna abordarea de tip „provincial”. În lumina intereselor stricte ale unei singure provincii, a evenimentelor istoriei naționale, întrucît eu consider că o interpretare valabilă a acestora nu este posibilă decît într-un context internațional. În acest sens, țin să menționez colocvialmente secolului XVIII în Ungaria și în Europa Centrală și Orientală — colocvii pe care le organizăm la Mátfafűred, din trei în trei ani, și la care au luat parte și colegii noștri români — în special profesorii Paul Cornea și Alexandru Dutu.

— De-a lungul anilor, revista Magazin istoric a publicat numeroase articole privind participarea armatei române la eliberarea țării vecine (nr. 11, 12/1969, 5/1975, 1-4/1980, 12/1984, 1-3/1985).

Pe de altă parte, nu ne putem limita numai la confruntarea naționalului și universalului, trebuie să luăm în considerare și criteriile evoluției pe zone și regiuni. De aceea, am primit cu deosebită bucurie includerea, în cadrul tematicii congresului de la București, a importante teme privind istoria civilizațiilor și regret că nu am putut participa, din lipsă de timp, la dezbaterile privind metodologia studiului mai ales a culturilor din Europa de Răsărit. În acest sens, consider absolut indispensabilă aplicarea metodei interdisciplinare de studiu, prin care abordarea unui domeniu se face în strînsă corelație cu celelalte discipline. Fenomenele culturale nu pot fi explicate fără aportul filozofiei, psihologiei, sociologiei, al istoriei literaturii și artelor, mai ales astăzi, cînd interesul pentru istorie a devenit o problemă de masă, extrem de actuală.

— Și pentru că ați abordat acest aspect, al dragostei marelui public pentru istorie, vă rog să ne spuneți cum vă explicați fenomenul?

— Mai mulți factori ar putea constitui explicații: Încercarea de a descoperi identitatea națională și de a înțelege, într-o perioadă relativ calmă, fenomenele care au generat marile frământări istorice din trecut. Istoricul de pretutindeni trebuie să dea răspunsuri acestor întrebări ale publicului larg, să nu se cantoneze strict în domeniul său de cercetare, considerînd a nu fi de rangul lui popularizarea istoriei. Să nu uităm că interesul pentru istorie dă viață vechilor mituri, că istoricul trebuie să combată deformările și erorile și să releve numai adevărul istoric, deoarece cunoașterea corectă a trecutului ajută la formarea conștiinței sociale și, prin aceasta, la trezirea conștiinței individuale. Cine vrea să se ridice la „nivelul speciei umane”, cum spune marile filozof marxist György Lukacs, are nevoie de o conștiință veșnic trează, iar o bună cunoaștere a mersului istoriei ajută în acest sens. În căutarea adevărului istoric, noi, istoricii unguri, sîntem gata să colaborăm cu toți colegii noștri, iar cercetările bilaterale și multilaterale întreprinse și duse pînă la capăt în cadrul cooperării internaționale demonstrează convingător viabilitatea acestei aserțiuni.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (III)

În continuarea prezentării Conferinței de la Moscova, publicăm în numărul de față o serie de documente oficiale și memorialistică din surse sovietice, americane și britanice, privind ședința a VI-a din 24 octombrie, întâlnirea Stalin-Hull din 25 octombrie, precum și prima parte a ședinței a VII-a din aceeași zi.

Ședința a șasea

24 octombrie
(orele 15.07-17.30)

La începutul ședinței, Anthony Eden a prezentat punctul de vedere și propunerile britanice cu privire la înțelegerea dintre aliații principali și cei mici din coaliția antihitleristă asupra problemelor postbelice:

Eden. Pe scurt, propunerea mea constă în următoarele: am putea cădea de acord ca nici una dintre țările noastre să nu încheie acorduri cu țările mici asupra problemelor postbelice, înainte ca acest lucru să fie discutat și convenit între noi. Eu nu doresc

să-mi exprim vetoul, dar nu aş vrea ca între noi să existe vreun fel de rivalitate.

Molotov. Deci dl. Eden nu este împotriva ca, în anumite cazuri, asemenea acorduri să fie încheiate de guvernele sovietic ori britanic cu diferite state mici în problemele postbelice. Domnia sa propune doar ca în privința unor asemenea acorduri să existe o consultare prealabilă între guvernele noastre?

Eden. Cred că da. Doresc să adoptăm, ca regulă generală, să nu încheiem acorduri asupra problemelor postbelice cu țările mici, pentru a evita sferile de influență în

Europa. Desigur, vor exista și excepții și, în cazul lor, propun să ne consultăm în prealabil între noi.

În particular, guvernul britanic formulase rezerve cu privire la Tratatul sovieto-cehoslovac, negociat între guvernul sovietic și guvernul Cehoslovaciei în exil la Londra, ceea ce a implicat vizita președintelui Cehoslovaciei, E. Beneš, la Moscova pentru semnarea tratatului¹. Ca urmare, înainte de a se discuta problema ridicată de Eden în ansamblu, a avut loc un schimb de vederi cu privire la acest tratat, în urma căruia Eden și-a retras rezervele față de tratat, deschizând drumul spre semnarea lui.

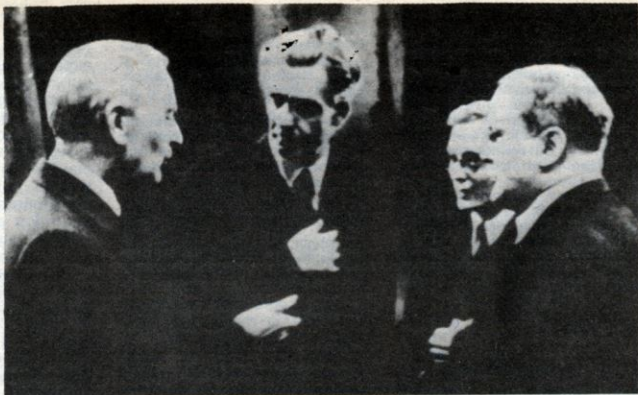
Referindu-se la propunerea de principiu a lui Eden, Molotov a spus:

¹ Harriman relatează, în memoriile sale: „Hull nu a avut o contribuție semnificativă la discuții (în această problemă) pentru că, după cum a explicat el, nu era familiarizat cu detaliile. Pe măsură ce nerăbdarea delegației americane creștea vizibil în timpul acestei discuții, esențialmente bilaterale, Eden i-a strecurat o notă lui Hull, explicându-i scopul său: „Îmi pare rău că vă rețin, dar, îndărătul acestei discuții, este o mare problemă — două tabere în Europa sau una”. Harriman avea sentimentul că ostilita-

tea britanică față de tratatul sovieto-cehoslovac era nerealistă și și-a exprimat răspicat punctul de vedere într-un schimb de note scrise cu creionul, pe care le-a schimbat cu Dunn, consilierul politic al lui Hull: „Sper că ne vom ține departe de această controversă. Nu simpatizez pe deplin cu poziția pe care dl. Eden a luat-o în ultimele luni și cred că-ăa reclamă un studiu suplimentar înainte de a ne angaja. Am sentimentul că există argumente în favoarea încheierii, de către sovietici, a unui

tratat cu Cehoslovacia, ca un model al tipului de relații pe care ei speră să-l aibă cu polonezii și cu alte state est-europene”.

Dunn și-a mizgălit acordul pe aceeași bucată de hirtie: „Trebuie să spun că fără a avea multe informații cu privire la poziția britanică, nu sînt în stare să înțeleg ce obiectiv ar putea fi ca sovieticii și cehii să negocieze deschis și sincer. Mai ales că sovieticii au exprimat dintotdeauna suspiciuni cu privire la un posibil cordon sanitar”.

Într-o
pauză
a conferinței

Molotov. Guvernul sovietic nu-și poate da acordul la această propunere a guvernului britanic. Guvernul sovietic consideră că tratatul de alianță anglo-sovietic din 26 mai 1942 nu conține condiția prin care părțile contractante nu trebuie să încheie acorduri cu alte țări aliate asupra problemelor postbelice². Cu acest punct de vedere a fost de acord și guvernul Marii Britanii, care a și înștiințat, în acest sens, guvernul sovietic, în Memorandumul înmănat la Moscova, la 23 august 1943.

Întrucât aceasta răspunde dorințelor guvernului britanic, guvernul sovietic este gata să încheie un acord cu guvernul Regatului Unit, referitor la obligația ambelor părți de a nu încheia cu guvernele statelor europene

aliat, în lupta comună împotriva Germaniei hitleriste, nici un fel de acorduri ori tratate asupra problemelor postbelice, fără consultare ori acord prealabil.

Totodată, guvernul sovietic consideră că, în scopul menținerii păcii și a rezistenței față de o agresiune, este dreptul ambelor state, atât al Uniunii Sovietice cât și al Regatului Unit, să încheie acorduri asupra problemelor postbelice cu statele aliate vecine, fără a condiționa acest lucru de consultări și înțelegeri între ele, deoarece un asemenea gen de acord se referă la problemele securității nemijlocite a granițelor lor și ale statelor vecine respective, ca de exemplu U.R.S.S. și Cehoslovacia.

Consider că comisia pe

care o vom alege pentru a analiza propunerea domnului Eden și propunerea mea va reuși să se documenteze mai amănunțit asupra acestei probleme și să elaboreze o propunere acceptabilă.

Eden. De acord.

S-a stabilit apoi comisia care va examina propunerile britanică și sovietică³.

A fost apoi numită o comisie restrinsă care să examineze punctul privind politica aliaților față de Iran.

S-a trecut la examinarea punctelor formulate astfel de către Marea Britanie, Inițiativa dezbaterii acestor puncte: viitorul Poloniei, al țărilor dunărene și balcanice, inclusiv chestiunea unei confederații⁴, precum și răspunderea comună pentru Europa, în contrast cu crearea unor zone separate de responsabilitate.

Eden și-a prezentat pe scurt principală propunere, care nu se

² Clauzele tratatului încheiat la Londra prevedeau ajutorul și sprijinul reciproc de orice natură între părți și angajamentul reciproc de a nu duce tratative ori de a încheia pace separată cu inamicul comun. De asemenea, erau cuprinse o serie de clauze care prevedeau obligațiile postbelice ale celor două state pentru asigurarea păcii și preîntâmpinarea unei eventuale noi agresiuni din partea Germaniei. Cele două state se angajau ca după război să nu participe la coaliții ostile unuia dintre ele.

³ În protocolul secret al conferinței se menționează numai că în această problemă a avut loc un schimb de vederi și că s-a luat cunoștință de declarația lui Eden că nu există obiecții față de tratatul sovieto-cehoslovac.

⁴ Proiectele privind crearea unor confederații cu caracter regional, care să includă unele state mici și mijlocii europene, au apărut încă în perioada dintre cele două războaie mondiale și au constituit, în principal, o expresie a preocupărilor generate de politica echilibrului de putere și

sferelor de influențe, adaptată la condițiile create după victoria puterilor Antantei în primul război mondial.

Ele au avut în vedere mai ales statele din Europa Centrală și de Sud-Est, argumentul principal public invocat în sprijinul unor asemenea proiecte (care veneau în contradicție cu interesele istorice majore ale statelor naționale și națiunilor din Europa Centrală și de Sud-Est) fiind „vacuumul de putere” creat în Europa prin dispariția Imperiului austro-ungar și slăbiciunea economică, politica

referea direct la vreuna din țările menționate, ci la o problemă de principiu, și anume la aceea pe care ministrul de externe britanic o numea „a unității europene, în care sînt interesate statele noastre”. În această privință, încă înainte de începerea conferinței, guvernul britanic predase spre examinare guvernelor sovietic și american un proiect de declarație⁵.

Molotov a încercat, înainte de a se pronunța, să asculte partea americană. Hull însă a declarat: „Vorbind sincer, nu am avut posibilitatea să studiez în detaliu acest proiect. Îmi mai trebuie timp pentru a-mi formula o părere asupra problemei”.

Ca urmare, discuția de fond a fost aminată⁶.

Din convorbirea lui I.V. Stalin cu Cordell Hull, din 25 octombrie

Nu există o minută oficială a convorbirii nici în documentele publicate de sovietici și nici în

cele publicate de americani. Redăm cîteva momente ale acestor întrevederi — care a durat o oră —, după memoriile lui Hull și după însemnările lui Berejkov, care a servit ca interpret al lui Stalin.

Conversația s-a concentrat, cu excepția unor note cu caracter personal (experiența celor doi interlocutori în cultivarea griului, în modul de construcție a plutelor pe riurile de munte etc.), asupra locului întîlnirii la nivel înalt. Hull a înmînat un mesaj al lui Roosevelt, în care acesta explica obligațiile de ordin constituțional ce-l împiedicau să se deplaseze la Teheran⁷.

„Dupa ce a citit traducerea rusească [a mesajului], scrie Hull, Stalin a predat-o lui Molotov, cu observația că va trebui să reflecteze asupra documentului și să se consulte cu colegii săi. Comisarul pentru externe, după ce l-a citit atent, a spus că erau în curs operații militare importante și că absolut toate

virturile civile și militare ale guvernului sovietic opinau că Stalin nu poate lipsi nici o clipă și că eventual el s-ar putea deplasa numai într-un loc de unde puteau fi stabilite linii de comunicații directe, zilnice și sigure. Stalin a sugerat apoi că, poate, cel mai bine ar fi să se amîne întîlnirea pînă la primăvară, cînd Fairbanks, în Alaska, ar fi un loc potrivit...

Dacă așteptăm pînă la sfîrșitul războiului — a spus Hull — ca să punem baza unui program internațional post-belic, popoarele din toate țările democratice se vor îndrepta în direcții diferite, sub influențele contradictorii a tot felul de elemente, grupuri, organizații și chiar persoane individuale. Ca urmare, nimic nu va fi mai greu în această fază tirzie, cel puțin pentru o țară ca a mea, decît să elaboreze și să înfăptuiască un

și militară a statelor naționale, aprite sau a cîtor unitate națională-statală a fost desăvîrșită prin destrămarea inexorabilă a acestui imperiu.

În ultimă instanță, aceste proiecte constituiau, pentru principalele puteri care le promovau în această perioadă, o pirghie pentru menținerea și consolidarea influenței lor în sud-estul Europei.

Încă de la începutul celui de-al doilea război mondial, Marea Britanie — și, în mod special, premierul Winston Churchill — s-a afirmat ca o promotoare a ideii federalizării țărilor mici și mijlocii din Europa, devenind din ce în ce mai activă, pe măsură ce evoluția operațiilor militare aducea pe primul plan problemele reconstrucției politice postbelice a Europei.

Motivele invocate și telurile mai mult sau mai puțin măturisite erau aceleași cu cele care inspiraseră proiectele similare din perioada interbelică. Astfel se susținea că vacuumul creat de dispariția Imperiului austro-ungar a fost una din cauzele celui de-al doilea război mondial și că, pentru a evita repetarea acestei experiențe după dispariția prezizibilă a Germaniei ca mare putere, se impune ca statele mici și mijlocii din Europa să se grupeze în mai multe federații, pentru a putea crea entități statale viabile din punct de vedere economic și politic.

Ideile britanice în materie au evoluat de la creșterea a trei confederații în nordul Europei, în Europa Centrală și în Balcani, coordonate de un Consiliu european, pînă la Statele Unite ale Europei.

Unele cecuri politice burgheze din țările direct vizate, promovind interese de clasă proprii, au sprijinit asemenea proiecte. Guvernul polonez în exil la Londra a elaborat proiectul

unei confederații cuprinzînd Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia, care ar constitui „o forță puternică, capabilă să reziste alt Germaniei cît și Rusiei”.

Iuliu Maniu a fost de acord cu sugestiile poloneze, sugerînd chiar reactualizarea și adoptarea „planului Tardieu, al cărui inspirator se considera. „Scopul era că, sacrificîndu-se o parte a suveranității României, să se asigure perpetuarea orînduirii burgheze. De asemenea, o confederație sub egida Marii Britanii era privită ca o modalitate de a se realiza un mare tampon între U.R.S.S. și Germania” (Eugen Preda, *Săritura de piscă*, Ed. militară, 1976, p. 143).

Ideile britanice au fost prezentate, sub o formă sau alta, și discutate cu S.U.A. și U.R.S.S. încă înaintea Conferinței ministrilor de externe de la Moscova. Reacțiile S.U.A., ale căror țeluri globale începeau să se contureze, au fost rezervate. Încă din prima sa întvedere cu Eden, din decembrie 1941, Stalin a exprimat, la rândul lui, opoziția U.R.S.S. față de crearea unor federații de state la granițele sale. În aceste condiții, Marea Britanie și-a prezentat totuși ideile la Conferința de la Moscova într-o formă mai generală și mai atenuată.

⁵ Partea operativă a proiectului britanic prevedea că cele trei guverne declară:

„1. că ele reafirmă faptul că fiecare popor este liber să-și aleagă forma de guvernămînt și modul de viață, cu condiția să respecte în egală măsură drepturile altor popoare;

2. că, prin urmare, toate statele sînt libere să se unească cu alte state, în scopul îmbunătățirii bunăstării lor comune, pe calea creării unor instituții

pe o bază mai largă decît cea pe care fiecare dintre ele în parte poate întreprinde asemenea instituții, cu condiția că asemenea asociații nu vor fi îndreptate împotriva bunăstării sau stabilității oricăror altor state și că ele vor fi aprobate de o organizație internațională universală, ce poate fi creată în conformitate cu punctul 4 al Declarației celor patru puteri, adoptată la... în ziua de... (referire la Declarația cu privire la securitatea generală).

3. că în conformitate cu considerentele expuse mai sus la punctul 2, ele consideră de datoria lor și sînt interesate să sprijine, în măsura în care dispun de împuterniciri în acest scop, alte state europene să creeze orice fel de asociații care urmăresc sporirea bunăstării generale și înflorirea întregului continent;

4. că, în ceea ce le privește, ele nu vor tinde spre crearea unor zone separate de răspundere în Europa și nu vor recunoaște crearea unor asemenea zone de către alte state; mai degrabă, ele reconfirmă interesul lor comun în bunăstarea Europei, în ansamblu”.

⁶ Încă o dată, Hull manifesta o rezervă accentuată de a se angaja în probleme europene concrete. Harriman explică aceasta, cum am văzut, prin preocuparea prioritărilor a secretarului de stat față de realizarea unei înțelegeri cu privire la organizarea relațiilor internaționale în perioada următoare războiului, înțelegere „care, odată convenită, urma să rezolve, în opinia sa, și problemele concrete regionale și bilaterale. Pentru Hull, spunea Harriman, aceste probleme reprezentau „fleacuri”.

Dar, după date recente, există și o altă explicație. Cunoscutul ziarist C.L. Sulzberger, într-o carte apărută în

program corespunzător postbelic și să strângă și să unească în jurul acestui program toate forțele principale. De aceea, este deosebit de important să fim conștienți de caracterul dezastruos al politicii de a amîna totul, pînă cînd se va ajunge la o decizie militară. Dacă o oficialitate din țara mea ar anunța acum că nu este de acord să fie formulate bazele politicii postbelice decît după terminarea războiului, ea ar fi doborîită de la putere peste noapte... Prin acestea, noi nu înțelegem că (întîlnirea la nivel înalt) ar trebui să aibă prioritate asupra conducerii corespunzătoare a operațiilor de război... Am spus că sintem gata să trimitem la Basra tehnicieni calificați, care să aibă grijă de aspectele practice, în special de liniile de comunicații.

Stalin a replicat că sînt în curs de desfășurare, în Uni-

nea Sovietică, importante operații militare, campania sovietică de vară arînd a fi continuată fără întrerupere, transformîndu-se în campanie de iarnă. El a spus că, din punct de vedere militar, se crease o ocazie care se putea ivi o dată la cincizeci de ani: aceea de a provoca o înfrîngere decisivă armatei germane care, în acel moment, dispunea de foarte puține rezerve, în timp ce armata sovietică beneficia de forțe ample, suficiente pentru un an de operații. El a adăugat că, evident, Uniunea Sovietică nu putea lupta cu Germania la fiecare zece ani. De aceea, este imposibil să admitem orice fel de interferențe cu planurile menite să profite de această ocazie...

I-am răspuns că sînt întru totul de acord cu el cu privire la situația militară dar că am sentimentul că este posibil

ca, din punctul de vedere sovietic, să se asigure o linie de comunicație între Basra și Moscova, la fel de bună ca și cea dintre Teheran și Moscova, astfel încît conducerea de către el a operațiilor militare să nu fie afectată. Am spus că îndrăznesc să afirm, pe baza informațiilor pe care le am, că toate guvernele și popoarele națiunilor aliate așteaptă această întîlnire cu cele mai arzătoare speranțe, ca o pildă a strînsei colaborări dintre Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite. Am adăugat că, dacă în completarea informațiilor cu privire la înțelegerile eventuale la care vom ajunge la această conferință (de la Moscova), am putea menționa și dorința celor trei șefi de guverne de a se întîlni la o dată rezonabilă, aceste două vești ar entuziasma popoarele Națiunilor Unite și, în

1982, la New York (*Such a peace: The Roots and the Ashes of Yalta*), scrie: „O persoană care a fost prezentă la discuții (Roosevelt-Churchill, Casablanca, ianuarie 1943) m-a asigurat că ei au ajuns la o înțelegere necrisă, deosebit de secretă. Dacă Churchill accepta principalul concept „capitalării necondiționate”, Roosevelt va permite britanicilor să joace, pe timpul războiului, rolul conducător în hotărîrile diplomatice și, dacă dorește, și în cele militare din răsăritul Europei și din răsăritul Mediteranei”.

7 Necesitatea și însemnătatea unei întîlniri a conducătorilor celor trei principale puteri ale coaliției antihitliste au fost recunoscute, în principiu, încă din anul 1942, în corespondența dintre Roosevelt, Stalin și Churchill. La începutul toamnei anului 1943, a fost convenită convocarea conferinței ministrilor de externe ai celor trei puteri la sfîrșitul lui octombrie la Moscova și s-a căzut de acord ca întîlnirea la nivel înalt să aibă loc în același an, între 15 noiembrie și 15 decembrie.

Nu s-a putut realiza însă un acord cu privire la locul acestei întîlniri. Stalin a insistat constant că nu se poate deplasa departe de teritoriul sovietic, deoarece obligațiile sale de comandant suprem îl obligă să rămîna în contact permanent cu Marele cartier general al trupelor sovietice. În aceste condiții, după ce a sugerat cîteva localități pe teritoriul sovietic (Murmansk sau Astrahan), Stalin a acceptat în cele din urmă să se deplaseze în afara hotarelor U.R.S.S., dar nu mai departe de Teheran, singurul loc din străintătate unde, după aprecierea comandamentului sovietic, se puteau asigura legături permanente cu Marele cartier general sovietic.

Subliniind seriozitatea rațiunilor care au determinat poziția lui Stalin, Berekov adaugă, în memoriile sale: „Aici, desigur, au jucat un rol și relațiile tradiționale de prietenie dintre Uniunea Sovietică și Iran, relații stabilite imediat după Revoluția din Octombrie, la inițiativa lui V.I. Lenin... Guvernul sovietic a propus organizarea întîlnirii la Teheran luînd în considerare că acolo se aflau și trupe sovietice, dislocate în Iran în conformitate cu tratatul din 1921, cu scopul de a pune capăt activității de subminare, spionaj și diversiune a agenților germane în Iran.

În sudul Iranului, fuseseră dislocate trupe britanice pentru asigurarea furniturilor anglo-americane transportate prin Golful Persic pentru Uniunea Sovietică. Paza participanților la Conferința de la Teheran era asigurată, în principal, de forțele unităților militare și organelor de securitate sovietice”.

Churchill, deși ar fi preferat ca loc de întîlnire Karthum (Sudan) sau insula Cipru, a acceptat Teheranul.

Roosevelt însă a arătat că nu se poate deplasa prea departe de Washington, din cauza prevederilor constituționale care dau președintelui un termen de numai 10 zile în care poate semna legile adoptate de Congres sau poate opune vetoul său în cazul în care consideră legea cu totul inacceptabilă. (Vetoul poate fi răsturnat numai printr-o majoritate de două treimi, a ambelor Camere). În cazul în care legea nu este semnată sau nu i se opune un veto prezidențial în termen de zece zile, ea intră în vigoare chiar și fără semnătura președintelui.

Roosevelt a arătat că din cauza condițiilor meteorologice caracteristice regiunii Teheranului și a munților din apropierea sa, zborurile către și din Teheran sînt adesea întrerupte

pentru mai multe zile și ca atare el nu își poate asuma riscul de a rămîne fără un curier aerian zilnic cu S.U.A. El a precizat că nu se poate deplasa dincolo de Golful Persic, sugerînd, ca ultimă propunere, Basra, în Irak, propunere care a fost transmisă prin secretarul de stat Hull în timpul Conferinței de la Moscova.

Stalin s-a menținut însă ferm pe poziția că nu se poate deplasa personal mai departe de Teheran și că, dacă Roosevelt nu poate veni în capitala Iranului, el va trimite pe V.M. Molotov, primul său locțiitor, ca reprezentant personal la întîlnirea cu Roosevelt și Churchill.

În aceste condiții, Roosevelt, care inițiasse de fapt proiectul unei întîlniri cu Stalin, pe care o considera crucială pentru încheierea cu succes a războiului și organizarea postbelică a cooperării internaționale, și-a schimbat, scurt timp după Conferința de la Moscova, poziția. Harriman scrie în această privință: „Împasul nu a fost depășit decît la 7 noiembrie, după plecarea lui Hull, cînd Harriman i-a telegrafiat lui Roosevelt, subliniind importanța supremă a unei întîlniri cit mai apropiate cu Stalin, chiar dacă aceasta ar însemna deplasarea la Teheran. Ambasadorul și-a luat măsura de precauție de a cere [generalilor] Deane și Vanderberg să cerceteze capriciile vremii la Teheran și a descoperit că erau mult exagerate...”

În ziua următoare, Roosevelt i-a trimis un mesaj optimist lui Stalin:

„Veți fi bucuroși să aflați că am găsit o metodă prin care, de îndată ce sînt informat că o lege care reclamă vetoul meu a fost adoptată de Congres, voi putea zbura la Tunis pentru a o primi și apoi mă voi întoarce la conferință”.

aceeași măsură, i-ar demoraliza pe inamicii lor.

Stalin a remarcat că, în principiu, el nu este împotriva întâlnirii... El a subliniat că, în ceea ce îl privește, nu este vorba nici de încăpăținare și nici de o problemă de prestigiu, dar că este incapabil să înțeleagă de ce o întîrziere de două zile în transmiterea unor documente de stat trebuie să devină o chestiune atît de vitală, în timp ce (nu se înțelege că) un pas greșit în operațiile militare nu este o eroare gramaticală, care poate fi ulterior corectată, ci că el poate costa zeci de mii de vieți omenești.

Stalin a adăugat că nu era deloc preocupat de securitatea sa (la Basra). El a făcut această comunicare după ce ambasadorul Harriman a spus că (la Basra) șefii de stat pot locui fiecare în tabăra sa proprie, de pe colinele din spatele orașului, păzite de trupe proprii, astfel fiind asigurate o izolare și o securitate deplină. Deoarece ora de începere a conferinței se apropia, l-am informat pe Stalin că, fiind un elev al lui Molotov, a venit timpul să intru în clasă. Mareșalul a zîmbit și ne-a urat noroc⁸.

Sedinta a șaptea 25 octombrie (orele 16.12-18.54)

S-a trecut la examinarea problemelor privind atitudinea față de Germania și alte țări inamice, pe baza unor documente prezentate de guvernele american și britanic.

Documentul american era compus din trei părți. Prima parte cuprindea principiile generale ale capitulării necondiționate a Germaniei, a doua parte se referea la perioada armistițiului și prevedea ocuparea teritoriului german de contingente ale

armatelor celor trei puteri, cu scopul de a urmări îndeplinirea condițiilor de capitulare. Se avea în vedere ca, în perioada armistițiului, să fie dizolvat Partidul național socialist, să fie înlăturată dezarmarea Germaniei „cu scopul făuririi bazelor unui sistem de securitate generală”; se făcea recomandarea de a adopta principiul că „Germania este obligată să asigure despăgubirea pentru pagubele materiale pe care forțele ei armate le-au provocat U.R.S.S. și celorlalte țări aliate și ocupate”, scop în care urma să se creeze o comisie pentru reparațiile germane. În a treia parte a documentului, se prezenta punctul de vedere american asupra viitorului statut politic al Germaniei. Se considera că trebuie descentralizată structura politică a Germaniei, printre altele și prin încurajarea tendințelor care ar putea apărea în însuși interiorul Germaniei „în favoarea micșorării influenței prusace asupra Reichului”.

Documentul britanic, prezentat în cadrul acestui punct și care fusese predat guvernelor sovietic și american încă de la 1 iulie, nu se referea direct la Germania, ci avea un caracter mai general, intitulându-se „Sugestii cu privire la principiile călăuzitoare pentru încheierea ostilităților cu țările europene membre ale Axei”. Punctul principal al acestor propuneri era crearea unei Comisi interaliate de armistiț, pentru fiecare din țările Axei.

Documentul britanic cuprindea și propuneri pentru crearea unei Comisi consultative europene. El fusese trimis deja Comisiei de redactare, pentru a servi ca bază de lucru la formularea hotărîrilor conferinței, cu privire la mecanismele de abordare a problemelor care reclamă cooperare curentă și strînsă. Dezbaterile s-au concentrat asupra documentului american.

Înainte de începerea propriu-zisă a discuțiilor, Molotov a întrerupt dezbaterile, cerînd permisiunea să facă „o scurtă comunicare în afara ordinii de zi”.

Molotov. Tocmai s-a primit știrea plăcută că trupele noastre au eliberat azi Dne-

propetrovsk și Dneprodzerjinsk (Aplauze).

S-a exprimat un acord general de principiu cu documentul american.

Discuțiile cele mai ample le-a stîrnit chestiunea împărțirii Germaniei.

Eden. Guvernul britanic preferă o Germania divizată și va încuraja orice tendință separatistă, dar părerile sînt împărțite în cadrul guvernului britanic cu privire la oportunitatea utilizării, în acest scop, a unor mijloace coercitive.

Hull. În sferele înalte din S.U.A., există o înclinație generală în favoarea divizării, dar pe măsură ce discuțiile avansau, s-a manifestat o dispoziție crescîndă pentru a adopta o poziție de așteptare și a explora mai complet această problemă.

Eden. Insistă să cunoască punctul de vedere sovietic.

⁸ Harriman își amintește că Hull „a părăsit Kremlinul, convins că Stalin tergiversează”. Harriman nu era de acord. Într-un memorandum, pe care l-a scris în aceeași zi, el a observat: „secretarul (Hull) a făcut o prezentare splendidă din punctul său de vedere, dar nu a evidențiat, după părerea mea, importanța înțînirii [la nivelul cel mai înalt] pentru efortul de război, ea fiind esențială pentru inițierea

unora dintre planurile noastre strategice... Am încercat să completez aceste omisiuni în convorbirea mea cu Molotov, puțin mai tîrziu, în aceeași după-amiază. În ce mă privește, sînt convins că Stalin vrea să-l înțeleagă pe președinte, dar conducerea războiului apare supremă în mintea sa și, în orice anumită măsură, este influențat de cererile insistente ale colegilor săi de a rămîne într-un contact intim”.

⁹ Hull relatează în memoriile sale că, potrivit obiceiului său, înainte de a prezenta oficial în ședință planul propunerilor sale privind Germania, el a predat neoficial aceste propuneri colegilor săi sovietici și britanici. Într-un moment cînd eram singuri cu Molotov, am scos documentul din buzunar și i-l am dat, spunîndu-i: „Nu este o propunere oficială a S.U.A., ci mai curînd o indicație cu privire la

Moscova: Pressa Agence

Armatele sovietice în plină ofensivă pentru eliberarea oraşului Dnepropetrovsk, realizată în zilele când la Moscova se desfăşurau convorbirile miniştrilor afacerilor externe din cele trei ţări

Molotov. Trebuie să declar că guvernul sovietic a rămas puţin în urmă în studiarea acestei probleme. Aceasta se explică, desigur, prin faptul că, în perioada actuală, conducătorii noştri sînt ocupaţi mai mult cu probleme militare.

Observ că cineasta de a fi prezentat propunerii concrete privind Germania aparţine S.U.A. şi domnului Hull... Atitudinea noastră faţă de acest proiect este pozitivă şi considerăm că programul pe care l-a expus domnul Hull în documentul pe care l-am primit reflectă aspectele principale foarte corect... Acest program reprezintă mai degrabă un minimum, şi nu un maximum.

Înţeleg perfect întrebarea

domnului Eden... Cred că asupra acestor chestiuni, guvernele noastre trebuie să reflecteze.

Voi vorbi acum despre părerile care există în Uniunea Sovietică în acest sens. Trebuie să declar sincer că la noi există oameni care consideră necesar să mergem mai departe de ceea ce a propus dl. Hull, în proiectul său. Ei vor socoti insuficiente propunerile cuprinse în acest proiect. Nu am nici o îndoială că în opinia publică din Uniunea Sovietică, grupul care se pronunţă pentru dezmembrarea Germaniei prin rezolvarea acestei probleme la nivel înalt de către aliaţi are un cuvînt greu de spus. Guvernul sovietic manifestă o atitudine foarte atentă faţă de

aceste stări de spirit. El a studiat şi va studia problema atît din punctul de vedere al opiniei noastre publice şi al opiniei publice a aliaţilor, cît şi din cel al utilităţii politice a rezolvării acestei probleme, într-un sens sau altul. În momentul de faţă, nu pot afirma dacă guvernul sovietic a ajuns la o anumită părere. Problema se află încă în studiu. Sper că conferinţa noastră îşi va aduce o mare contribuţie la studiarea ei şi la pregătirea unor concluzii finale corespunzătoare ale guvernelor noastre, deci şi a guvernului sovietic. Deocamdată, pot afirma un singur lucru, şi anume că nu considerăm excluse asemenea măsuri.

Eden. Am ascultat cu mare interes părerea domnului Molotov, care, din cîte mi se pare, coincide cu părerea noastră.

Independenţă însă de faptul că poziţiile participanţilor cu privire la împărţirea Germaniei nu erau încă pe deplin cristalizate, s-a manifestat un acord general cu privire la anularea Anschlussului (restabilirea independenţei Austriei) şi la separarea Prusiei orientale de Germania. Molotov a spus că nu pot exista două opinii cu privire la necesitatea de a forţa Germania să restituie cuciririle sale.

S-a hotărît ca documentul american cu privire la Germania să fie transmis Comisiei consultative europene, care urma să aibă sediul la Londra. Apoi s-a discutat ca proiectul britanic cu privire la restabilirea independenţei Austriei să fie predat, pentru definitivare, comisiei de redactare.

Introducere şi
prezentare ştiinţifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

modul nostru de gîndire. După ce discutăm între noi, dacă doriţi, putem vorbi cu Eden şi să vedem ce gîndeste şi el. Pot să o prezint ca propunerea mea sau puteţi s-o prezentaţi ca propunerea dv.... În ziua următoare, Molotov a venit, cu o faţă radioasă: «I-am arătat lui Stalin (propunerile S.U.A. privind Germania) — a spus el în esenţă — şi este entuziasmat. Exprimă gîndurile Rusiei despre Germania, ca şi cum le-am fi expri-

mat noi. Am avut aceste idei, dar nu am fost în stare să le exprimăm. Sfîlin ar dori să prezinte aceasta ca o propunere rusească». Am fost de acord».

Relatînd acelaşi episod, Berejkov formulează astfel răspunsul lui Molotov: «Am arătat hîrtia dumneavoastră premierului Stalin şi el, în principiu, are o atitudine pozitivă faţă de ea. Esenţa ei reflectă ideile sovietice referitoare la atitudinea faţă de Germania,

după victorie. De aceea sîntem de acord să sprijinim aceste idei, ca o bază pentru continuarea lucrului la un document corespunzător». Şi Berejkov adaugă: «Documentul conţinea şi teze pe care guvernul sovietic nu le împărtaşea. În particular, printre acestea era şi planul de dezmembrare a Germaniei. El a fost supus discuţiei, dar partea sovietică l-a abordat cu racea, subliniind că problema în discuţie reclama un studiu special».

ITINERAR PRIN VETRE VOIEVODALE

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

O hartă murală — scria în 1910 un apreciat geograf și istoric, Raymund Netzhamer —, lucrată cu precizie matematică și executată cu afia măiestrie artistică, încât să pară mai degrabă un peisaj decât un desen geometric, ar fi pentru România de un folos incalculabil... Căci unde mai găsim o țară al cărei teren să prezinte contraste mai ispititoare și variațiuni mai bogate decât în România?... Mai întâi Carpații — o linie frumos arcuită. La mijloc, podișul Transilvaniei ocultat de munți, din care podiș unele riuri ies străbătând zidul stincilor și coboară pe calea cea mai scurtă spre Dunăre.

Nu era pentru prima dată că Transilvania era comparată cu o imensă cetate naturală la adăpostul zidurilor stincoase ale Carpaților, în masivele cărora văile principalelor riuri — Someșul, Crișurile, Mureșul — deschideau adevărate bastioane. O constatarea de-a lungul secolelor numeroși străini călători, neguțători sau oșteni, dar și cărturari — istorici ori geografi — năzindu să lărgescă orizontul cunoașterii umane. Înaintea tuturor o constatarea, firește, strămoșii românilor, care văzuseră — ca și urmașii lor autohtoni — în aceste adăposturi naturale principalul reazem în înverșunata și îndelungată rezistență opusă diverșilor invadatori. Despre strămoșii noștri daci cărturarii antici spuneau că trăiau nedespărțiți de munți (daci montibus inhaerent). Iar mai târziu, nu întâmplător formațiunile politice amintite în cronici încă de la sfârșitul secolului IX — ducatele și voievodatele — sînt situate pe văile marilor riuri: pe Crișuri, voievodatul lui Menumorut; la confluența celor două Someșuri, ducatul lui Gelu Românul; pe valea mijlocie a Someșului, voievodatul Albei și, mai spre vărsarea marelui riu, voievodatul bănățean al lui Glad și Ah-tum. Munții și codrii seculari — numele principatului Transilvania însemnînd „țara de dincolo de păduri” — i-au înfrățit pe români cu natura din cele mai vechi timpuri. „Transilvania — scria la jumătatea sec. XVI umanistul Anton Verancsis — ...are păduri umbroase, pline de farmec și este udată de riuri nesecate și în tot locul se ivesc dealuri însoțite”. Astfel trebuie să se fi înfățișat pămîntul acesteia și cu veacuri în urmă, atrăgînd cu farmecul și bogăția lui neamurile, migratoare. Autohtonii înțelegeau însă să se apere bogățiile și frumusețile dăruite de na-

tură, și cronicile vremii — *Gesta hungarorum*, aparținînd notarului anonim al regelui Bela, Cronica pictată de la Viena și *Povest vremennih let* — evocă dîrzenia cu care voievodatele românești s-au opus oștilor conduse de Arpad, Tuhutum, Canadinus și alte căpetenii dornice să supună pămîntul transilvan. Ecoul peste veacuri al acestor lupte dîrze este păstrat și de vestigii istorice, între care pînă în zilele noastre dăinuie cîteva din cetățile de pămînt cu puternice valuri de apărare, fortificații specifice strămoșilor noștri¹.

Pentru călătorul care poposește la Oradea sau pentru turistul aflat într-una din frumoasele stațiuni termale de la Felix ori 1 Mai, o excursie la Biharia, fosta reședință a voievodatului lui Menumorut, se anunță printre cele mai atractive. Situată la 13 km nord de Oradea, în bazinul Crișului Repede, pe drumul național 19, localitatea păstrează urmele fortificației de pămînt Castrum-Byhor (Bellard) ce a existat aici în sec. IX-X, alături de care arheologii au evidențiat alte vestigii arheologice datînd din sec. V-VI și IX-XIII. Localitatea este astăzi o așezare satească, dar cu secole în urmă avea statut orașenesc, fiind menționată sub denumirea de „civitas Bihor” („Der stat Byhor”) încă din sec. XI (mențiuni din anii 1068, 1074, 1075). Neîndoind, situația aparte a Bihariei se datora cetății (castrului) existente aici și mai ales fostei ei calități de reședință a voievodatului lui Menumorut, demonstrînd așadar dezvoltarea acestei formațiuni politice românești în cuprinsul căreia existau fortificații și așezări cu caracteristici urbane. În 1520, Bihariei i s-a conferit statutul de tîrg (oppidum Byhar), ceea ce denotă importanța ei, chiar dacă din punct de vedere economic era întrecută tot mai mult de Oradea, menționată și ea înția oară în 1075.

La jumătatea veacului XVII, Biharia era încă un important loc de popas. Călătorind prin raiaua organizată pe cuprinsul Crișanei după căderea sa în stăpînire otomană, călătorul Evlia Celebi nota, între altele, că așezarea „are o climă dulce, din care pricină bărbații și femeile de aici sînt de o frumusețe ce nu se poate întîlni în nici un alt

¹⁻² Magazin istoric, nr. 9/1978; 2/1979.

ținut. Toate femeile sînt frumoase, grațioase și modeste, astfel că femeile și fetele sînt plăcute și atrăgătoare. Cînd încep să grăiască pronunță cuvinte alese".

Dincolo de culmile Carpaților Apuseni, cu spectaculoasele lor fenomene carstice — peștera Mezlad, ghețarii subterani de la Scărișoara și Focul viu, cunoscute din cele mai vechi timpuri de români — se întindea „Țara Silvaniei”, voievodatul lui Gelu „quidam Blacus” (adică Românilor) cum precizează Cronica notarului anonim. Aceeași scriere ne relatează și opoziția înverșunată pe care „ducele românilor” a făcut-o oștirii invadatoare a ungarilor, însuși Gelu căzînd în luptă. Ca și voievodatul lui Menumorut, cel de pe valea Someșului, condus de Gelu, dispunea de așezări întărite, dintre care cea mai puternică era Dăbica, menționată și ea ca oraș (urbs Doboko) în anul 1068. Situația se datora impunătoarei cetăți de pămînt, ale cărei vestigii mai pot fi văzute și astăzi.

Dăbica sau, poate, Gilăul (situat la confluența Someșului Cald cu cel Rece) — unde poate fi admirat castelul construit pe locul vechii fortificații, în 1439, și reconstruit în 1877 — vor fi constituit reședința sau reședințele aceluia Gelu atît de patetic evocat de Coșbuc în poemul Moartea lui Gelu.

Coborînd spre sud ajungem în una din cele mai renumite vetre de istorie românească — Alba Iulia — vechiul Apulum din vremea romanilor, apoi reședința principilor Transilvaniei, orașul celor două uniri (din 1600, sub sceptrul lui Mihai Viteazul și Unirea cea Mare din 1918). Cercetările arheologice efectuate aici în ultimii ani au adus noi clarificări importante privind trecutul acestui oraș încărcat de istorie, atestînd că Alba Iulia a fost și reședința a unui întins voievodat situat pe cursul mijlociu al Mureșului. Marea necropolă identificată pe cale arheologică¹ — dovadă a unei întinse locuiri în secolele VII-X —, cetatea de piatră la adăpostul căreia trăiau căpetenia și locuitorii în vremurile de restriște completează astfel tabloul unuia din orașele cele mai bogate în vestigii istorice și turistice.

Mergînd apoi pe Mureș, dincolo de Poarta de Fier a Transilvaniei, se întindea bogatul voievodat bănățean al lui Glad și, mai apoi, după cîteva generații, al lui Ahtum. Reședința acestui voievodat era Urbs Morisena, cum era definită la începutul sec. XI.

O serie de vestigii istorice din județele Timiș și Arad evocă involburata istorie a voievodatului românesc de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre: la Vladimirescu-Arad a fost descoperită o cetate de pămînt, aidoma celor specific românești întîlnite pe tot cuprinsul țării; pe insula Mureșu-

Ctitorie de lemn din Filda de Sus, județul Sălaj

lui, unde se află această fortificație a fost identificat, tot de către arheologi, și un debarcader, asemănător celor la care vor fi acostat acum o mie de ani ambarcațiunile încărcate cu sare, din înfloritorul comerț menționat în Legenda Sancti Gerardi, scriere hagiografică cuprinzînd numeroase informații privind realitățile sociale, economice și politice din voievodatul românesc al Banatului.

Locurile descrise mai sus reprezintă o invitație la o călătorie prin istorie pentru cunoașterea vetrelor noastre voievodale din Transilvania și Banat, ale vechilor formațiuni politice românești din această parte a țării, existente în urmă cu peste un mileniu.

Apelînd la serviciile oferite de oficiile județene de turism (cu deosebire cele din județele Bihor, Cluj, Arad, Alba și Timiș), pentru cunoașterea locurilor în care au flințat vechile formațiuni politice românești, călătoria noastră prin vreme are darul să redescopere, alături de un bogat și fascinant trecut istoric, valențe turistice de o deosebită frumusețe și atractivitate.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1981.

APRILIE
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

• Aseară, pe ploaie, publicul care trecea grăbit pe Calea Victoriei a asistat la un spectacol foarte curios. Directorul circuitului [amplasat pe "locul viran dintre Teatrul Național și strada Cimpineanu"], după un vechi obicei, și-a scos personalul, compus din artiști și animale, și a defilat cu el pe Calea Victoriei. Era foarte amuzant de văzut, după terminarea matineului de ieri, cum defilau elefanții pe sub arcadele Teatrului Național.

Mulți bucureșteni, citind această relatare în Dimineața, din 2 aprilie 1935 (de fapt 1 aprilie, titlul fiind că zările din acea perioadă apăreau antedatate), au regretat, probabil, că le-a scăpat insolitul spectacol. Numai că pe Calea Victoriei nu defilase nici un circ. Știrea este... o păcăleală de 1 aprilie, dezmințită a doua zi de redacție: „În vremurile actuale de griji — scrie la 3 aprilie ziarul amintit —, de preocupări grave, în atmosfera încărcată de răsunetul altor evenimente importante, păcăleala cu elefanții a constituit o destindere, o înviore, o descrețire a frunților”. (1 aprilie)

• „Amintiri din vremea studiilor la Paris” se intitulează conferința prof. N. Iorga, ținută în cadrul asociației „Jeunesse franco-roumaine”. Conferențiarul schițează o imagine a studentului român din 1890, plecat la studii în străinătate: „Pe vremea aceea studenții români se deosebeau foarte mult între ei. Între studenții bucureșteni și cei leșani era o mare diferență. Primul era preocupat numai de filozofie, pentru că la universitatea din București unde exista un Mainrescu, ceilalți nu mai existau. La Iași, era cu totul altceva: acolo filozofia era pusă în umbră, fața de lecțiile pe care un Xenopol le făcea la istorie, sau de acelea pe care Aron Densușianu le făcea pentru limba și literatura română.

Dacă pe vremea aceea, pe la 1890,

Ne aflăm deci cu cronica noastră, în luna aprilie 1935. O perioadă cu preocupări grave, după expresia ziarului Dimineața¹, din 2 aprilie. Oare ce titluri rețin atenția bucureșteanului din presa unei zile de aprilie de acum 50 ani?

Să răsfoim citeva ziare de simbătă 6 aprilie 1935. Facia: Între Ion Mihalache și Alexandru Vaida; întrevăderea Eden-Beneș, un punct de plecare; Modificarea statutelor Băncii Naționale; O școală de dans unică în România; Reorganizarea Ministerului de Finanțe; La Cameră — o zi de interpelări fără deosebită importanță. Dimineața: 21 grade la București; Dezvoltarea stațiunii Snagov; Ridicați-vă cărțile de alegător; Convocarea Senatului Universitar; Accidente de tramvai; Unirea Tricolor a invins Mureșul cu 6-1; Procesul neregulilor de la jandarmarie; Falimente; Contrabanda de zahăr de la Brăila; Dosarul înarmărilor germane va fi redeschis. Lupta: Ce trebuie să știe o prințesă? Destăinuirii asupra Gărzii de fier; Un incendiu în cartierul Obor; O mare victorie a armatelor comuniste chineze. Adevărul: O constituție de dreapta? Amintirile lui Radu D. Rosetti; Apărarea împotriva atacurilor cu gaze. Cuvântul liber: Front în jurul păcii; Domnul Goering se însoară; Volajul în jurul orizontului politic.

Dar, mai mult decât aceste titluri ce se referă la fapte mai mult sau mai puțin importante, să ne oprim mai amănunțit, în continuarea incursiunii noastre în viața Capitalei din urmă cu cinci decenii, asupra citorva evenimente, așa cum se conturează ele în paginile presei apărute în acea lună aprilie 1935.

Deși aflat în ilegalitate, Partidul Comunist Român își face simțită permanent prezența în viața politică, socială, culturală a țării anului 1935. După cum am arătat de la începuturile rubricii noastre, o formă eficientă de activitate desfășurată de P.C.R. o constituie aceea din cadrul organizațiilor legale conduse sau aflate sub influența sa și care reunește muncitori, țărani, intelectuali, mici meseriași etc. animați de aceleași credințe democratice. Astfel, în aprilie 1935, acționează — sub directă conducere a P.C.R. — și Comitetul pentru apărarea antifasciștilor și Liga contra brutalităților, care desfășoară o intensă activitate în sprijinul și apărarea luptătorilor antifasciști internți, a celor care suferă opresiunea aparatului burghez.

„Distrugerea deținuților politici antifasciști — scrie *Scinteia*, organul P.C.R., din 15 aprilie — nu are numai ca scop scoaterea din luptă a celor mai buni luptători împotriva fascismului. Ea urmărește și intimidarea tuturor muncitorilor, țăranilor și micilor negustori și meseriași, pentru ca să nu mai îndrăznească să crîcnească atunci cînd,

¹ Pentru o ușură lectură, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din zările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Panait Istrati,
stins din viață
în aprilie 1935;
desen de
Nina Arbore

Elefanți
în fața
Teatrului Național?
Nu,
doar un amuzant
trucaj
din Dimineața

prin teroare, capitaliștii și moșierii le vor smulge și ultima bucată de la gură".

În sprijinul deținuților politici de la Doftana sînt mobilizați, între alții, și cetățenii din sectorul 1 Galben al Capitalei. „Un grup de muncitori din sectorul 1 Galben — scrie *Facla* din 31 martie — s-a prezentat la redacția noastră cu un protest semnat de peste 200 cetățeni în care se descrie regimul deținuților politici de la Doftana. Se știe — glăsuiește protestul — că la Doftana sînt întemnițați mai mulți muncitori, intelectuali și țărani care sînt supuși unui regim ce depășește orice închipuire.

Deținuții sînt ținuți toată ziua în celule; nu primesc alimente din afară, li s-a interzis vizitarea rudelor, sînt bătuți și încarcerati arbitrar în faimoasa celulă H".

Studențimea bucureșteană, ca și cea din alte centre universitare, este confruntată cu diversiuni provocate de elementele de dreapta, susținute și de unii politicieni, printre care și Al. Vaida-Voevod, adept în acel moment al introducerii în facultăți a discriminărilor pe bază de etnie, religie etc. („*numerus valahicus*"). Sînt înregistrate, în cursul lunii aprilie, conflicte provocate de studenții de dreapta la mai multe facultăți bucureștene (Drept, Medicină, Farmacie etc.). Împotriva acestor manifestări huliganice, șovine, se ridică studenții comuniști, democrați, progresiști, indiferent de orientarea lor politică.

Astfel, într-un protest publicat în *Facla* din 12 aprilie se spune: „Subsemnații studenți protestăm în contra împiedicării de la cursuri a studenților evrei și înfierăm toate agresiunile comise de unii dintre colegii noștri. Noi știm că nu evreei sînt cauza șomajului în care se zbate astăzi intelectualitatea românească, fiindcă actualul număr de intelectuali este insuficient față de cerințele culturale reale ale țării. Noi știm că România are încă nevoie de foarte multe spitale, dispensare, școli și tehnicieni.

Asigurînd pe studenții evrei de camaraderia noastră — se arată în continuare în protest —, am luat hotărîrea de a epuiza toate mijloacele de acțiune pentru a împiedica pe viitor orice încercare de asmutire a omului în contra omului".

Protestul este semnat, între alții, de Virgil Teodorescu, Badea Marinescu, Miron Radu Paraschivescu, Gogu Rădulescu, Gherasim Luca, Gellu Naum, Ștefan Popescu, Zoe Bugnariu etc., etc.

Activitatea studenților comuniști, sub conducerea directă a partidului, vizează largi obiective democratice. Ea este îndreptată spre crearea unui front unic studentesc de luptă împotriva provocărilor rasiale, pentru libertăți democratice, pentru asigurarea unor condiții echitabile de învățare. Analizînd situația cu care erau confrunțați în acea vreme studenții Capitalei, Gogu Rădulescu, secretar al celei U.T.C. de la Academia comercială din București, într-un articol publicat în *Critica actualității* din 9 aprilie 1935, tragea concluzia că „prezența

Cronică măruntă

se cerea studentului căruia i se dădea burasă pentru Paris să treacă examene cit se poate de dure și concursuri cit se poate de severe, în schimb nimeni nu se preocupa să-l dea vreo îndrumare pentru viața ce avea să o ducă acolo. Iată de ce, venit în mijlocul acestui oraș, studentul român rămînea un izolat, un om care nu se putea acomoda cu nimic și cu nimeni.

Dimineața mă plimbam pe cheluri cumpărînd cărți de la anticarii adunați acolo. După amiaza o petreceam toată la Biblioteca Națională adunînd material pentru lucrarea ce-o aveam de dat, iar seara era dedicată clasării materialului strîns în timpul zilei". (5 aprilie)

● „Premiul Național de literatură" pe anul 1935, în valoare de 100 000 lei, ce se distribuie în fiecare an, este acordat lui Gala Galaction. „Nu se poate găsi îndrăgostit de carte și de artă scrisă" — releva Mircea Grigorescu în *Adevărul* — care să nu admită că Gala Galaction este un ales strălucit pentru palmaresul premiului național". (9 aprilie)

● Are loc prima căsătorie „din lumea mare" — cum o denumește o cronică din *Lupta* — a celui de-al III-lea Reich: Goering cu Emmy Sonnemann. 35 000 oameni, printre care 18 000 S.A. și S.S. au defilat înalte de a face front la trecerea cortegiului; 150 de avioane s-au încrucișat deasupra Capitalei Reichului. Goering a dăruit, printre altele, soției sale și o diademă cu 35 brînte. În mijlocul diademei se găsește o coroană cu alte 7 pietre mai mici, înconjurînd o cruce încirgărită. Doamna Sonnemann, azi Goering, va mai da o ultimă reprezentație la teatru, în ziua de 20 aprilie, aniversarea nașterii lui Hitler, după care se va retrage din viața teatrală.

● În ziua de 12 aprilie s-au înregistrat patru cutremure de pămînt la ob-

**APRILIE
1935**

Capitala
într-o
zi de primăvară

Cronică mărunță

servatorul din București. (13 aprilie)

● În această lună, la Athenaeu, expoziția Theodor Pallady. „Pinzele lui ridică prestigiul artei românești la nivelul Occidentului”.

● Birlic, triumfală farsă a d-lor Tudor Mușatescu și Sică Alexandrescu, este la a 250-a reprezentație și continuă să aibă același succes ca la început. Birlic se joacă în aceeași excelentă distribuție de la premieră: Tanți Cutava Barozzi, Mișu Fotino și talentatul comedian Grigore Vasiliu Breloc, care și-a luat numele sub care a devenit cunoscut de la irezistibilă farsă Birlic. (24 aprilie)

● În anul 1856 a apărut, la Paris, o carte semnată „Par M.B.” și intitulată Austria, Turcia și Moldo-Valahia. În ea — cum relatează într-un folieton istoric, din Adevărul, Scarlat Callimachi — găsim o serie întreagă de portrete interesante, care reușesc să reinvie o epocă, aproape uitată. Iată portretele lui C. Negri și M. Kogălniceanu, în viața autorului cărții din 1856: „C. Negri este un moldovean, de care românii sînt mîndri. Este iubit de compatrioții săi, care simt ca el; este admirat de inuși dușmanii a tot ce este frumos și generos. Este un admirabil tip de gentilom și ne-asociem, din tot sufletul, cuvintelor cu care l-a caracterizat un poet român: «Este o floare, cu care nobilimea își împodobește coroana: o floare înflorită în vremea noastră prea materialistă».”

Mihail Kogălniceanu este un istoric distins al Moldovei, un om de o activitate prodigioasă; el a dat țării sale descoperiri istorice de o însemnătate deosebită. Este unul din cei mai aprigi partizani ai Unirii principatelor”. (25 aprilie)

● Întrebat, cu ocazia unei anchete literare, care a fost cea mai puternică emoție literară, Eugen Lovinescu a răspuns: la citirea unei simple scrisori a lui Titu Maiorescu către Mihail Eminescu, din 1884, din timpul revenirii

studenției în politică este o realitate obiectivă, o necesitate istorică”.

În această lună, aprilie 1935, în toate facultățile bucureștene, la fel ca și în celelalte centre universitare din țară, studenții comuniști desfășoară o vie activitate politică pentru constituirea unei organizații democratice studențești. La începutul lui aprilie 1935 se înființează un Comitet central de acțiune, format din studenții Gogu Rădulescu (Academia comercială), Mihail Dragomirescu (Litere și filozofie), Ilie Konstantinovschi (Drept), Emanoil Florescu (Școala politehnică) pentru coordonarea tuturor acțiunilor studențești care, în cursul lunilor următoare, vor duce la constituirea Frontului Studențesc Democrat.

La 21 aprilie 1935, *Lumea nouă*, organ central al Partidului Social-Democrat din România, publică manifestul de 1 Mai al P.S.D. și al Confederației generale a muncii. Muncitorimea română este chemată la luptă „contra fascismului, slugă a capitalismului, care a pornit să doboare la pămînt tot ce e muncitoresc, tot ce e democratic, tot ce e socialist; pentru democrație, pentru libertăți publice care asigură clasei muncitoare putința de organizare, propagandă și luptă socialistă; contra capitalismului cotropitor care a aruncat lumea în mizerie și suferință; pentru societatea socialistă care va aduce omenirii dreptate și bunăstare”.

Presa bucureșteană continuă să reproducă din ziarele de peste hotare articole elogioase privind activitatea ministrului de externe român N. Titulescu, în slujba păcii și colaborării între popoare. Citim astfel în *Dimineața* un articol preluat din *Times*, din 16 aprilie: „Ministrul de afaceri străine al României, care este și președintele Micii Înțelegeri și Înțelegerii balcanice, este cel mai activ campion pentru apărarea statu-quo-lui în Europa”.

Astfel în acele zile într-o călătorie în străinătate (Paris, apoi Geneva, unde și preșidează, la 15 aprilie, o întrunire extraordinară a consiliilor permanente ale Micii Înțelegeri și Înțelegerii balcanice), ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, este și eroul unor întîmplări amuzante, cum este aceasta relatată în *Dimineața*: „Pe cînd d. Titulescu și soția sa se pregăteau să-și continue călătoria de la Bratislava la Viena, primarul din Bratislava, dr. Krno, i-a adresat o cuvîntare în limba franceză. În același timp însă o capelă [orchestră] militară cînta un marș zgometos. După terminarea cuvîntării primarului, d. Titulescu zîmbi binevoitor, strînse mîna d-lui Krno și-i spuse: — Din cauza frumoaselor muzici, n-am priceput, cu părere de rău, nici un cuvînt din cuvîntarea dv. Dați-mi manuscrisul, îl voi citi în tren, este desigur foarte frumos”.

Șut și...

...freamătă
tribunelor,
instantanee
fotbalistice
de acum
cinci decenii

Ieri s-au împlinit 50 ani de la moartea marelui luptător democrat C.A. Rosetti", scrie *Adevărul* din 10 aprilie 1935. Ziarul publică, cu această ocazie, un articol inedit al militanțului socialist Zamfir C. Arbore (1848-1933), colaborator la *Românul* lui Rosetti și care „a făcut legătura între C.A. Rosetti și tinerii conducători ai mișcării socialiste: Ioan Nădejde, V.G. Morțun, C. Dobrogeanu-Gherea, Const. Mille și Alex. G. Radovici”.

„În deseale discuții ce-am avut cu el — scrie Arbore — s-a stabilit între noi, generația tânără de pe atunci și acest reprezentant al generației de la 1848, o comunitate de idei care ne-a apropiat și sufletește. Și el și noi — continuă Zamfir C. Arbore — considerăm că ideile umanitare și progresul general sînt rezultatele activității diferitelor națiuni ale Europei — deși fiecare din aceste naționalități și-a format modul său de a privi lucrurile și a ajuns pe căi deosebite la concepția și realizarea progresului.

Dragostea de neam și omenire — spunea Rosetti — este pentru omul modern o consolare și un ideal reconfortant”.

„În C.A. Rosetti — scrie P. Pandrea în *Cuvîntul liber* din 13 aprilie — a bătut o inimă caldă, iubitoare de poporul împilat. [El] n-a privit decît la steaua polară a idealurilor de tinerețe revoluționară, de tinerețe generoasă, de tinerețe care urăște tirania, balastul istoriei, și luptă pentru progres, umanitate, omenie, democrație socială și înfrățire prin dărmarea privilegiilor”. La 16 aprilie, se stinge din viață scriitorul Panait Istrati, al cărui centenar a fost aniversat în 1984 în România, Franța și în alte țări, printr-o amplă suită de manifestări. Este înmormîntat, la 18 aprilie, la cimitirul Belu. În asistență se află Al. Rosetti, G. Marinescu, I. Petrovici, Liviu Rebreanu, I. Minulescu, D.D. Pătrășcanu, N.D. Cocea, Camil Petrescu, Demostene Botez, Șerban Cioculescu, Petre Pandrea, Ury Benador, Al. Philippide.

Este omagiat de Eugen Stănescu, prefectul județului Brăila, și de Al. O. Teodoreanu, în numele Societății Scriitorilor Români.

Facla din 18 aprilie evocă scriitorul, omul și cetățeanul care a fost Panait Istrati. „Știa să creeze între el și oameni înțelegere; disprețuia prejudecățile și formele sociale. Ceea ce altul ar fi reușit după ani de zile el izbutea dintr-o privire, dintr-o strîngere de mîină. Panait Istrati se furia în suflule cu ușurința aceluia care trăiește din imaterial”.

Șerban Cioculescu, în *Adevărul* din 18 aprilie, îi dedică o caldă evocare: „Nimeni ca dînsul nu s-a cheltuit în energie și în dragoste de oameni. Și totuși, pînă în clipele din urmă, s-a păstrat treaz, pe meterezele de suferință ale semenilor săi. Înainte de a fi fost ideolog sau scriitor, Panait Istrati a fost un om în sensul plenar al cuvîntului: un om de omenie, purtat pe toate drumurile, sîngerat pe toate calvarele”.

Publică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTA
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

din boală a poetului în sanatoriul de la Ober-Döbling (Evelja), cînd, odată cu primele zile de luciditate, au apărut și primele lui îngrîșorări, nu numai asupra viitorului, cum era firesc, ci și asupra situației actuale legată de un scrupul: cine-i mijlocul șederea într-un sanatoriu costisitor? „Vrei să știi — îi scria Mălorescu — cu ce mijloace ești susținut deocamdată? Bine, domnule Eminescu, sîntem noi așa străini unii de alții? Nu știi d-ta iubirea și (dacă-mi dai voie să întrebunțez cuvîntul exact, deși este mai tare) admirația adeseori entuziasată ce o am și eu și tot cercul nostru literar pentru d-ta, pentru poeziile d-tale, pentru toată lucrarea d-tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu care noi, toți prietenii d-tale (și numai aceștia), am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclama situația. Și n-ai fi făcut și d-ta tot așa din multul-puținul ce l-ai fi avut cînd ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoare a d-tale?” Scrupulele poetului ce-i întinsec bucuria în sămîntoșirile i-a răspuns, comentează Lovinescu, „delicatețea egală a lui Mălorescu, care, deși crezut rigid, a găsit cuvintele potrivite pentru a-l liniști”.

După ce-i dorește o călătorie izbutită prin Italia, îi urează: „Și, la întoarcere, mai încălzește-ne mintea și inima cu o rază din genul d-tale poetic, care este și va rămîne cea mai înaltă încorporare a inteligenței române”. O prețuire altă de integrală și de categorică, din partea unui om bănuît, ba chiar învinuit, de a fi avut rezerve oportuniste asupra valorii marelui poet, spulberă o calmone și ne pune în adevărată lumină comprehensiunea critică a lui Mălorescu, după cum pasagiul de la început ne luminează calitatea lui sufletească — își încheie comentariul marele critic Eugen Lovinescu. (27 aprilie)

„BRUTALA PRIETENIE” (III)

A. BUSUIOCEANU, FL. CONSTANTINIU

19 iulie 1943. „La ora 9 fără nouă minute — își amintește Dino Alfieri, ambasadorul Italiei la Berlin — a apărut pe cer silueta marelui avion care îl aducea pe Führer: avionul a făcut un larg ocol pe deasupra aeroportului, așa cum se obișnuiește, apoi încă unul... Cineva a murmurat: «Care poate fi motivul?» Mackensen [ambasadorul Germaniei la Roma — n.n.], care era alături de mine, a remarcat: «E 9 fără trei minute și sosirea este fixată pentru ora 9 precis»».

Dacă în privința orei Führerul se voia, ca orice german, sehr pünktlich (foarte punctual), în discuția cu aliatul său avea să se dovedească sehr preussisch (foarte prusac). Înainte de a-l întâlni pe Duce la Feltre, Hitler discutate îndelung — cum am arătat în episodul din numărul trecut — cu colaboratorii săi de la O.K.W. (Înaltul Comandament al

Wehrmachtului). F. W. Deakin rezumă astfel obiectivul pe care-l urmăreau planurile propuse de militari lui Hitler: „să păstreze autoritatea nominală a Ducei pentru a acoperi preluarea întregului control militar al teatrului de război italian de către Germania”.

Chiar dacă Hitler nu era inclinat să recurgă încă la o formulă atât de radicală, el avea, față de interlocutorul său italian, avantajele de a cunoaște perfect „dosarul” problemei italiene, sub aspect strategic și politic, și de a-și fi stabilit — cum avea să se dovedească în cursul întâlnirii — o poziție pe cât de precisă, pe atât de fermă, în chestiunile discutate. Spre deosebire de el, Mussolini a venit total nepregătit la aceste convorbiri, care ar fi trebuit, în principiu, să ducă la adoptarea unor decizii de maximă importanță. Prins între propriile-i gânduri și sfaturile și sugestiile contradictorii primite, care pendulau între fidelitatea față de Hitler și necesitatea ieșirii din război, Ducele se arăta indecis în privința opțiunilor politico-militare și nesigur de autoritatea sa. Ostilitatea față de aliatul german ținea din când în când pe neașteptate, ca, de pildă, în discuția cu subsecretarul de stat de la corporații, Lombrassa, în cursul căreia, abordând problema unor livrări de cărbuni din Germania neefectuate, explodase: „Nemții ăștia sînt niște mari brute”.

Desigur, la Feltre, nu avea să folosească un asemenea limbaj. Așa cum remarcă publicistul italian Paolo Monelli pe cât de exact, pe atât de amuzant: „Dacă, într-adevăr, Mussolini a plecat la Feltre cu fața ferocă a funcționarului decis să-i spună «cîteva» șefului pentru a-l convinge să-l promoveze și să-i mărească leafa, ajuns în fața lui Hitler, a pătît la fel ca funcționarul paralizat de încruntarea șefului: nu a mai îndrăznit nici să deschidă gura”.

După mînturia lui Mussolini, cit au mers împreună de la aeroportul din Treviso pînă la Feltre, discuția dintre el și Hitler s-a mîrginit la banalități.

Ajunși la Feltre, cei doi dictatori și suita lor au străbătut labirintul de încăperi și cuilore din splendida vilă pusă la dispoziție de senatorul Gaggia, „încrucșînd replici de gheață”, după expresia lui Mussolini, care avea să mărturisească mai tirziu că drumul pînă la camera destinată convorbirilor „mi-a rămas ca un coșmar în amintire”.

Caricatură inspirată de politica aventuristă a dictatorului fascist Benito Mussolini

Aliatul italian „în poziție de drepti”

Cele două delegații erau alcătuite din Mussolini, generalul Ambrosio — șeful Mare-lui Stat Major, G. Bastianini — subsecretar de stat la externe, ambasadorul Dino Alfieri și, respectiv, Hitler, feldmaresalul W. Keitel, generalul W. Warlimont, ambasadorul H. G. von Mackensen și generalul E. von Rintelen, atașat militar. Absența diplomaților (cu excepția ambasadorului Mackensen) din delegația germană — prezența unui omolog al lui Bastianini sau chiar al Ducei, care cumula, după eliminarea lui Ciano, și postul de ministru de externe ar fi fost firească — avea rostul de a sublinia caracterul exclusiv militar al discuțiilor.

Întrevederea de la Feltre s-a deschis sub semnul anulării de către Hitler a operației „Citadela”. Ofensiva Wehrmachtului declanșată la 5 iulie în zona Kursk-Orel, care, potrivit directivei Führerului, trebuia să fie un „far luminos”, era pe cale de a se transforma într-o cumplită înfrângere. Perspectivele se înfățișau sumbre pe toate fronturile și Führerul era hotărât să ceară Ducei să impună țării sale toate eforturile reclamate de crîncena încheștare.

Nu trebuie să se mai repete ce s-a întâmplat în Sicilia!

Cuvîntarea lui Hitler a fost și un rechizitoriu al felului în care Italia își apăsese propriu-i teritoriu. În fața celor două delegații, el a ținut un adevărat monolog lung de două (în alte surse, chiar de trei) ore, în timpul căruia Ducele nu a putut „plasa” nici un singur cuvînt.

După ce a relevat că Axa dispunea, în cantități suficiente, de materiile prim necesare continuării războiului.

el a subliniat insistent că „războiul poate fi dus un timp nedefinit. Continuarea lui este doar o problemă de mobilizare a efectivelor necesare. Și aceasta depinde de puterea voinței. Nu trebuie să ne buzim — a continuat Hitler, cu vădită tendință moralizatoare — pe ideea total greșită că înfrîngerile de astăzi pot fi îndreptate de generațiile viitoare”. În ceea ce îl privea, Führerul nu se sfia să se dea de exemplu pe sine însuși: „Îmi sacrific întregul meu timp și confort personal ca să rezolv îndatoririle ce-mi revin în timpul vieții”.

Ajuns în acest punct al expunerii, Hitler a trebuit să se întrerupă: unul dintre secretarii Ducei intrase și-i înmînase lui Mussolini o foaie de hîrtie. Vădit emoționat, Mussolini a tradus oaspeților germani mesajul primit: „În acest moment, inamicul este angajat într-un bombardament violent asupra Romei”. Pentru delegația italiană, șocul a fost puternic. În Capitală era răspîndită credința că „Cetatea eternă” va fi cruțată de ororile războiului. Speranța se exprima într-o formulă des uzitată: „Roma are o armură de fier: papa!” Altfel spus, faptul că orașul îl adăpostea la Vatican pe capul Bisericii catolice era considerat ca un serios motiv de a descuraja comandamentul anglo-american să atace capitala Italiei. Acum, această speranță era spulberată. Războiul pustia orașul sacru al Italiei.

Mussolini își amintea mai tîrziu: „Știrea [bombardamentului — n.n.] ne-a aruncat în plină tragedie și a făcut ca atmosfera să devină tot mai apăsătoare cu fiecare nou mesaj telefonic care raporta durată deosebit de lungă a raidului, numărul bombelor aruncate și pagubele grele pricinuite (inclusiv clădirea Universității și biserica San Lorenzo)”.

Hitler a rămas nepăsător la

aflarea vestilor, fiind iritat doar de întreruperi. Cînd orașele germane erau devastate de ani de zile de bombardamentele aeriene, de ce l-ar fi impresionat că Romei îi venise, și ei, rîndul? El și-a continuat deci expunerea și, după ce a prezentat situația de pe frontul de est, a ajuns la aceea din Italia. Cuvintele sale erau greu de îndurat pentru gazde: „Dacă — așa cum s-a întîmplat în Italia — 300-400 din 500-600 de avioane au fost distruse la sol, aceasta înseamnă că, pur și simplu, organizarea este proastă”. Și mai departe: „Problema compensațiilor nu poate juca nici un rol. Dacă războiul este cîștigat, compensațiile vor fi plătite, iar dacă este pierdut, faptul nu mai are importanță, pentru că cei de la care vor fi revendicate nu se vor mai afla printre cei vii”. Hitler ar fi putut adăuga „Cine are urechi de auzit să audă!”. În locul adagiului biblic, el a revărsat un șuvoi de date care demonstrau incapacitatea militară a aliaților italieni: într-o zi fuseseră distruse la sol 27 aparate, în alta 52, ca urmare a gravelor greșeli săvîrșite de personalul militar. În Germania și, în general, în vest, procentul de astfel de pierderi era de 1-2 la sută. „Dacă Luftwaffe ar fi pierdut pe frontul de est tot atîtea avioane cîte fuseseră pierdute pe aeroporturile prost organizate ale Italiei, aviația germană ar fi sucombat de mult în fața rușilor”.

În problema Siciliei, Hitler a fost la fel de dur: soluțiile militare luate în considerație depindeau de „decizia fundamentală, dacă noi vrem într-adevăr să luptăm. Dacă da, atunci trebuie să trecem, cu fanatism, la fapte. Dacă nu dorim aceste bătălii, atunci fiecare om pe care îl trimitem în Sicilia îl trimitem în zadar”. Conduita de urmat nu putea fi decît una singură: „Fiecare soldat și fiecare ofi-

ter care părește o baterie navală atît timp cît mai există un singur proiectil de tras trebuie împuscat". Apoi, în cursul prezentării amănunțite a situației militare (se știe că lui Hitler îi plăcea să intre în detalii de organizare, caracteristici tehnico-tactice ale diverselor arme etc. pentru a-și impresiona interlocutorul), a lansat propoziția care a lovit ca o măciucă: „Nu trebuie să se mai repete ceea ce s-a întîmplat acum în Sicilia”.

În finalul discursului său, Hitler, abordînd problema apărării Sardiniei și a Corsiciei, s-a declarat preocupat de atitudinea populației din insula franceză. Mussolini deschide atunci, pentru prima dată, gura, răspunzînd că locuitorii sînt liniștiți. În restul timpului, a ascultat tot acest lung monolog, stînd în fotoliul său, adevărat scaun de tortură. Cei prezenți au remarcat nerăbdarea Ducei, vădită și de „foiala” sa în scaun. N-a putut da nici o replică torentului de acuzații și mustări. Se va fi mîngîiat poate că era singurul care înțelegea revărsarea tumultuoasă a vorbăriei lui Hitler, căci, paradoxal, lunga cuvîntare rostită cu o voce metalică de Führer nu a fost tradusă. E problematic dacă însuși Mussolini a înțeles totul: „Am spus întotdeauna că Mussolini nu înțelege bine germana”, opina generalul Ambrosio. Dealtmînteri, tot șeful statului major italian a găsit cea mai bună formulă pentru a caracteriza întîlnirea: nu a fost un „colloquio” (convorbire) ci un „dislloquio” (dezvorbire).

Un rechizitoriu mai greu de îndurat

Prînzul a oferit Ducei posibilitatea de a angaja, în sfîrșit, un „colloquio”. A luat masa singur cu Hitler, astfel că, în absența oricărei alte surse care să consenmeze convorbirea dintre cele două căpetenii fasciste, relatarea Ducei e singura mărturie. Iat-o: „După ce Führerul și-a încheiat cuvîntarea, a avut

loc un prim schimb confidențial de păreri. El mi-a comunicat două lucruri importante: primul, războiul submarin este pe punctul de a fi reluat cu alte mijloace și, al doilea, că de la sfîrșitul lui august, Luftwaffe va porni la represalii împotriva Londrei, care va fi rasă de pe fața pămîntului într-o săptămînă. Am răspuns că în așteptarea represaliilor Luftwafei, apărarea aeriană a Italiei ar trebui întărită”.

La rîndul lor, prînzînd împreună, Bastianini și Ambrosio și-au revărsat în voie mînia reprimată în timpul discursului lui Hitler. S-au simțit umiliți și deznădăduiți: „Astă-i toată întîlnirea?, a izbucnit Ambrosio. Am venit aici numai pentru a sta în poziție de drept? După tot ce i-am repetat, tu și cu mine, a rămas mut ca un amărît de elev, care nu știa lecția. Știi ce facem? După prînz îl înhățăm și îl ducem undeva unde să-i putem vorbi clar fără să ne audă cineva. Întrevederea s-a încheiat, dar poate să profite de cele două ore de drum, de aici pînă la Treviso, ca să-i mai spună cîte ceva lui Hitler”.

Bastianini se declară de acord. Dino Alfieri îl invită pe Duce și cu toții se închid într-un salonaș. Ducele e silit să asculte un nou rechizitoriu, mai scurt, dar mai greu de îndurat, pentru că vine de la ai săi: „Dumneavoastră ați dus țara la ruină, dumneavoastră trebuie să o scoateți la capăt. Trebuie să vorbiți clar, să expuneți situația germanilor, care vor să se folosească de Italia ca de un bastion și nu le pasă dacă o împing spre catastrofă”. Mussolini rămîne uluit de îndrăzneala generalului. „Credeți că-mi păzesc pielea?” „E vorba de cu totul altceva decît de pielea dv., e vorba de Italia”. Îl imploră încă o dată să le vorbească deschis nemților, să nu-i menajeze. „Trebuie să ne desprindem de ei și să ne gîndim la problemele noastre. Pînă în 15 zile trebuie să leșim din război” — îi spune Ambrosio, hotărît mai curajos în fața Ducei, decît

în prezența nemților sau pe cîmp de luptă.

Mussolini dezvăluie atunci ceea ce-l oprește de la o asemenea politică: „Sîntem oare gata să ștergem dintr-un condei 20 de ani de fascism?” Știa că, peste toate divergențele și rivalitățile, nu este numai unit, el personal, cu Hitler, prin această „brutală prietenie”, dar și că cele două regimuri sînt perfect solidare în destinul lor istoric. „O să mă gîndesc”, se mulțumește să le spună celor trei „rebeli”. Din nou, pentru convorbirile din timpul drumului de înapoiere la aeroportul din Treviso, nu există decît mărturia lui Mussolini: „Numai în tren am putut să-l fac să înțeleagă limpede un lucru: că Italia rezistă acum forței a două imperii — Marea Britanie și Statele Unite — și că există primejdia foarte reală și care sporește mereu, ca ea să fie strivită sub ele. Bombardarea orașelor italiene lovește nu numai moralul populației și puterea ei de rezistență, dar și grosul producției noastre de război. I-am spus, de asemenea, că și campania noastră din Africa s-ar fi terminat cu totul altfel, dacă am fi fost cel puțin egali, dacă nu superiori, în aviație inamicului. L-am avertizat și că tensiunea politică din țara mea a atins acum un grad extrem și periculos. El [Hitler — n.n.] mi-a răspuns că de fapt criza italiană este o criză de conducere, deci una umană. Avea să trimită întăriri pentru aviație și noi divizii pentru apărarea peninsulei. Mi-a declarat că apărarea Italiei interesează Germania în cel mai înalt grad. Cuvintele folosite de el au fost tot timpul prietenoase și ne-am despărțit în cei mai buni termeni”.

Într-adevăr, la aeroport, Mussolini pare a-și fi recăpatat încrederea în sine și în aliatul său. „Cauza noastră este comună, Führer”, îi spune la despărțire lui Hitler și rămîne incremenit în salutul fascist, pînă ce avionul dispăre.

Bastianini, Ambrosio și Alfieri se reped literalmente la

Duce, pentru a afla ce s-a discutat în tren. Dezamăgirea le este la fel de mare ca nerăbdarea: „Nu a fost necesar să-i țin un discurs lui Hitler”, le spune Mussolini. „Nu i-ați spus nimic?”, întreabă Ambrosio. Ducele e laconic: „O să mai vorbim despre asta”. În fața lui Bastianini, Ambrosio explodează: „Nu mi-a luat vorbele în serios. E nebun. Îți spun că e nebun”.

„Germanii ne vor da o lovitură sub centură”

Mussolini e preocupat acum de cu totul altceva: ce o să-și închipuie despre el locuitorii Romei. Unde a fost în timpul bombardamentului? (întîlnirea de la Feltre fusese ținută secretă). Întrebare care îl tulbură cu atît mai mult, cu cît, îndată după încetarea atacului aerian, cartierele bombardate au fost vizitate de regele Victor Emmanuel, primit cu răceală de populație, și de papa Pius XII, care, cu sutana albă pătată de sîngele unui rănit, a fost primit cu entuziasm.

Ducele vrea să demonstreze că în ziua bombardamentului a fost „în slujba Italiei”, deși știe că întîlnirea cu Hitler nu-i va spori popularitatea. Ordonă redactarea unui comunicat, care să satisfacă ambele exigențe: „Ieri, într-o localitate din nordul Italiei, Ducele l-a întîlnit pe Führer. Au fost examinate probleme cu caracter militar”.

Hitler părăsește Italia convins că i-a insuflat Duceului energia necesară continuării războiului. La Rastenburg avea însă să găsească un lung raport al lui Himmler, cu un conținut îngrijorător: „În Italia se pregătește o lovitură de stat cu scopul de a-l înlocui pe Duce și a-l instala pe mareșalul Badoglio care va forma și un cabinet de război... Badoglio este cunoscut în Italia ca un francmason de rang înalt. Se spune că intenționează să înceapă convorbiri de pace cu aliații, de îndată ce trupele anglo-ameri-

Bombardiere americane deasupra Germaniei

cane vor fi încheiat ocuparea Siciliei”.

În seara zilei de 20 iulie, Mussolini îl cheamă pe Ambrosio.

Mussolini: „Am meditat asupra discursului, cel puțin violent, pe care mi l-ați ținut ieri. Acum luați o foaie de hîrtie și scrieți-i Führerului,

punînd pe hîrtie ceea ce mi-ați spus mie!”

Ambrosio: „Cum? Vreți să pun într-o scrisoare problema pentru care ar trebui volume întregi, cînd ieri puteați vorbi și folosi toate mijloacele de convingere? Vă bateți joc de mine; vă rog să-mi primiți demisia”.

La 19 iulie 1943, 442 tone bombe au fost aruncate asupra Romei, lovind grav cartierul San Lorenzo

Mussolini: „Nu e momentul! Gîndiți-vă ce efect ar avea demisia dumneavoastră asupra țării”.

A doua zi, Ducele este la rege, pentru a-l informa despre întîlnirea de la Feltre. Mussolini a încăput într-o adevărată serie de rechizitorii. Suveranul îi ține și el unul: „Situția e încordată și nu mai poate dura mult timp. Sicilia e pierdută. Germanii ne vor da o lovitură sub centură. Disciplina trupelor e la pămînt. În timpul bombardamentului de alaltaieri, soldații de la [aeroportul] Ciampino au fugit tocmai la Velletri. Numeau asta «rărire». Am urmărit atacul de alaltaieri de la Villa Savoia, pe deasupra căreia au trecut valurile [de avioane — n.n.]. Zburau într-o formațiune perfectă. Povestea cu «cetatea sfîntă» s-a terminat. E nevoie ca nemții să știe dilema”.

Potrivit relatării lui Badoglio, Mussolini i-ar fi spus suveranului că nu mai credea posibilă o continuare a colaborării cu Germania și își propune să se „desprîndă” de Reich la 15 septembrie.

SGanciamento (desprinderea) de Germania devine, pentru marea majoritate a poporului italian, o problemă de viață sau de moarte. Ducele vorbește despre ea, dar nu face nimic pentru a o rezolva. Pentru ca Italia să fie salvată, e necesar deci ca el însuși să fie înlăturat. Sub presiunea situației, ideea pătrunde chiar în partidul fascist.

Atunci, la ce a folosit întîlnirea de la Feltre? Feldmareșalul W. von Richthofen, prezent și el la Feltre, dar fără să participe la convorbiri, trage cea mai corectă concluzie: „Întregul spectacol nu a însemnat nici cît negru sub unghie”.

Convorbirile dintre cei doi dictatori oferiseră încă o mostră sugestivă despre ceea ce Hitler înțelegea prin „brutala prietenie”, studiată atît de captivant în cartea istoricului britanic F. W. Deakin.

(Va urma)

CĂRTI SOSITE LA REDACȚIE

• **DOCUMENTE PRIVIND MAREA RĂSCOALA A ȚĂRANILOR DIN 1907. VOL. III** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a Institutului de istorie „N. Iorga” și a Direcției generale a Arhivelor statului; volumul apare sub îngrijirea unui colectiv format din: Ion Popescu-Pujuri, Andrei Otelea — coordonatori, Marin Badea, Augustin Deac, Marin Florescu, Coralia Fotino, Ion Ilincioiu, Mircea Iosă, Georgeta Tudoran; au mai colaborat: Damian Hurezeanu, Traian Lungu, Vasile Niculae; referenți științifici: Ion Iacoș, Anastasie Iordache).

Editura Academiei, București, 1984, 590 pp., 46 lei; mărturii din fostele județe Rimnicu Sărat, Buzău, Brăila, Ialomița, Prahova, Ilfov, Teleorman, Vlasca, Dimbovița, Constanța, Tulcea.

• **DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL. 12** (coordonor de editie general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu).

Editura militară, București, 1984, 258 pp., 17,50 lei; studii privind istoria românească, scris de autori din Italia, S.U.A., Turcia, Grecia, Bulgaria, Iugoslavia, Austria, Marea Britanie, R.F. Germania, Franța, Olanda, evidențind interesul major existent azi în lume pentru România și gloriosul trecut al poporului nostru.

• **RELATII ROMÂNŌ-BULGARE DE-A LUNGUL VEACURILOR. VOL. II.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1984, 172 pp., 15,50 lei; pagini de istorie din sec. XIX de Veselin Traikov, Vladimir Dicleescu, Nikolai Jeev, Paul Cernovodeanu, Gyémánt Ladislav, Petăr Dinekov, Cornelia Papacostea-Danielopolu, Ștefana Tarinska, Nadejda Dragova, Louis Roman, Constantin Șerban, Robert Pălușan.

• **IDEOLOGIE ȘI CONTEMPORANEITATE** (sub egida Academiei „Ștefan Gheorghiu”; coordonor Ion Florin).

Editura politică, București, 1984, 286 pp., 16 lei; culegere de studii structurată pe trei capitole: Ideologia și practica revoluționară; Corelația dintre ideologie, filosofie, știință și creație artistică; Problematika ideologică în dezbaterile contemporane de idei.

• **Aurel Berinde, Simion Lugoian — CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA LIMBII DACILOR** (prefață de Arlon Vraciu).

Editura Facla, Timișoara, 1984, 256 pp., 19 lei; noi demonstrații ale legăturii dintre limba strămoșilor noștri din antichitate și limba română.

• **Dan Berinde — PE URMELE LUI NICOLAE BĂLCESCU.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 312 pp., 20,50 lei; evocarea vieții și faptelor revoluționarului și cărturarului patriot, unul din ctitorii istoriografiei moderne românești.

• **Georghe David — PETRU ȘCHIOFUL.**

Editura militară, București, 1984, 256 pp., 10,50 lei; evocarea domnitorului Moldovei (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591), precursor al primei uniri a țărilor feudale românești în hotarele străvechii Dacii.

• **Alexandru Ligor —ȚĂRANII.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 262 pp., 70 lei; album selectiv din creațiile artiștilor din patria noastră care au abordat tematica țărănească.

• **PAGINI DINTR-O ARHIVĂ INEDITĂ** (ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Antonie Plămădeală).

Editura Minerva, București, 1984, 496 pp., 28 lei; amplă selecție din corespondența primită și din scrierile cărturarului Elie Miron Cristea (1868-1939), într-o riguroasă prezentare științifică.

• **Valentin Clucă — PE URMELE LUI NICOLAE TONITZA.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 204 pp., 15,50 lei; incursiuni în viața și opera cunoscutului pictor (1886-1940).

• **LA CÎȘMAREA PATRIEI.**

Editura militară, București, 1948, 248 p., 9 lei; însemnări memorialistice ale unor veterani din războiul antihitlerist.

În teritoriile anexate la Spania, conchistadorii au instaurat — cum se știe — un sistem economic și social bazat pe jaf organizat și sclavagism. O compilație juridică din secolul XIII, Las Siete Partidas (Cele șapte codice), inspirată din vechiul cod al lui Justinian, legifera sclavia ca parte integrantă a economiei spaniole. Conform acesteia, oamenii făceau parte din trei categorii: liberi, sclavi și eliberați din sclavie. La rândul lor, sclavii puteau aparține unuia din următoarele grupuri: prizonieri de război, dușmani ai credinței catolice; copii de sclavi; sclavi eliberați care renunșaseră de bunăvoie la libertatea ce le fusese acordată. După această minuțioasă împărțire, codul aborda pro-

Bartolomé de las Casas O VOCE ÎN APĂRAREA INDIENILOR

ERIC EUSTACE WILLIAMS,
Trinidad și Tobago

blema libertății, specificind: „E literă de lege ca toți cei ce împart dreptatea să sprijine libertatea, pentru că libertatea este naturală, îndrăgită nu numai de oameni ci și de toate celelalte animale”.

Curînd după venirea lor în Lumea Nouă, spaniolii au constatat că problema libertății omului se împacă greu cu cea a procurării aurului, deoarece, aurul „de-a gata” era tot mai greu de găsit. Putea fi însă obținut prin exploatarea minelor. Problema miinii de lucru se punea deci tot atît de stringent pentru căutătorul de aur, ca și pentru proprietarul de plantații. Însuși Columb¹, cel ce adu-

În imagini: moartea șefului indian Hatuey. Ilustrație din lucrarea publicată de las Casas, în 1542, și indieni muncind pe o plantație de trestie de zahăr.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1972, 11/1982.

sese în Spania aflătea comori din „Indiile Occidentale”, se convinsese, pe măsură ce anii treceau, că bogățiile din teritoriile nou descoperite depindeau, în cea mai mare măsură, de înrobirea băștinașilor. Îi descria ca pe niște „sălbatici, buni pentru orice fel de munci, zdraveni, care, odată dezbrățați de apucăturile lor crude, vor putea furniza cei mai buni sclavi din lume”. Într-o societate care își făcuse un crez din stoarcerea unor profituri cit mai mari din coloniile, societate bintuită de pofta înavuiirii rapide, chiar cu prețul genocidului, ce mai putea fi spus în apărarea libertății și a drepturilor omului? Și totuși, au existat voci care, mai timid sau mai răspicat, au încercat să tempereze „sălbăția” civilizatorilor, anunțind concepțiile abolitioniste de mai târziu. O astfel de voce i-a aparținut lui Bartolomé de las Casas (1474-1566), personaj complex și contradictoriu, autorul unor lucrări considerate încă de referință pentru istoria popoarelor din America Centrală și rămas în istorie cu porecla de „Apostolul indienilor”. Ideile și acțiunile atît de controversate ale lui las Casas ne sînt prezentate de Eric Williams¹, în capitolul Capital alb și mîna de lucru de culoare, din cartea sa intitulată L'histoire des Caraïbes, apărută în 1975, la Paris, în Editura „Présence Africaine”.

Textul este reprodus într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Papa recomandase suveranilor spanioli să vegheze ca indienii să fie tratați cu blîndețe și să fie convertiți la catolicism. Ca urmare, a fost promulgat un decret conform căruia indienii care acceptau suveranitatea spaniolă fără să se opună erau considerați supuși ai Coroanei, neputînd fi înrobiți. În schimb, decretul acorda mîna liberă față de cei ce se împotriveau. Baza legală a sclaviei a constituit-o celebra proclamație² de tristă memorie, adusă la cunoștința indigenilor — care nu pricepeau nici o iotă din ceea ce li se citea — de către un notar. Prin acest document, erau înștiințați că cei binevoitori vor fi considerați liberi și că vor putea munci în schimbul unui salariu.

În 1495, spaniolii erau în război fătîș cu indienii. Goi, neposedînd drept arme decît arcuri și săgeți, ei n-aveau cum face față artileriei spaniole, arbaletelor, pumnalelor și ciînilor dresați anume să îi vîneze. Prin teroare, cei ce locuiau în apropierea minelor au fost constrînși să plătească, o dată la trei luni, un tribut egal cu o jumătate sau două treimi dintr-o uncie de aur³, iar ceilalți 25 livre⁴ de bumbac. Disperați s-au refugiat în

munți, părăsindu-și gospodăriile și preferînd să moară de foame. Unul din șefii lor s-a oferit să lucreze, împreună cu oamenii săi, o bucată imensă de pămînt, cu condiția ca Cristofor Columb să nu le mai ceară aur. Acesta a refuzat în principiu, dar a fost de acord să înjumătățească tributul, ceea ce nu era de lepădat.

Columb și, mai târziu, las Casas au exagerat mult cifra populației indiene; indiferent însă de inconsecvențele statistice, războaiele și silnicile tributului au redus realmente și substanțial numărul băștinașilor din Hispaniola (vechiul nume al insulei Haiti)⁵. Conform unor evaluări mai precise, în 1492, numărul lor oscila între 200 000 și 300 000; în 1570, nu mai rămăseseră decît două cîtune din așezările acestui popor, recomandat cu atîta căldură de Columb suveranilor lui, cu mai puțin de 80 ani înainte.

Maiestatea Sa se răzgîndește

Indienii mureau, dar mureau cu demnitate și curaj; ei au fost primii revoltați împotriva imperialismului colonial. Este cunoscută povestea unui șef indian din Hispaniola, Hatuey, care a fugit de invadatorii în Cuba. A fost capturat și condamnat să fie ars de viu pentru a servi de exemplu și altora. Lîngă rug, un preot franciscan l-a rugat să se spovedească, să-i fie milă de propriul lui suflet și să nu și-l lase blestemat pentru vecie cînd îi stă în putință să capete, de-a pururi, fericirea în paradis. Hatuey a întrebă dacă existau spanioli în răi. Preotul l-a asigurat că numai cei buni ajungeau acolo. Se spune că Hatuey ar fi răspuns: „Nici cei buni nu fac două parale, așa că e mai bine să nu dau ochii cu ei”.

Decimarea indienilor a stimulată eforturile umanitare ale unui cleric spaniol, Bartolomé de las Casas, care a încercat să oprească masacrul și să-i aperse pe supraviețuitori. Descendent al unei vechi familii franceze, stabilă, pe la mijlocul sec. XIII, la Sevilla (în sud-vestul Spaniei), las Casas s-a născut în 1474. În vremea studenției, a fost slujit de un mic sclav indian. Licențiat în drept al Universității din Salamanca, s-a decis să adopte cariera, la modă pe atunci, de cleric. În 1502, a plecat în Hispaniola și, zece ani mai târziu, chemat de guvernatorul Cubei, s-a dus în această insulă. Asemenea compatrioților săi, a primit o bucată de pămînt, împreună cu familiile care o locuiau. S-a convins însă repede că indienilor li se face o nedreptate. S-a hotărît să renunțe la pămînturile și lucrătorii care îi aparțineau, l-a informat pe guvernator de convingerile lui și s-a pronunțat cu înflăcărare împotriva siste-

¹ Prim-ministru al statului Trinidad și Tobago (1962-1981), cunoscut cititorilor noștri prin articolele publicate în nr. 12/1980 și 1/1981 ale revistei.

² Magazin istoric, nr. 6/1983.

³⁻⁴ O uncie = 31,103479 g; o livră (sau funt) = 0,453592 kg.

⁵ Magazin istoric, nr. 6/1981.

mului *encomiendei*¹, ceea ce i-a adus porecla de „Apostolul indienilor”. În 1516, guvernul spaniol l-a numit „Protectorul indienilor din Antile și de pe întregul continent”. Las Casas și-a luat treaba în serios pornind un război fățiș împotriva *encomiendei*.

Resentimentele stîrnite de acțiunea lui au fost atît de violente încît, în 1519, împăratul Carol Quintul l-a chemat pentru o explicație în Spania. Discursul pronunțat de las Casas cu această ocazie se înscrie printre cele mai frumoase episoade din istoria Caraibilor. I-a spus împăratului că opinia lui nu era fondată pe ceea ce citise în cărți, ci pe ceea ce văzuse cu proprii lui ochi, el, „unul dintre primii imigranți în Antile”: „cruzimii mult mai atroce și mai monstruoase decît cele ale barbarilor neștiutori și sălbatici”. După el, singura cauză era „avaritia și foamea de aur a compatrioților noștri”. L-a sfătuit pe împărat că „în afară de mintuirea sufletului Vostru nimic nu trebuie să aibă o mai mare importanță pentru Voi decît să găsiți un leac la toate aceste rele... Nici unul din regatele Voastre europene și nici chiar toate regatele europene la un loc nu egalează ca imensitate și grandoare posesiunile Voastre din Atlantic”. Renunțînd la orice bunuri și la orice recompensă personală, și-a încheiat discursul astfel: „Nu depinde decît de Maiestatea Voastră, Sire, să puneți capăt, chiar de la începutul domniei Voastre, acestui sistem tiranic, odios atît lui Dumnezeu cît și oamenilor și care duce la pieire o mare parte a omenirii”.

În calitatea lui de episcop catolic, las Casas a vorbit cu autoritate. Dar, odată cu sporirea descoperirilor, societatea medievală își impunea tot mai răspicat interesele anti-umanitare. În 1537, o bulă a papei preciza și proclama că „indienilor sau oricărui alt popor descoperit de catolici nu trebuie să li se răpească libertatea și bunurile sau să fie înrobiți: dacă erau în sclavie, aceasta urma să fie considerată nulă și neavenită”. Noile legi, vizînd tratarea omenoasă și protejirea indienilor, promulgate de Carol Quintul la 20 noiembrie 1542, se datorau în bună parte influenței lui las Casas și reprezentau încununarea a 40 ani de luptă crîncenă dusă de el pentru o politică dreaptă față de indieni. Legele recomandau să se acorde o deosebită atenție bunăstării și protejării indienilor, care nu trebuiau reduși la starea de sclavie sub nici un pretext. Pe viitor era interzis să

fie obligați să care poveri care le-ar fi putut ruina sănătatea și viața și, în nici un caz, nu trebuiau puși cu sila să muncească. Nici un indian liber nu putea fi folosit la pescuitul de perle împotriva voinței lui, iar sclavii deja utilizați în acest scop trebuiau menajați. Dacă accidentele mortale erau inevitabile, acest soi de pescuit urma să înceteze, „deoarece, așa cum și rațiunea dictează, prețuim mai mult o viață de om decît cîștigul pe care-l aduce o perlă”. Cei care încheiaseră o *encomiendă* și se făcuseră vinovați de maltratarea indienilor nu mai aveau dreptul să-i folosească. La rîndul lor, indienii erau datori doar să plătească un tribut acceptabil, iar în Antile, erau scutiți de vreo plată sau vreo muncă, „altele decît acelea ale unui spaniol rezident în insulă”.

Noile legi au dezlîntuit o asemenea furtună de indignare în colonii, încît împăratul a fost nevoit să le abroge chiar în anul următor. Coloniști ca Pizarro², de exemplu, veniseră „să caute aur” și nicidecum să-i civilizeze pe indieni.

Învins, las Casas s-a dedicat istoriei. El a scris un pamflet pasionant, *Foarte scurtă relatare despre distrugerea Indiilor*, în care a afirmat că cruzimea spaniolilor dusesese la moarte 15 milioane de indieni. Publicat în 1542, într-o epocă în care Spania catolică era detestată de întreaga lume ca fiind cea mai ferventă susținătoare a puterii papale, pamfletul a fost tradus în principalele limbi europene. Numai în secolele XVI și XVII au fost scoase trei ediții în limba italiană, trei în latină, patru în engleză, șase în franceză, opt în germană și optsprezece în olandeză. Dar pana, deși puternică, n-a putut nici să atenueze, nici să repare nenorocirile provocate de spadă.

Există la unii istorici tendința de a-l acuza pe las Casas că a exagerat și de a-l condamna că a biciuit Spania pentru o crimă pe care nu numai ea a comis-o. Se poate ca las Casas să fi exagerat partea rea a lucrurilor, dar ceea ce îi face cinste este faptul de a fi lăsat altora vina să o exagereze pe cea bună.

Foarte scurta relatare rămîne un document remarcabil, o mărturie a faptului că doctrina administrației spaniole a fost mai curînd încălcată decît respectată în Caraibi.

Cutia Pandorei

Bartolomé de las Casas a intrat într-o polemică amară și violentă cu un celebru jurist, Juan Gines de Sepulveda, în chestiunea originii indienilor. Indienii, afirma acesta din urmă, „erau mici de stat”, tot atît de diferiți de spanioli „ca și maimuțele de oameni”.

¹ *Repartimientos* sau *encomiendas* însemna distribuirea pămînturilor de către guvernatorul unei colonii membrilor acesteia, împreună cu băștinași constrînși să muncească. Coroana spaniolă acceptase sistemul *encomiendei* cu condiția ca indienii să fie tratați ca oameni liberi, nu ca sclavi, și să fie aduși la credința catolică. Cei ce trebuiau să vegheze la respectarea acestor prevederi — fiind ei înșiși proprietari de *encomiende* — le-au considerat bune numai pentru a fi încălcate.

² *Magazin istoric*, nr. 6/1973, 8/1981.

„Toate popoarele lumii sînt compuse din oameni”, a replicat cu patimă las Casas, adăugînd inspirat: „Nu există națiuni astăzi, și nu vor exista nici în viitor, care, oricît de barbare, sălbatice sau depravate le-ar fi obiceiurile, să nu poată fi convinse și îndreptate pe calea virtuților politice și a umanismului omului social, politic sau rațional”.

Las Casas a refuzat să sacrifice bunăstarea indienilor avidității spaniolilor. A acceptat totuși s-o sacrifice pe aceea a africanilor pentru protejarea indienilor. Ceea ce a dat cu o mină a luat cu alta.

Ca să-i apere pe indieni de muncă grea, las Casas a acceptat soluția propusă, în 1511, regelui Ferdinand V Catolicul (1452-1516) de călugării dominicani: „Pentru că munca unui singur negru valorează cît cea a patru indieni, ar trebui încurajată aducerea negrilor din Guineea în Hispaniola”. Raționalizarea sclavagismului și comerțul cu negri începuseră. Dar, spre surprinderea tuturor, negrii mureau tot atît de repede ca și indienii. „Nu înțeleg cum de au murit atîția negri — scria regele unui ofițer din Hispaniola — aveți grijă de ei!”

Mortalitatea negrilor, spre deosebire de cea a indienilor, n-a avut decît un singur rezultat: au fost procurați în număr și mai mare. Traficul de sclavi s-a intensificat continuu. Și astfel, las Casas și plantatorii au ajuns la un acord. De la război fătîș în privința muncii indienilor, s-au înțeles de minune în problema sclaviei negrilor. Cu alte cuvinte, indienilor li s-a făcut dreptate cu prețul nedreptății făcute africanilor. Zelosul apărător al indienilor a devenit protectorul binevoitor al sclavagismului și al comerțului cu negri. În 1531, 15 ani după numirea sa ca „Protector al indienilor”, las Casas a solicitat guvernului spaniol trimiterea a 500-600 negri în Antile, subliniind că principala cauză a rămîinerii în urmă, din punct de vedere economic, a Hispaniolei era limitarea importării negrilor.

Las Casas a văzut clar în problema indienilor, dar nu a sesizat decît mult mai tîrziu justetea cauzei africanilor și nu a ajuns niciodată protectorul lor. Căința lui a constatat într-o timidă mărturisire a greșelii comise. „Altădată — scria el — credeam că în aceste insule un negru nu ar fi putut să moară decît dacă ar fi fost eventual spînzurat. Eram sigur că, asemenea portocalilor, ei și-au regăsit condițiile de viață și se simt mai bine în Antile decît în Guineea. Dar, după ce au început să lucreze, din cauza muncii fără zăbavă la care erau supuși și a băuturilor obținute din sirop de trestie de zahăr pe care le consumau, molimele și moartea le dădeau tîrcoale și mulți decedau”. El a recunoscut că spaniolii, cumpărători de sclavi, erau adevărații răspunzători de abuzurile comise în comerțul cu Africa,

că motivele valabile împotriva înrobirii indienilor erau valabile și împotriva înrobirii africanilor.

Aceste proteste păreau palide în comparație cu torentul de denunțuri pentru stăvilirea oprîmării indienilor. Și totuși, era o primă și timidă expresie a concepțiilor aboliționiste. Unii dintre colegii lui las Casas au dezvoltat tema. În 1587, Tomas Mercado a publicat o carte în care protesta cu furie împotriva comerțului cu sclavi, bazat pe înșelăciune, furt și violență. Cîțiva ani mai tîrziu, Bartolomé d'Albernoz a atacat însăși instituția sclaviei. Criticînd argumentul clasic invocat de spanioli și, în urma lor, de englezi, francezi și plantatorii din America de Nord, care avansa ideea că sclavii se simțeau mai bine în Antile, unde aveau „fericirea” de a fi botezați și convertiți la catolicism, d'Albernoz a afirmat că legea lui Christos nu poate să încuviințeze libertatea sufletului cu prețul sclaviei trupului. Un asemenea atac la adresa religiei nu putea fi tolerat. Sfîntul Scaun a trecut cartea la index, a interzis orice reimprimare a ei și astfel ideile aboliționiste ale lui d'Albernoz au dispărut.

În 1610, iezuitul american Alonso de Sandoval a continuat atacul. Subliniind fraudele și nedreptățile generate de comerțul cu sclavi, el și-a înmulțit declarațiile menite să demaște conștiința mizeră a neguțătorilor de oameni. Multe minți luminate din Lumea Nouă l-au susținut cu căldură. Încurajat, Sandoval a descris sclavia ca pe o calamitate și, mergînd în întîmpinarea principiilor ce aveau să domine secolele viitoare, a scris: „Dintre toate bunurile omului nici unul nu este mai frumos și mai prețios decît libertatea. Tot aurul și toate bogățiile pămîntului nu sînt de ajuns pentru ca libertatea umană să poată fi cumpărată. Sclavia înseamnă nu numai exilul, ci și aservirea, foamea, durerea, goliciunea, insulta, temnița și persecuția perpetuă. Într-un cuvînt, e cutia Pandorei plină cu toate relele”.

Era vocea Casandrei. Trei secole după atacul lui d'Albernoz, sclavia a fost abolită în Cuba și, de asemenea, în toate insulele din Marea Caraibilor. În sec. XVI, negrul a fost adus în Caraibi pentru a rămîne, pentru a perpetua (cînd a existat posibilitatea) obiceiurile tribale africane și pentru a da naștere unei civilizații în care, cum se spunea, „Europa domnește dar nu guvernează, căci Africa este cea care conduce”. Ceea ce constata, în sec. XVII, și istoricul spaniol Antonio de Herrera: „În Antile sînt atîția negri, încît aceste insule par efigia sau imaginea Africii înseși”.

Introducere și traducere
Ana Maria ȘERBĂNESCU

PSEUDOISTORIE

CINE A FOST

LOUIS BRAILLE?

SUZANNE BLATIN

Metoda „Braille”... O cucerire a minții omenești ce înmănușează laolaltă inteligență, gândire tehnică novatoare și nețărmurită compasiune față de semenii noștri handicapați. Cine a fost Louis Braille, omul care a reușit să ofere un dar atât de prețios oamenilor?

Din revista spaniolă *Historia y vida* reproducem, într-o formă prescurtată, articolul dedicat de Suzanne Blatin lui Louis Braille. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

În anul 1952, după ce odihniseră, timp de un secol, în cimitirul din Coupvray (departamentul Seine-et-Marne), rămășițele pămîntești ale lui Louis Braille au fost strămutate în Pantheonul din Paris. Conform dorinței concetățenilor săi, mîinile i-au rămas în pămîntul pe care se născuse.

Rămășițele lui Braille erau însoțite de un straniu și lung cortegiu, format din oameni cu pas nesigur și ochii stîniși. Toți acei orbi știau prea bine cît de mult îi datorau lui Braille pentru sistemul de scriere, pe baza punctelor în relief, pe care îl inventase.

O lume de sunete

Louis s-a născut în 1809, fiind cel de-al patrulea fiu al unui șelar din Coupvray; cu toate că avea o constituție fragilă, copilul s-a dezvoltat normal și curînd a început să meargă. Nu avea decît trei ani cînd, în timp ce se juca cu sculele din atelierul tatălui, s-a rănit la un ochi; la țipetele lui, părinții au alergat să vadă ce i se întîmplase și imediat și-au dat seama că micuțul suferise un accident grav. Apa de stînjele, un leac băbesc care vindecase multe, s-a dovedit ineficace în conjunctivită care s-a declarat puțin mai tîrziu. Boala s-a agravat, transformîndu-se în oftalmie purulentă, care a afectat și celălalt ochi. Orb,

Louis trăia doar într-o lume de sunete. Astfel, l-a auzit poate pe tatăl său plîngîndu-se din cauza rechizițiilor și impozitelor impuse, în ianuarie 1814, de Napoleon I, care își pregătea campania împotriva armatelor ce invadaseră Franța. La școală, învățătorul a observat neobișnuita inteligență a copilului și i-a vorbit despre Louis marchizului de Orvilliers, castelanul locului, care a început să se intereseze de el. Cu mulți ani înainte, mai exact în 1784, la Versailles, marchizul asistasese la demonstrația lui Valentin Haüy. Acesta prezentase, în fața Curții și a regelui, un grup de elevi nevăzători, instruiți cu ajutorul unui sistem de citire inventat de el. Ca urmare, s-a creat la Paris, pe strada Saint-Firmin, Institutul regal al tinerilor orbi. Aci va sosi, în 1819, și Louis Braille, beneficiînd de o bursă de studii.

Clădirea Institutului, în care mai înainte funcționase un seminar, era nesănătoasă, umedă și rece, dar lui Louis puțin îi păsa de aceste inconveniente, dornic cum era să pătrundă cît mai curînd tainele gramaticii, istoriei, matematicilor și altor discipline, tot atât de pasionante.

Metoda lui Valentin Haüy, de altfel unică pe atunci, necesita cîteva volume pentru cel mai simplu manual școlar. La început, el folosise litere sculptate în lemn, apoi imprimase caracterele în relief pe carton, pentru a putea fi urmărite cu degetele. Dar și așa erau dificil de deslușit prin pipăit, greu de manipulat și greu de legat între ele, pentru a alcătui cuvinte. În ciuda acestor lipșuri, invenția lui Haüy deschisese drumul lecturii tactile.

Despre această invenție și descoperitorul ei circula prin Institut următoarea poveste: împins de dorința de a constata ce rezultate da metoda sa, Haüy a vrut să-l învețe să citească pe un tînar orb care cerșea în fața unei biserici. Ceea ce i-a nemulțumit pe părinții respectivului, convinși că me-

seria de elev nu va fi tot atât de mănoasă pe cât era cea de cerșetor. Astfel că profesorul a trebuit să le plătească, din buzunarul său, o sumă echivalentă cu pomenile primite, pentru a-și putea însuși elevul în continuare.

Profesorii de la Conservator veneau, cu multă bunăvoință, să predea muzica, după ureche, elevilor; Braille s-a dovedit înzestrat și în acest domeniu, învățând cu ușurință să cînte la pian și la orgă. Sensibilitatea lui muzicală îl va călăuzi, mai târziu, să descopere și un sistem de scriere și citire a notelor de pe portativ.

Una din bucuriile elevilor era plimbarea săptămînală prin Jardin des Plantes. Unul după altul, ținîndu-se de o frînghie lungă și supravegheați de un pedagog, ei aveau prilejul să respire, cîteva ore, aerul curat și sănătos din parc. Interdicția de a ieși la plimbare constituia o pedeapsă gravă. Dar aceasta nu era singura. Pentru cei care nu respectau disciplina severă din Institut exista și posibilitatea de a primi, cîțva timp, numai pîine și apă; nici bătaia nu era ocolită. Louis Braille era însă un elev serios și sirguincios. Din păcate, aceste calități nu i-au fost de nici un ajutor atunci cînd, din cauza condițiilor nesănătoase în care locuia, a început să se simtă, din zi în zi, tot mai slăbit.

Scrisul nocturn

Cam în aceeași perioadă, un căpitan de artilerie, Charles Barbier de la Serre, a pus la dispoziția doctorului Pignier, directorul Institutului, o metodă de citire pentru orbi, denumită de el „sonografie”. În timpul războaielor napoleoneene, ingeniosul căpitan, aflat pe front, primea uneori în timpul nopții mesaje urgente, pe care nu le putea citi din cauza întunerului. El a născocit atunci niște semne convenționale, alcătuite din liniuțe și puncte în relief, care puteau fi descifrate prin pipăit. Desigur, în felul acesta, nu puteau fi citite decît ordine scurte, de tipul „la atac” sau „retragere generală”. Făcînd să gliseze o riglă perforată peste un carton, orbul putea să ștanteze semne în relief, care urmau apoi să fie identificate prin pipăit. Sistemul era revoluționar, iar direcția Institutului s-a hotărît să-l adopte „ca o metodă accesorie de învățămînt”.

Dar, din „semnele” lui Barbier de la Serre, lipseau cele de punctuație, cifrele și notele muzicale. Louis Braille a semnalat aceste lacune, gîndindu-se, în același timp, cum ar putea să le remedieze și să simplifice procedeul. Mai târziu, și unul și altul și-au recunoscut reciproc meritele. „Îi sînt recunoscător lui Barbier pentru că sistemul meu se bazează pe ideea lui”, scria Louis Braille, iar Barbier de la Serre, după ce primise un premiu din partea Institutului, pentru „scrisul său nocturn”, își omagia la rîndul său rivalul: „Domnul Louis Braille, elev al Institutului tinerilor orbi, a avut fericita inspirație să utilizeze o riglă dotată cu numai trei liniuțe în relief, care pot fi combinate între ele. Literale ocupă mai puțin loc și citirea este mai ușoară. El a adus astfel o modificare esențială pentru care trebuie să-i fim recunoscători”.

Fără să neglijeze confecționarea papucilor de pîslă și alte sarcini școlare, Louis își dedica tot timpul liber perfecționării scrierii pentru orbi, scopul vieții lui. De multe ori, zorii zilei îl surprin-

deau absorbit de experiențe. În timpul vacanțelor, stătea la aer, pe iarbă, și imagina nesfîrșite combinații între puncte și liniuțe. „Uite-l pe Louis cu ciugulitul lui”, comentau sătenii.

Treptat „ciugulitul” a atins un grad de perfecțiune care l-a entuziasmat pe doctorul Pignier. Sistemul a fost adoptat în școală — pentru un timp în paralel cu metoda Haüy care, deși depășită, era încă cea oficială.

Metoda Braille consta din 63 combinații de puncte și liniuțe, ce includeau, în afară de literele alfabetului — litera w a fost adăugată mai târziu, la cererea unui englez — accentele, semnele de punctuație, cifrele și semnele matematice. Astfel, cei lipsiți de vedere puteau să ia notițe după dictare, să citească sau să poarte corespondență între ei. În fața lor se deschidea o nouă lume.

Cînd a venit vremea să plece în armată, consiliul de revizie medicală l-a declarat pe Louis Braille inapt pentru serviciul militar. Ca o ironie a soartei, un funcționar zelos, considerînd că a fi orb nu era un motiv suficient, a adăugat pe foaia de scutire un zero, care însemna: „Nu știe nici să citească, nici să scrie”.

Meritele sale deosebite, aprecierea de care se bucura în Institut au făcut ca, la numai 20 ani, să fie numit profesor asistent. Avantajele funcției erau mici — o cameră unde putea să lucreze în liniște și două frunze de palmier brodate cu mătase aurie pe uniforma de cîțifea neagră. În rest, regimul era același: vizite și ieșiri cu aprobare prealabilă, scrisori censurate, nefiind exclusă, deși nu era cazul, nici posibilitatea unor pedepse.

Directorul Pignier găsea că Braille muncește prea mult și dorea să-i facă viața mai plăcută. Adesea îl invita în familia lui sau îl lua cu el la serate și reuniuni. Dar conversațiile mondene îl plictiseau. Singurul lucru care îl făcea plăcere era atunci cînd i se cerea să cînte la pian. Doar muzica lui Beethoven, Mozart sau Haydn îl făcea să se simtă în largul lui. De fapt, prefera să rămînă în micuța sa cameră, unde își continua cercetările asupra notației muzicale, lucrînd și la un tratat de aritmetică.

Se simțea însă tot mai rău. Și-a ignorat starea sănătății pînă în ziua cînd o gravă hemoptizie nu a mai lăsat nici o îndoială asupra diagnosticului: era tuberculos. I s-au încredințat atunci clasele mai mici, mai puțin obositoare, și i s-a dat o mîncare mai hrănitoare. În ciuda bolii, își păstrase moralul ridicat și, dacă vocea nu i-ar fi fost tot mai slabă, prietenii, ascultîndu-l citeodată cu cită însuflețire vorbea, ar fi uitat că Louis era altfel de grav bolnav.

La 22 februarie 1844, Institutul tinerilor orbi a fost mutat în clădirea de pe Boulevard des Invalides, la nr. 56, unde se află și astăzi. Cu ocazia inaugurării, în fața oficialităților și a unui public numeros, într-o atmosferă emoționantă, s-au făcut demonstrații de scris și citit după metoda lui Louis Braille, care le-a înlocuit pe cele ale lui Haüy și Barbier.

În 1852, Louis Braille s-a stins din viață. Dar metoda ce îi poartă numele a ajuns să fie folosită în toată lumea. Pentru a da un singur exemplu, numai în Africa ea se aplică la peste opt sute de dialecte.

În românește de
Ana VĂDEANU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ÎNALTE EXEMPLE DE EROISM

Prof. ILIE IONESCU, din București: Numeroase sînt faptele de eroism săvîrșite de ostașii români în crîncenele lupte pentru zdrobirea fiarei hitleriste. În completarea mărturiilor publicate de revista dv. vă trimît și eu două documente care consemnează fapte de arme deosebite ale ostașilor români pe frontul antihitlerist.

Astfel, într-un raport din 23 mai 1945 al comandantului Brigăzii 2 infanterie către Statul major al Diviziei 2 infanterie sînt evocate faptele de vitejie ale locotenentului în rezervă Constantin Marinescu din Regimentul 26 dorobanți. La 2 ianuarie 1945, se precizează în raport, în luptele pentru eliberarea Budapestei, compania sa condusă de un „excepțional curaj”, „a capturat 34 prizonieri” și a cucerit „33 de blocuri” în care se aflau puncte de rezistență hitleriste. Ofițerul român s-a distins „în mod strălucit” și în luptele pentru cucerirea Poștei centrale din Budapesta, unde a fost ucis de inamic. A fost decorat post-mortem cu Ordinul „Mihail Viteazul” cu spade clasa III.

Celălalt document trimis de cititorul nostru este ordinul de zi nr. 8 din 3 februarie 1945, al Ministerului de război, în care este elogiată Armata IV, care „a înscris o nouă pagină de glorie în istoria neamului românesc”, în bătălia de la Rozsnyo, (Rozhava, Cehoslovacia), cîștigată în strînsă colaborare cu trupele sovietice. Înepuțată în zorii zilei de 12 ianuarie 1945, bătălia s-a terminat în noaptea de 22/23 ianuarie, „prin cucerirea a peste cîincizeci de localități” între care și „orașul Rozsnyo important nod de comunicații și punct strategic ce închide defileul Sapo”.

Militarii români au produs inamicului mari pierderi și au capturat „peste două mii de prizonieri, între care comandantul zonei Rozsnyo, cu întreg statul său major, precum și o mare cantitate de armament și materiale de război”.

MUZEUL „ASOCIAȚIUNII”

CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU, din Suceava: În nr. 12/1984, la p. 63, sub titlul *Purtat în raniță pe front* se găsesc numele lui Octavian Goga și al scriitorului abruďean Alexandru Ciura (și nu Ciurea, cum a apărut la dv.). Al. Ciura a fost redactor-șef al revistei *Luceafărul*, care apărea la Budapesta, în timp ce Octavian Goga era redactor responsabil.

Cititorul nostru ne trimite, totodată, o copie după următorul Apel publicat în *Luceafărul* din 15 decembrie 1903: Comitetul „Asociațiunii” [ASTRA] face un călduros apel către publicul român, invitînd pe toți cîți se interesează de înaintarea culturală a poporului nostru, să binevoiască a-și da obolul pentru înființarea „Muzeului istoric și etnografic al românilor din Ungaria și Transilvania”, care dispune deja de frumoasa sumă de 100 000 coroane.

Fondul acesta însă nu acoperă toate cheltuielile reclamate de zidirea și aranjarea corespunzătoare a faimei monument național, care va împodobi încă în cursul anului 1904 orașul Sibiu.

Ne înfrățim din inimă glasul cu cel al Apelului adresat de „Asociațiune”, rugînd pe cetitorii noștri să nu-și crute sentimentele de jertfă pentru un scop de-o capitală importanță pentru adăpostirea mărturiilor culturale ale poporului nostru.

GEOGRAPHICAL MAGAZINE RĂSPUNDE...

NATIONAL GEOGRAPHICAL MAGAZINE, din Washington D.C., Statele Unite, ne scrie pe marginea articolului între ignoranță și eroare voită, publicat în nr. 2/1984 al Magazinului istoric, informîndu-ne că autorul hărților din revista americană nu mai lucrează în redacția respectivă și, asigurîndu-ne că nu s-a urmărit vreo referire la țara noastră, ne mulțumim pentru ajutorul acordat prin precizarea științifice făcute de noi.

DIFUZORII REVISTEI

Noi relații și informații primite de la cititorii noștri, în completarea celor publicate în nr. 9 și 10/1984 ale revistei, referitoare la difuzarea Magazinului istoric. Sînt tot atîtea mărturii ale faptului că drumul revistei spre cititori preocupă nu numai redacția și forurile de resort, dar și marea majoritate a cititorilor noștri, dornici de a-și primi abonamentul cu promptitudine și în cele mai bune condiții sau de a găsi și a-și procura revista de la chioșcurile de difuzarea presei. Sînt în scrisorile corespondenților noștri, de asemenea, cuvinte de apreciere la adresa unor gestionari de la punctele de difuzare a presei, a unor factori poștali sau a difuzorilor voluntari din întreprinderile în care lucrează.

Iată cîteva fragmente din scrisorile cititorilor ION IVĂNESCU, din Jibou: Ca profesor de istorie, consider revista un instrument de lucru de primă importanță. Există posibilități de spo-

rîre a numărului de abonamente; **IOAN MARC, din Piatra Neamț:** În cadrul Spitalului județean, unde lucrez, există mulți cititori și abonați ai revistei; **CONSTANTIN COJAN, din Sibiu:** Distribuarea revistei către abonați, în orașul nostru, se face în condiții bune de către factorii poștali; **MENDEL FISCHMAN, din Timișoara:** Prin discuții personale cu iubitorii ai istoriei din orașul nostru, am atras noi abonați de partea revistei; **OVIDIU PETRI, din com. Nimigea, jud. Bistrița-Năsăud:** Și la noi în comună abonamentele sosesc fără întîrzieri. **Ne-au mai scris, de asemenea: AUREL DRAGAN, din Brașov; maior (r) CARP PALIESCU, din Cluj-Napoca; CONSTANTIN BELDIE, din Bacău; MARIUS VASILE BICHIȘ, din Craiova.**

Tuturor le mulțumim și-i felicităm călduros pentru activitatea depusă în sprijinul difuzării revistei, pentru pasiunea lor pentru istorie, pentru statornicul atașament față de Magazin istoric.

Reamintim, totodată, cu acest prilej cititorilor noștri că modalitatea cea mai bună de a vă asigura primirea cu regularitate, număr de număr, a revistei este abonamentul.

Abonamentele la Magazin istoric se pot face în fiecare lună, la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu. Această taxă nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CULĂ

Pe marginea articolului 1879: Incognito în Transilvania (nr. 2, 3/1984), **GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș,** ne trimite fotografia de mai jos, care reprezintă Cula Brătîlenilor de la Șuici, ridicată de Ionăia Brătîleanu. Construcția a ars în 1913. Fotografia este reprodusă după o carte poștală tipărită la începutul secolului la Curtea de Argeș.

CONTENTS (Romanian History) M. Muşat The Romanian Communist Party — the Motive Force of Our Contemporary History ● I. Popescu-Puţuri A People of Immortals, a People of Heroes ● V. Buduru, M. Ştefan Romanian History in Monumental Art ● G. Zaharia, I. Cupşa, A. Duşa Spring of 1945: The Romanian Forces in Combat for the Liberation of Czechoslovakia and Austria (III) ● G. Une 1918: The Great Union ● L. Ellis (USA) The Cucuteni Culture — Unique in Europe ● D.H. Mazilu Udriste Năsturel: One of the Founding Fathers of Romanian Culture (17th cent.) ● I. Stancu 1939-1941: F.G. Mott, the US Envoy to Bucharest, Reports ● V. Smărăndescu Itinerary through old Princely Residences ● The XVth ICHS: Béla Kőpeczi (Hungary) ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Muşat Le Parti Communiste Roumain — l'inspirateur de notre histoire contemporaine ● I. Popescu-Puţuri Peuple d'immortels, peuple d'héros ● V. Buduru, M. Ştefan L'histoire des Roumains dans l'art monumental ● G. Zaharia, I. Cupşa, A. Duşa Le Printemps de 1945: les armées roumaines dans les luttes pour la libération de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche (III) ● Gh. Une 1918. La grande Union ● L. Ellis (USA) Cucuteni — une culture unique en Europe ● D.H. Mazilu Udriste Năsturel, un fondateur de la culture roumaine (XVIIe siècle) ● I. Stancu 1939-1941. Les dépêches confidentielles de F.G. Mott, Ministre des USA à Bucarest ● V. Smărăndescu Itinéraire des résidences princières ● Le XVe CISH: Béla Kőpeczi (Hongrie) ● A. Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Мушат Р.К.П. — движущая сила нашей современной истории ● И. Попеску-Пуцур Народ бессмертных, народ героев ● В. Будуру, М. Штефан История румын в монументальном искусстве ● Г. Захария, И. Куша, А. Душа Весна 1945: румынские войска в боях за освобождение Чехословакии и Австрии (III) ● Г. Уне 1918 г. Великое воссоединение ● Л. Эллис (США) Культура Кукутень — уникам в Европе ● Д.Х. Мазилу Удриште Нăстурел — один из основоположников румынской культуры (XVII в.) ● И. Станку 1939-1941. Ф.Г. Мотт, посланник США в Бухаресте, передаёт ● В. Смăрандеску По следам престольных городов воевод ● XV-я МКНН: Бела Кőпецзи (Венгерская Н.Р.) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Muşat Die RKP — die Triebkraft unseres zeitgenössischen geschichtlichen Werdens ● I. Popescu-Puţuri Ein Volk von Unsterblichen, ein Volk von Helden ● V. Buduru, M. Ştefan Die Geschichte der Rumänen in der monumentalen Kunst ● Gh. Zaharia, I. Cupşa, A. Duşa Frühjahr 1945: die rumänischen Armeen in den Kämpfen für die Befreiung der Tschechoslowakei und Österreichs (III) ● Gh. Une 1918. Die grosse Vereinigung ● L. Ellis (USA) Die Cucuteni-Kultur — einzigartig in Europa ● D.H. Mazilu Udriste Năsturel — ein Begründer der rumänischen Kultur (17. Jahrhundert) ● I. Stancu 1939-1941. F.G. Mott, der Minister der USA in Bukarest, meldet ● V. Smărăndescu Rundreise durch die Woiwodatengebiete ● Der XV. IKGW: Béla Kőpeczi (Ungarische VR) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) M. Muşat El P.C.R. — la fuerza motriz de nuestra historia contemporánea ● I. Popescu-Puţuri Pueblo de inmortales, pueblo de héroes ● V. Buduru, M. Ştefan La historia de los rumanos en el arte monumental ● Gh. Zaharia, I. Cupşa, A. Duşa La primavera de 1945: los ejércitos rumanos en los combates por la liberación de Checoslovaquia y Austria (III) ● Gh. Une 1918. La gran Unión ● L. Ellis (USA) La cultura de Cucuteni — única en Europa ● D.H. Mazilu Udriste Năsturel — un fundidor de cultura rumana (s. XVII) ● I. Stancu 1939-1941. F.G. Mott, ministro de USA en Bucarest, transmite ● V. Smărăndescu Itinerario por los territorios valvadales ● El XVe CICH: Béla Kőpeczi (R.P. Húngara) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

magazin istoric